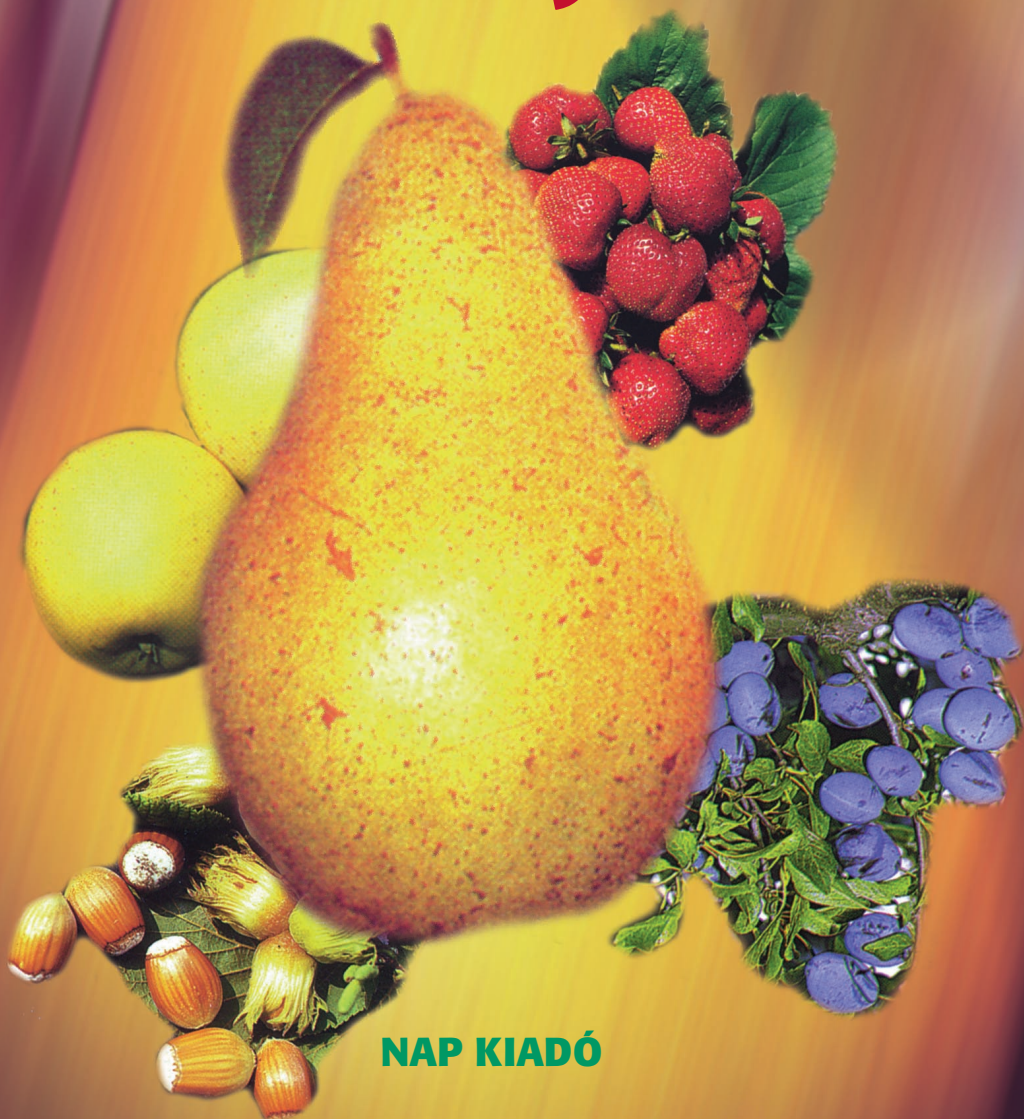

Miklós Dénes

Négy évszak a háztájiban

NAP KIADÓ

Miklós Dénes

Négy évszak a háztájiban

(Száz ismeretgyarapító jó tanács a háztáji kerthez)

NAP KIADÓ
Dunaszerdahely
2002

Lektorálta

RNDR. POMICHAL RICHÁRD

*A könyv megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma
támogatta.*

Publikácia vyšla s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

© Miklós Dénes, 2002
ISBN 80-89032-22-2

Tartalom

Előszó	5
---------------	----------

Tél	7
------------	----------

Tervezzük meg a háztájit	9
A nyugalmi időszak teendői	11
A gyümölcsök téli tárolása	12
A zöldségfélék tárolása	12
A gyümölcsfák metszése	14
Metszés és ritkítás	15
A termőkaros orsó	16
A karcsú orsó	18
A katlan alakú korona	19
A Palmetta-sövény	20
A módosított Palmetta	22
A Hungária-sövény	24
Az Azalbert-sövény	25
A Werderi-őszibaracksövény	26
A szőlő metszése	27
Haszonnövényeink védelme	28
A gyümölcsfák talajigénye	32
A talaj kémhatása és a talajvíz	33
Telepítés előtti teendők	34
A kerti zsázsa	35
A kapor hajtatása	36
Gyógy- és fűszernövények a konyhakertben	37
Az egyényári gyógy- és fűszernövények	37

Tavaszi	39
----------------	-----------

A helyes vetésforgó	41
Szabad földi növények	42
Veteményezési tudnivalók	43
Az oltóvesszők szedése	45
Oltás párosítással, hasítékolással	46
Oltási módok	47
Áthidalás héj alá oltással	49

Termőfák átoltása	50
Törzses fácskák előállítás	51
Az őszibarackfák tavaszi ültetése	53
Őszibarackfajták	54
Az őszibarack metszése	56
Korán fakad, korán metsszünk!	58
A ribiszkebokrok metszése	58
A törzses faalakok metszése	59
A köszméte metszése	59
A kajsziabarack gutaütése	61
A permetezés általános szabályai	62
A kajsziabarack védelme a késő tavaszi fagyok ellen	64
Elsőként vethető növények	65
A konyhakerti növények termesztése	67
Petrezselyem	67
Bab	68
Korai burgonya	69
Csicsóka	70
Spenót	71
Csemegekekukorica	72
Bimbóskel	73
Kevésbé ismert zöldségfélék	74
A füge és metszése	75

Nyár

77

Gyümölcsszüret májusban és júniusban	79
Szemzési tudnivalók	80
Szemzés a gyümölcsöskertben	82
A gyümölcsös talajának takarása	84
A kajsziabarackfák mézgásodása	86
Zöldmetszés a gyümölcsösben	87
Zöldmunkák a szőlőben	88
Az őszibarackfák zöldmetszése, hajtásválogatása	89
Gyümölcsfáink és a mikroklima	90
A gyümölcsfajok fényigénye	90
Fagyzugok	91
Hőmérséklet, szélviszonyok, páratartalom	92
Néhány gyümölcsfaj környezeti igénye	93
Almatermésűek és csonthéjasok	93

Bogyósgyümölcsűek	95
Elegendő nedvesség – gazdag termés	97
Gyepesítés a gyümölcsösben	98
A szamóca ültetése	99
Szamócafajták	101
A szamóca szüret utáni ápolása	103
A kínai kel	104
A cékla termesztése	105
Mellőzött gyümölcsféléink	106

Ősz

111

A szüretelés általános szabályai	113
Betakarítás a háztáji gyümölcsösben	113
Gyümölcsszüret utáni tennivalók	114
Diószedés	115
A szőlőszüret ideje	116
A szőlő eltartása	118
A gyümölcsfák őszi ültetése	119
Háztáji ültetési rendszerek	120
Fontos apróságok	121
Fajták társítása	122
Szél- és rovarmegporzású gyümölcsök	123
Hogyan, milyen távolságra telepítsünk	125
Telepítsünk bogyósokat	126
Idősebb gyümölcsfák átültetése	128
A spur fajták	129
A korai termés titka	130
A fokhagyma őszi ültetése	131
Almafajták	132
Körtefajták	137
Kajszi fajták	140
Köszmétéfajták	142
Ribiszkefajták	143
Málnafajták	146
Cseresznyefajták	149
Melléklet	151

Előszó

A tisztelt olvasó bizonyára felteszi a kérdést, hogy kinek íródott ez a könyv.

Bátran állíthatjuk, hogy mindenkinek. Azoknak, akiknek már van háztáji kertjük, és azoknak is, akik csak ezután szeretnék (és ki ne szeretné?) azt kialakítani.

A háztáji kertnek egyre nagyobb a jelentősége. Van, akinek a mai rohanó világban a pihenést, kikapcsolódást szolgálja, vannak olyan családok, akik megtermelik benne az egész évi zöldség-gyümölcs szükségletüket, ami bizony manapság nem elhanyagolható pénzügyi tényező. Olyanok is akadnak, akik itt még piacra is tudnak termelni, és így szerény kereset-kiegészítéshez jutnak.

És hogy milyen célból és szándékkal íródott?

Mint a címében is szerepel, azért, hogy néhány jó tanáccsal, az ismeretek gyarapításával szolgáljon – mindenkinek.

A kezdő háztáji kertészkedőknek a háztáji megtervezésében, a zöldségek, gyümölcsfajták kiválasztásában (amelyek a hazai fajtajegyzékben is szerepelnek), a megfelelő gyümölcssövények és a gyümölcsfák koronájának a kialakításában próbálunk segíteni, valamint a zöldség-, gyümölcs- és szőlőszürettel és a termények tárolásával kapcsolatos teendők elvégzésében igyekszünk tanácsot adni.

A gyakorló kertészkedőknek pedig a már eddig is megszerzett ismereteik gyarapításához-bővítéséhez próbálunk néhány jó tanács erejéig segítséget nyújtani.

Reméljük tehát, hogy minden kertészkedni szerető és vágyó ember érdeklődéssel és újabb ismeretekkel gazdagodva fogja olvasni kiadványunkat.

Tél

Tervezzük meg a háztájit

A háztáji kertekben elsősorban az önellátásra kellene berendezkedni. Azok járnak el helyesen, akik a zöldség- és gyümölcstermesztésre fenntartott területet előbb megtervezik és csak utána ültetnek-telepítenek.

Az a jó, ha nem csupán néhány zöldség- és gyümölcsfélért termelünk, hanem többféléből egy keveset, mert akkor friss fogyasztásra, téli tárolásra és befőzésre egyaránt jut annyi, amennyire egy három- vagy négyfős család folyamatos ellátásához szükség van. Bőséges termés esetén még a piacra is jut. A beültetendő telekről készítsünk pontos rajzot. Erre a célra jól megfelel a milliméterpapír. A rajz méretaránya lehet pl. 1:50-hez; ennél a papíron minden cm a valóságban 0,5 méternek felel meg. Ilyen méretaránynál már akár minden bokrot, fát külön is feltüntethetünk. Jelöljük be a gyümölcsös, majd a zöldséges helyét. Tart-suk szem előtt, hogy a gyümölcsfák a háztáji kert legmagasabb növényei, ezért az árnyékvetésüket is figyelembe kell venni. Jegyezzük meg, hogy kertünk akkor kapja a legtöbb fényt, ha a gyümölcsfákat a déli, illetve az északi széleken helyezzük el.

A jószomszédi viszony megtartása érdekében arra is ügyeljünk, hogy a szomszéd kerítésétől milyen távolságra ültetjük az egyes gyümölcsfajokat, így később nem kell átültetni, esetleg évek múlva kivágni a szépen fejlődő fát vagy bokrot. Íme néhány jó tanács:

- a kerítéstől ötven centire kerülhetnek az alacsony egres-, valamint a piros és fehér ribiszkebokrok;
- egy méter távolságra ültethető a törzses ribiszke és az egres;
- legalább másfél méterre kerüljön a kerítéstől a terebélyes bokrot nevelő fekete ribiszke;
- a kerítéstől két méterre jelölhetjük ki a törpe és a gyenge növekedésű alanyra oltott almafák, az őszibarack és a birs helyét;
- három méterre ültessük a közepesen erős növekedésű alanyokon lévő almafákat, kajszibarackot, majd a szilvákat, ringlőkat.

Ne feledjük el bejelölni a már meglévő, s a jövőben is megtartandó fákat, bokrokat. A zöldséges esetében vegyük figyelembe, hogy a talaj minősége a lehető legjobb és könnyen művelhető, árnyékmentes terület legyen, s víznyerési lehetőséghez, komposzttelephez essen közel. A zöldségest a gyümölcsös csatlakoztatva, azzal kombinálva jelölhetjük ki, de igyekezzünk többé-kevésbé izolálni a díszkerttől.

A gyümölcsös, zöldséges és a néhány szőlőtőke mellé jelöljük be a később építendő szerszámkamrát, a kút, illetve a vízcsap helyét, az eset-

leg létesítendő melegágyat és a hozzájuk vezető utakat. Ha ez megvan, még akkor se kezdjük meg a gyümölcsös telepítését.

Előbb vegyünk talajmintát és végeztessük el a laboratóriumi vizsgálatokat. Igaz, hogy a hozzáértő gazdálkodó a talaj típusából, vízháztartásából, a rajta levő növényzetből sok mindenre tud következtetni, ám a laboratóriumi vizsgálatot a tapasztalat sem pótolja. Tegyük hozzá, hogy egy jövődöbeli kert tulajdonos nem lehet mindjárt tapasztalt szakember. Hasonlóan fontos a természetdö fajok és fajták, valamint az alanyok megválasztása.

A háztáji gyümölcsösbe, csak törpefákat volna szabad ültetni, s azokat termőkaros és karcsú orsónak, avagy sövénynek kellene kinevelni. A sövények esetében a csemetéket olyan közel kell ültetni egymáshoz, hogy később összefüggő gyümölcsfalat adjanak. A sövény jó területkihasználást garantál, könnyen ápolható, és szép gyümölcsöt nevel. A termőkaros orsó már a második-harmadik évben ad kóstolót, a negyedik-ötödik évben pedig termőre fordul.

Egyetlen háztáji kertből sem volna szabad hiányoznia az almának. Nyári, őszi és téli fajtát egyaránt célszerű telepíteni, mert így folyamatossá tehető a család ellátása.

Legyen a kertben néhány körtefa (mégpedig szintén nyári, őszi és téli érésű), legalább egy kajszifa, néhány őszibarack. Az őszibarack az egyetlen gyümölcs, melyet katlankoronával célszerű kinevelni. Ültessünk még meggyet, szilvát (a nyirkosabb kertrészbe), és ne feledkezzünk meg a bogyósokról sem. Ribizskéből és köszmétéből inkább törzses faalakot válasszunk; málnát a kerítés mellé vagy sövénynek, tuskétlen szedret erős és magas támrendszer mellé ültessünk. Az utóbbi a szőlő mellé is kerülhet. Legyen persze a kertben (síkművelésben, hordókertrben, piramisban) néhány tő számóca is.

Egyébként a cseresznyét ne a kertbe, hanem a ház elé ültessük, mert kedveli a szellős helyet. A diófát pedig az udvarba ültessük. Helyszúke esetén sem kell lemondani a változatosságról, hiszen egy-egy fára több fajta is ráoltható. Erre a célra jól megfelelnek a telkünkön már álló gyümölcsfák – persze, ha egészségesek. Az ilyen fák nem csupán helytakarékosak, de mutatósak is, ráadásul jó porzófajtát kínálhatnak a bő hozam megalapozásához.

Említsük meg, hogy egyes fákra milyen fajták olthatók. Alfára nyári, őszi és téli alfafajták egyaránt olthatók. A körtére szintén nyári, őszi és téli érésű fajták kerülhetnek. A körtének azonban van egy érdekessége is – ráolthatunk ugyanis naspolyát, nemes birset, fekete berkenyét, piros berkenyét és díszgalagonyát is. A cseresznyébe meggy és fordítva, a meggybe cseresznye is kerülhet. A szilvába szintén különböző szilvafajtákat olthatunk be. Az ilyen fák esetében a vegyszeres védekezésre sokkal jobban

oda kell figyelnünk! A házikertben egyébként igyekezzünk minél kevesebbszer alkalmazni ezt a védekezési módszert.

A zöldségesben mindenből termeljünk, amire a háztartásban szükségünk van. Használjuk ki az elővetemény, fő- és utóvetemény váltásában rejlő lehetőségeket, s így megfelelő tervezéssel egy évben ugyanarról a tőrületről akár háromszor is takaríthatunk be zöldséget.

A nyugalmi időszak teendői

A nyugalmi időszak megfelelő alkalmat kínál arra, hogy összegezzük az elmúlt gazdasági év eredményeit, tapasztalatait, egyben tervekét készítsünk az elkövetkező évre. A hosszú téli estéken célszerű kézbe venni a szakirodalmat, tüzetesen elolvasnia nyáron időszüke miatt felületesen átlapozott folyóiratokat.

Ilyenkor ellenőrizzük a szerszámainkat; a hibásakat azonnal javítsuk ki, érezzük meg, hogy ilyesmire tavasszal ne legyen gondunk. Már most megvásárolhatjuk az egész évi munkához szükséges vegyszereket, műtrágyákat és vetőmagokat. Lassan készítsük elő a melegágyi kereteket és ablakokat is. A szabadban telelő zöldségfélét szalmával óvjuk a száraz, kemény fagyotól. Ha nincs védelmet nyújtó hótakaró, az átmenetileg tárolóként hasznosított melegágyat is rakjuk körül istállótrágyával, vagy legalább szalmával, az elvermelt zöldség felett pedig vastagítsuk meg a védőtakarást. Aki a maga termelte, vagy másoktól kapott vetőmagot akarja felhasználni, az feltétlenül még most végezzen próbacsíráztatást. A lakásban – az ablak közelében – ilyenkor vitaminban gazdag, friss zöldségért, különleges ízért, metélő- vagy közönséges vöröshagymát, petrezselymet, zellert, zsázsát is hajthatatunk.

A borosgazdáknak is van teendőjük, hiszen januárban kell fejteni azokat a borokat, amelyeket szándékosan hagytak seprőn, hogy ezzel is elősegítsék a savtartalom csökkenését. Akinek gyümölcsfái vannak, annak télen ajánlatos ellenőriznie, hogy nem okozta-e kárt a fák törzsén a nyulak. Télen gyakran van ónos eső, s az ilyenkor keletkező jégbevonat károkat okozhat a gyümölcsösben. Minthogy a rügyek a nyugalmi időszakban is lélegeznek valamelyest, az ily módon keletkezett szén-dioxid nem képes eltávozni a jégpáncél alól, és a rügyek megfulladnak. Bő egy nap még nem veszélyes, ha azonban a jégbevonat hosszabb ideig megmarad, akkor a rügyek jelentős része elpusztul. Védekezésül rázogassuk vagy ütögessük meg a fákat, hogy a jégbevonat letöredezzék róluk. Ügyeljünk azonban, hogy a dermedt, törekeny vesszőkben ne okozzunk kárt.

A nagyobb havazások után is nézzünk ki a gyümölcsösbe, mert a hó olyan súllyal nehezedhet a gyümölcsfák vázágaira és a vékonyabb, kevésbé teherbíró ágakra, hogy azok letörnek. A vastag hóréteget ezért rázogassuk, ütögessük le a fák ágairól.

A gyümölcsök téli tárolása

Házilag tárolni csak a téli almát és körtét érdemes. A legfontosabb szabály, hogy hosszabb ideig csak a teljesen egészséges, ép, kiváló minőségű gyümölcsöt tároljuk.

Az alma és a körte tárolására a hűvös, de fagymentes, jól szellőztethető helyiségek alkalmasak. Az a legjobb, ha a tároló hőmérséklete nem emelkedik 5 °C-nál magasabbra, és nem süllyed -1 °C alá. A körte esetében például a 0 és a -2 °C közötti hőmérséklet az optimális. A hőmérséklet szabályozását szellőztetéssel és fűtéssel oldhatjuk meg. Novemberben éjjel szellőztessünk, mert akkor a nappalok még melegek, de az éjszakák már hűvösek, így a tároló belső hőmérséklete csökken. Decemberben, januárban és februárban – amikor inkább a belső hő megőrzésére van szükség – a déli órákban szellőztessünk, hogy a tároló túlságosan ne hűljön le. Nagyon fontos tényező a tároló levegőjének nedvességtartalma. Tapasztalatok alapján legkedvezőbbnek a 90 százalékos relatív páratartalmat tartjuk. A magasabb légnedvességnél ugyanis az alma és a körte könnyen romlik, míg az alacsonyabb mellett rövid idő alatt fonyadni kezd. A túlságosan nagy páratartalom ezért szellőztetéssel segítsünk, az alacsonyabb páratartalmat pedig lapos edénybe öntött víz elpárologtatásával vagy a padló és a közlekedőutak peremetezésével, felöntözésével emelhetjük. Érdemes megemlíteni, hogy a tárolás körülményeire leginkább a Jonathan érzékeny.

Mivel az alma és a körte könnyen felveszi más termények, így pl. a sápanyú káposzta, fokhagyma, vörshagyma stb. szagát, ezeket ne tároljuk velük együtt.

A tárolt gyümölcsöt legalább kéthetente válogassuk át, a romló, puhuló példányokat szedjük ki és használjuk fel.

A zöldségfélék tárolása

Csak egészséges, beérett zöldséget tároljunk. Mindenből a közepes nagyságú a legjobb. A túl nagyoknak magas a víztartalma, laza a szöveti szer-

kezete, ezért hajlamos a romlásra. A nagyon kis példánynak viszont a méretéhez képest nagy a felülete, ezért aránytalanul sok vizet veszít, és így hamarabb fonnyad. A tárolásra szánt zöldséget a fagyok beállta előtt száraz, csapadékmentes időben kell szedni. Leggyakrabban a pincében tárolunk. Erre az olyan pince a legalkalmasabb, amely szellőztethető, és ahol a gyökérzöldségek 1–3 °C körüli hőmérsékleten tárolhatók. Fontos, hogy fertőzésmentes és tiszta legyen. A pincében ládába rakva, homokban (lehetőleg folyami homokban) rétegezve is tárolhatjuk a zöldséget. Ha nincs pincénk, akkor védett teraszon is eltartható a zöldség. Azzal persze számolni kell, hogy a nagy hidegben (-11–13 °C-on) zöldségünk megfagy. Ha teraszon tárolunk, akkor nagy, legalább 50–60 kilogramm befogadóképességű ládát válasszunk, mert a homoknak is kell a hely. A ládát mosuk tisztára, szárítsuk meg, béleljük ki vastagabb polietilénfóliával, majd öntsünk az aljára 12–15 cm vastagságban tiszta homokot. A gyökérzöldséget homokkal váltakozva ebbe rétegezzük úgy, hogy felül és az oldalfalaknál is kb. 10 cm homok legyen, mert erre a nagyobb hidegben szükség van. Végül fóliával takarjuk le a ládát. Amikor a hőmérséklet 0 °C alá süllyed, a ládára, illetve a ládák közé szigetelőréteg gyanánt helyezünk hullámpapírt, régi pokrócot vagy vastagabb ruhadarabokat. Egy átlagosan hideg télen így akár márciusig is megőrizhető a zöldség.

A káposztafélétet prizmában is tárolhatjuk. A prizma nem más, mint egy kb. 20–30 cm mélyen a földbe süllyesztett, de nagyobb részben föld feletti tároló. A burgonya és a gyökérzöldségek tárolására vermet is készíthetünk. A verem készítésére olyan területet kell kiválasztanunk, amely nem mélyen fekvő, ahol nem jön fel a talajvíz s észak-déli fekvésű, ilyen fekvésben ugyanis kisebb lesz a tavaszi fölmelegedés. A verem 80–100 cm széles és 50–60 cm mély legyen. Hosszát aszerint válasszuk meg, hogy mennyi terményt akarunk benne tárolni. A veremben jó, ha talajhőmérőt helyezünk el. Így a takarás megbontása nélkül is megállapíthatjuk a belső hőmérsékletet, s tudjuk, hogy növelnünk vagy csökkentenünk kell-e a takaróréteget.

A burgonya veremben, prizmában, pincében egyaránt jól tárolható. Kedvező számára a 4–5 °C-os hőmérséklet. Óvni kell a lehűléstől, mert életfolyamatai már 3–4 °C fok alatt annyira lelassulnak, hogy a keményítőből keletkezett cukrot már nem tudja tovább bontani, ezért édes-kés ízű lesz. Ezt a megédesedett burgonyát nevezzük fagyott burgonyának. Ha csak kismérvű az édesedés és a burgonya ép, akkor valójában nem fagyott meg. Ilyenkor 10–15 °C-os hőmérsékletű helyiségben egy hét alatt ellélegzi a keletkezett cukrot, és étkezésre ismét alkalmassá válik. Ha a burgonyát meleg pincében tároljuk, akkor a kívánatosnál hamarabb kezd csírázni. A csírákat ilyenkor kéthetenként törjük le, mert

különben a gumó nagyon hamar ráncosodik, nagy lesz a súlyvesztése, és hamarabb kezd romlani.

A vöröshagymát régen szellős kamrában, vagy padláson koszorúba fonva, felaggatva tárolták. Ma inkább jól szellőztethető kamrában, ritka szővessű, szellős zsákokban vagy rekeszekben helyezzük el. A pince kevésbé jó, mert ott általában túl nagy a páratartalom, így a hagymát könnyebben támadja meg a baktériumos rothadás. Jegyezzük meg, a vöröshagymának sokkal szárazabb tárolási körülmények kellene, mint más zöldségféléknek. Kedvező számára a $-3-0\text{ }^{\circ}\text{C}$ közötti hőmérséklet. Mivel ezt háztáji körülmények között csak nehezen lehet megvalósítani, arra törekedünk, hogy a tárolóban minél kisebb legyen a hőmérséklet. Ebben az éjszakai szellőztetés is segít.

A fokhagyma is hasonló körülményeket igényel. A karfiol és a kelbimbó viszont már nehezen viseli el az ilyen egyszerű tárolást, ezért inkább gyorsfagyasztott állapotban ajánlatos őket eltenni.

A gyümölcsfák metszése

A háztáji gyümölcsösben az egyik legtöbb fejtörést, gondot okozó művelet a metszés. Magáról a metszésről a szakemberektől is nagyon sok és sokféle véleményt lehet idézni. Nézzük például Tukey meghatározását: „A metszés lényegében egyszerű eltávolítása valamely hajtásnak, ágnek vagy más növényi résznek... A metszés célja kettős:

- a fa alakítása azon célból, hogy a legjobb gyümölcsből a legnagyobb mennyiséget tudja teremni és

- a fa termését úgy szabályozza, hogy az rendszeresen, évente vagy közel évente jó színeződésű, méretű és egyforma gyümölcsöt hozzon...

A metszést nem lehet önmagában szemlélni. Egyensúlyban kell legyen a növekedési feltételekkel, éghajlattal, tápanyag-ellátottsággal, fajtatulajdonságokkal és a fa növekedési erélyével.”

Mielőtt hozzáfognánk a metszéshez, nem szabad elfelejteni a mindig is érvényes alapszabályt: ha azt akarjuk, hogy sok termés legyen, akkor hosszúra metszünk, ha viszont a hajtásképzés a célunk, rövidegre kell metszenünk.

Hosszúra metszésekor a vesszőnek csak a csúcsát, hosszának kb. egyharmadát távolítjuk el. Középhosszú metszésnél a vessző felét, rövidegre metszésnél pedig a vessző vagy hajtás kétharmadát vágjuk le.

A metszést sohasem szabad túlzásba vinni. A túlmetszett fa koronája elsűrűsödik, benne sok vízajtás képződik, biológiai egyensúlya megbom-

lik. Különbséget kell tenni a visszametszés (!) és a ritkítás (!) között. Visszametszéskor a növényi részekből csak egy darabot vágunk le, míg ritkításkor teljes hosszában az egészet eltávolítjuk. A visszametszés mindig több hajtásképzéssel jár, mint a ritkítás.

Nagyon fontos a metszés időpontja. Aszerint, hogy a nyugalmi vagy a vegetációs időben kerül-e sor a metszésre, fás és zöldmetszést különböztetünk meg. Nyugalmi időszakban, a lombhullás és rügyfakadás között, fás metszésről beszélünk. Ez egész télen át végezhető, ha a hőmérséklet -5 °C felett van, ha a csapadék-, valamint a talajviszonyok a munkát lehetővé teszik.

A zöldmetszést vegetációs időszakban végezzük. A metszés módjával annak célját határozzuk meg.

Metszés és ritkítás

Alakító metszés

Segítségével – figyelembe véve a gyümölcstermő növények biológiai, ökológiai tulajdonságait, a környezet adottságait – a fa koronáját alakítjuk ki. Amennyiben nem koronás oltványt, hanem suhángot telepítettünk, akkor a törzsmagasságot is alakító metszéssel határozzuk meg.

A koronaalakító metszéssel mindig az adott viszonyoknak megfelelő koronaformát képezzünk. Napjainkban a koronaalakító metszés ideje lerövidült, mivel a fiatal fát minél előbb igyekszünk termőre fordítani. Ezzel a metszéssel az átültetett (faiskolában kitermelt) fa gyökérvesztését kell a fa koronájának kisebbitésével összhangba, egyensúlyba hozni.

Termőre metszés

A koronaalakító metszés után a gyümölcsfák túlnyomó részét nem kell többet metszenünk. Ha kellő gondot fordítunk a fiatal gyümölcsfák felnevelésére, a szellős, teherbíró korona kialakítására, akkor később csak a fák termőre, vagyis fenntartó metszésére van szükség.

Az almánál, körténél, szilvánál stb. a fenntartó metszés két-három évenkénti koronaritkítást jelent. Az őszibarackot évente termőre kell metszeni.

Koronaritkító metszés

Azt, hogy a korona ne váljon sűrűvé, ritkító metszés segítségével érjük el. A beárnýékolt részeken a termőrügyek nem tudnak kialakulni, és a belső részek felkopaszkodnak. Először is a többszörösen elágazott vázágvégeket és a száraz, sérült, beteg hajtásokat vágjuk ki. A termőgallyakat felkopaszkodásuk esetén egészséges termőnyársra vagy termőrügyre metsszük vissza.

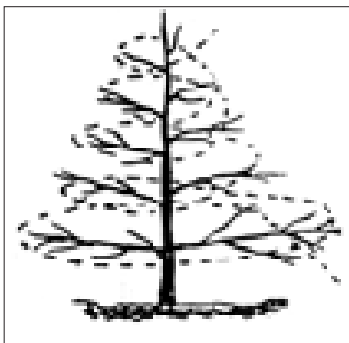
Ifjító metszés

Megkülönböztetünk teljes és részleges ifjítást. Az ifjítás szükségességét a fa azzal jelzi, hogy sok gyökér- vagy tősarjat hoz, s koronájában sok vízhajtást nevel. A teljes ifjításkor az ágakat az elágazásoknál vágjuk le, mert itt több a rejtett rügy. Fontos, hogy a visszamaradt ágrészeken minél több ág, vessző maradjon sértetlenül. A teljes ifjításnak ma, mikor néhány év alatt termőre tudjuk fordítani a gyümölcsfákat, nincs jelentősége.

Amennyiben az ágakon nincs elegendő fiatal hajtás, részleges ifjításról beszélünk. Ilyenkor nem egyszerre, hanem 2–3 év alatt ifjítjuk a fát. Így elérhető, hogy a fa vegetatív felülete elegendő legyen az életműködéshez.

A termőkaros orsó

A kiültetett csemetéket nevelnünk kell, hogy kialakuljanak azok a termőrészek, amelyekből virág és gyümölcs képződik. A nevelés éveitől kezdve arra kell törekednünk, hogy könnyen kezelhető, minél egyszerűbb termőfelületet nyerjünk.

A termőkaros orsó csigalépcsőszerűen elhelyezkedő ágrendszerének vázlata (Fejes nyomán)

A háztáji gyümölcsösben az egyik legcélsebb faalak a termőkaros orsó. Termőkaroknak nevezzük a vízszintes vagy az ahhoz közeli szögben álló vázágakat. A termőkaros orsónak nincsenek ágemelei. Az ágak a gyümölcsfa sudarán körkörös, spirál alakban helyezkednek el. Ezt a koronaformát suhángból vagy koronás csemetéből nevelhetjük ki.

Legfontosabb a telepítést követő első tavaszi metszés. Ha suhángot telepítettünk,

akkor azt a törzsmagasság felett 5–6 rüggyre vágjuk vissza, azaz koronába metsszük, mégpedig úgy, hogy a végálló rügy a szemzés helyével ellentétes legyen. A törzsmagasság általában ne haladja meg a 70 cm-t.

Koronás csemete esetén a fő vezérvesszőt visszametsszük. A visszametszés mértékét a fejlettsége határozza meg. Ha az oldalvesszők fejlettek, akkor már nem vágjuk vissza, hanem vízszintesen kötözzük le őket. A lekötözést a talajba vert cövekhez rögzítve végezzük, mégpedig áprilisban, amikor a vesszők már nem olyan merevek, mint a nyugalmi időszakban. Ha viszont nem elég fejlettek, akkor tavasszal – rügylökés előtt – az oldalvesszőket kétharmad részükig vágjuk vissza.

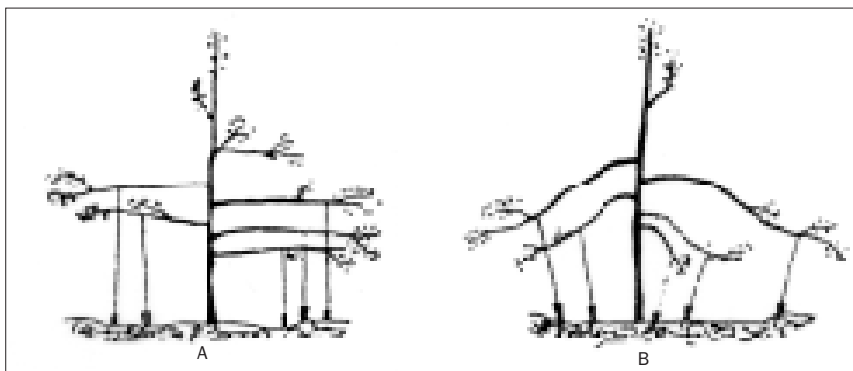
Ügyeljünk rá, hogy az oldalvesszők végálló rügyei kifelé álljanak.

Az első évben a termőkaros orsó további metszést már nem igényel.

A második évben a fő vezérvesszőt a rügylökés előtt ismét visszametsszük. Az erősen fejlődő vesszőket kevésbé, a gyengén fejlődőket nagyobb mértékben vágjuk vissza. A vezérvessző visszametszésével egyidejűleg a korona belsejéből többől távolítsuk el az esetlegesen előtörő fattyúvesszőket.

A termőkaros orsófák vesszőit már a második évben vízszintesen kötözzük le. Ügyelnünk kell arra, hogy a vesszőket ne ívesen hajlítsuk, hanem úgy, hogy azok egyenesek legyenek. A vesszőkön a második nyáron átmeneti termőrügyek alakulnak ki, amelyekből a következő évben termés képződhet.

A harmadik évben még egyszer szükség lehet a fő vezérvessző visszametszésére. Ha viszont a sudár már elérte a 2,5–3 m-t, akkor azt is kötözzük le vízszintesen. A végleges magasság lehetőleg ne haladja meg a 3 métert, mert ha magasabbra nő, megnehezíti a szüretelést. A második évben fejlődött vesszőket a nedvkeringés megindulásakor szintén kötözzük le. Később az

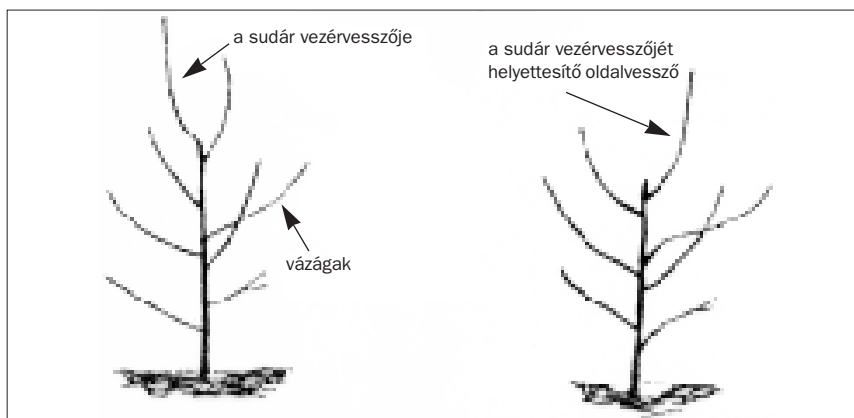
A termőkaros orsó helyes (A) és helytelen (B) lekötözése (Feje–Brunner–Horn nyomán)

idősebb ágak rögzítésére már nem lesz szükség, mivel a termés súlya az ágakat úgyszólván vízszintesre kényszeríti. Az idősebb ágak később annyira megerősödnek, hogy a feljebb álló fiatal vesszőket hozzájuk köthetjük.

A karcsú orsó

A karcsú orsó az almatermésűek faalakja, koronaformája. A termőkaros orsóval közös vonása az egyetlen központi tengely és az ezen spirálisan eredő ágrendszer. Az ágak alulról felfelé haladva rövidülnek, így tehát a fa kúp alakú. A gyenge növekedésű „alany-nemes” kombinációkból és az olyan fajtákból, amelyek fiatal hajtásképleteken teremnek, neveljük a karcsú orsót. Támrendszer mellett telepíthetünk suhángot is, ám a faiskolából elágazásokkal kikerült oltványok korábban fordulnak termőre. A termés súlya miatti kidőlés megakadályozására a fáknál egyedi karózást, vagy egyszerű huzalos megoldást alkalmazhatunk.

Telepítés után az elágazás nélküli oltványokat kb. 70–80, az elágazókat pedig 30 cm-rel a legfelső használható elágazás felett metsszük vissza. Ha az oltvány elágazása ideális, akkor egyáltalán nem kell visszametszeni. A 40–50 cm-nél alacsonyabban elhelyezkedő elágazásokat viszont rendszeresen tőlük távolítsuk el. Ezek ugyanis termőre fordulás után már a földre hajolnának a gyümölcs súlya alatt. A megfelelő helyzetű elágazásokat általában nem kell visszametszeni, kivéve, ha gyengék. A sűrűn állókat ritkítsuk ki. Az első évben fejlődő virágrügyeket távolítsuk el, mert a túl korai terméskötődés a fa fejlődése szempontjából nem előnyös.

A karcsú orsó álsudaras nevelése (Gautier nyomán)

A második, harmadik évben a fa további nevelése a csúcsi dominancia erősségétől, vagyis elsősorban a fajta tulajdonságától függ. Amennyiben a fa csúcsi dominanciája erős, a sudárneveléskor az oldalvesszőre történő metszést alkalmazzuk. Vagyis a sudár erős növekedésének gyöngítése céljából ne a sudár vezérvesszőjét neveljük tovább, hanem egy alatta lévő oldalvesszőt hagyjunk meg, ezáltal mérsékelve a növekedési erélyt.

A sudár visszametszésének legalkalmasabb ideje június. A nevelés második, harmadik évében – az oldalelágazások továbbnevelésekor – a fa kúp alakját, az alsó és a felső elágazások közötti egyensúlyt kell fenntartani. Ilyenkor hajtás- és vesszőritkítást végezzünk, melynek során a meredek és főként a sudárral konkuráló hajtásokat, vesszőket távolítjuk el. Visszametszéskor az alsó részeket hosszabbra, a felsőket rövidebbre kell meghagyni. A megtartott, de meredek felső vesszőket kötözzük le, vagy támasszuk ki!

A negyedik évben a fa magasságát oly mértékben korlátozzuk, hogy a legmagasabban álló termőrész is jól elérhető legyen. Ezt úgy érhetjük el, hogy egy oldalágra vagy egy oldalvesszőre metsszük vissza.

A fa teljes kifejlődése után az állandó ritkítás, ifjítás, valamint az alsó és felső koronarészek közötti egyensúly megtartása lesz a feladatunk.

A katlan alakú korona

A katlankorona egyetlen ágemeletből álló, sudár nélküli koronaforma. Ez azt jelenti, hogy segítségével alacsonyabb fák, tehát belterjesebb jellegű koronaformák valósíthatók meg. A belterjesítés szempontjából a katlan alakú korona azért is hatékony, mert a felszálló nedváramot több egyenrangú oldalvázág és az ezeken elhelyezkedő mellékvázágak között képes megosztani. Lényegében többsudaras koronának is felfogható. Kísérletek bizonyítják, hogy a koronabelső jobb megvilágítása révén fokozódik az asszimilációs teljesítmény, s ez 60–75 százaléokban a terméshozás javára használandó fel. A katlankorona alkalmazását egy-egy gyümölcsfaj fokozott fényigénye is indokolhatja. Ez az őszibarackra és a kajsziára különösen érvényes.

A katlankorona az őszibarackfa egyik legelterjedtebb koronaformája. Ezt lehetőleg – a kívánalmaknak megfelelően – 40–70 cm törzsmagasságú, koronás csemetékből alakítsuk ki.

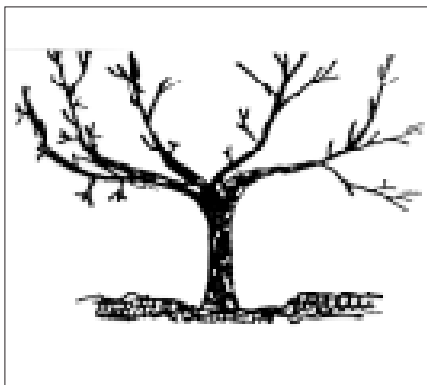
Ha a megfelelően erős vesszőjú csemetéket már ősszel kiültettük, akkor ezeket csak tavasszal metsszük meg; mégpedig úgy, hogy a korona elágazása felett a sudarat többől eltávolítjuk, az oldalvesszőket pedig arasznyira – 2–3 rügyre – visszavágjuk. Vigyázzunk arra, hogy a végálló, fejlett

rügy kifelé nézzen. A suhángot a kívánt törzsmagasság felett 15–20 cm-rel, a másodrendű hajtásokat pedig alapi rügyre metsszük vissza. A törzsmagasság 40–70 cm közötti lehet. A következő évben 3 vesszőt kell úgy kiválasztani, hogy elkerüljük a vázágak örvös elhelyezkedését, majd ezeket 40–60 cm-es hosszúságban külső állású rügyre kell visszavágnunk. Így elágaztatva a továbbiakban már 6 vázágat nevelhetünk. Ezeken az oldalvázágak és a termőgallyazat fejlődését a következő években úgy érjük el, hogy növekedési erélyétől függően a 6 vezérvesszőt felére vagy harmadára metsszük vissza. A meredek hajtásokat, vesszőket eltávolítjuk. A termővesszők a mellékvázágakon, illetve azok termőgallyazatán fejlődnek.

A második évben a koronás csemeték alakítását úgy kell folytatni, hogy azokat a vesszőket, amelyekből vázágat szándékozunk nevelni, erősségük szerint visszametsszük, miközben nem feledkezünk meg arról, hogy katlanformát akarunk kialakítani. Ennek érdekében a befelé törő vesszőket többször vágjuk ki.

A harmadik évben (katlanformára törekedve!) tovább folytatjuk a vázágak megfelelő alakítását. Ilyenkor már a termővesszőket is meghagyhatjuk. Túlságosan sok termőrüggyel azonban ne terheljük meg a fiatal fákat.

A helyesen nevelt őszibarackfák koronája a negyedik évben teljesen kialakul. A harmadik évben már megmutatkozik a termés, a negyedik évben pedig már számottevő gyümölcsöt hoznak. A továbbiakban az őszibarackfát rendszeresen kell metszeni, különben hamar felkopaszodik, gyengén terem és idő előtt elpusztul.

*Jól kialakított őszibarackfa a 4. év tavaszán
(Mohácsy–Gyűró nyomán)*

A Palmetta-sövény

A háztáji és az újonnan alakítandó gyümölcsösökben sövényként igyekezzünk nevelni a gyümölcsfákat. Lényege: a csemetéket olyan közel ültetjük egymáshoz, hogy a fák később összefonódjanak és összefüggő falat adjanak. Többféle sövényrendszert alakítottak ki. A mi körülményeink

között a Palmetta-sövényt érdemes alkalmazni, amelyet Olaszországban fejlesztettek ki. Ez az alma és a körte sövényformája.

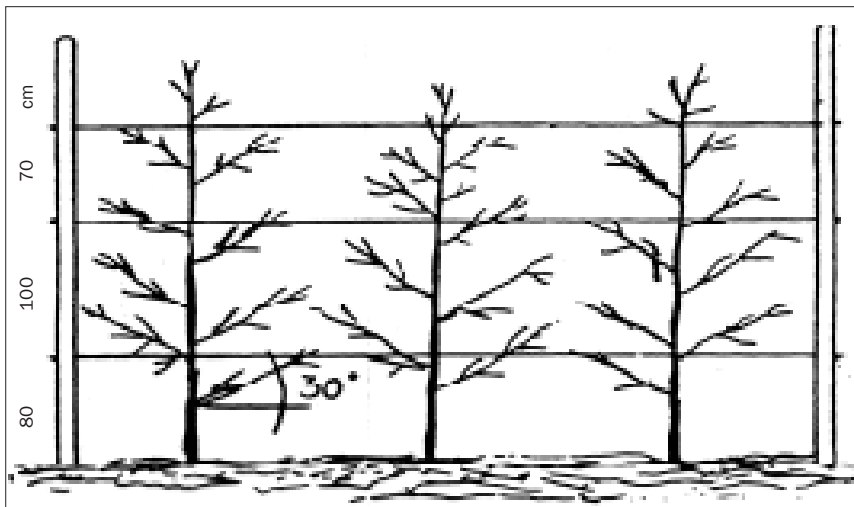
Kialakításához középérős alanyon álló oltványokat használhatunk fel. Legjobb, ha a nevelést el nem ágazott suhánggal kezdjük. Sor- és tőtávolsága 3,5–4 méter, a törzsmagassága 60 cm, a vezérkarok szöge pedig 30–45 fokos legyen. Telepítés után a suhángot a kívánt törzsmagasság fölértéig úgy vágjuk vissza, hogy mind a sor irányában, mind a központi tengely továbbneveléséhez olyan alkalmas rügyek maradjanak, amelyekből ezután kinevelhetjük a két sorirányú vázágot és a vezérvesszőt. Az oldalelágazásra szolgáló rügyek és a majdani vezérvessző kialakítására szolgáló rügy között hagyjunk körülbelül 10 cm-es távolságot.

A telepítést követő második tavaszon az előző évben fejlődött vesszők közül válasszunk ki egyet a sorirányú vázág kinevelésére, egyet pedig vezérvesszőnek a központi tengely továbbnevelésére.

A többi vesszőt, különösen a konkurenszeket, többől távolítsuk el. A fő és oldalvezéreket, ha túl hosszúak (cca 60 cm felett) és nem ágazódtak el, vagy ha túl gyengék (30 cm alatt), összhosszuk kétharmadára metsszük vissza.

A harmadik tavaszon már mindenképpen kell a támrendszer, amelynek alsó húzalja a talajtól 80–100 cm-re legyen. Ehhez kell ugyanis rögzítenünk a sövény irányát és a vázkarok hajlásszögét.

Minél erősebb növekedésű a fajta, annál inkább közelítse meg a vízszintest a vázág, s minél gyöngébb növekedésű, annál kevésbé kényszerítsük vízszintesbe. A metszés ez évben is a központi tengely és a vázka-

A Palmetta-sövény támrendszerrel

rok továbbnevelését szolgálja. Ha a fajta nehezen ágazik el, akkor meg kell metszenünk az oldal- és fő vezéreket, ugyanis a vázágakon úgynevezett „halbordás” szerkezetet kell kialakítanunk. Ezeken ugyanis a halbordákhoz, halgerinchez hasonló oldalelágazásoknak (a vezérvesszők oldalrügyeinek kihajtásából képződnek) kell lenniük, amelyek a termést hordozzák. A vezérvesszőt a második ágemelet kialakulása végett kell megmetszenünk. A két emelet között legalább 80–100 cm távolság legyen.

A következő években hasonló elvek szerint, folyamatosan alakítsuk ki a második, illetve a következő ágemeleteket, miután az oldalvesszők leköltözése révén az alsó emeletet már termőre fordítottuk. Bizonyos idő után szükségessé válik a vázkaron a már halbordásan álló termőlapok ifjítása, erősebb metszése. A kívánt magasság elérését követően a vezérvesszőt tőből eltávolítva, befejezzük a Palmetta nevelését.

A módosított Palmetta

A módosított Palmetta a hagyományos Palmetta speciális, belterjesebb változata, amelyet főleg az almástermésűek számára alakítottak ki. A sajátos nevelésmódnak köszönhetően közöttük több eltérést is megfigyelhetünk. Előnye, hogy a kisebb területű háztáji kertekben a gyengébb növekedésű alanyok alkalmazásának köszönhetően lehetőség van az ültetvénysűrűség jelentős növelésére.

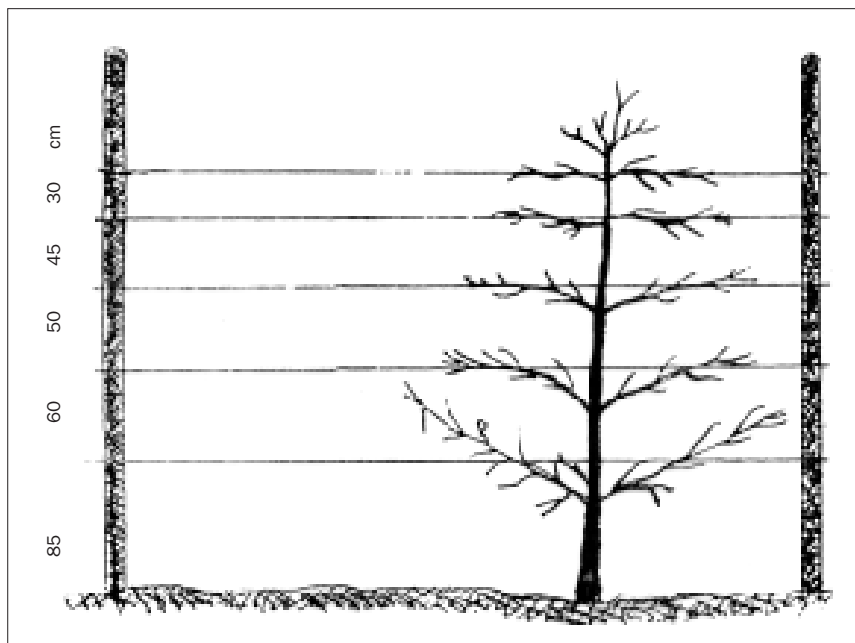
Sor- és tőtávolsága 3 x 1,5 vagy 3 x 2,5 m lehet, de a sorok közötti távolságot 2 m-re is csökkenthetjük. Magassága 2,7–2,8 m körül van, szemben a hagyományos Palmetta 3–3,4 m-es magasságával. E sajátos nevelésmód jegyei a következők: alulról felfelé haladva, körülbelül 60, majd 45 és végül 30 cm-re csökkentjük az ágemelet távolságát a hasonló távolságban elhelyezett oszlopos támrendszer huzalemeleteinek segítségével. Ügyeljünk arra, hogy az alsó ágemeletek a módosított Palmetta esetében ne kövessék a huzalok vízszintes vonalát, hanem alattuk indulva a sudáron az első ágemelet 45, a második körülbelül 30, a harmadik pedig hozzávetőlegesen 25–15 fokok szöget zárjon be a vízszintessel. A két legfelső emelet, azaz a negyedik és az ötödik azonban már vízszintes. Mindezt azért alakítjuk így, hogy az alsó és a felső koronarészek növekedése, megvilágítottsága és termőképessége közti egyensúly biztosítva legyen. Így a sövény nem sűrűsödik el és nincs szükség téli metszésre, kivéve a sudár visszametszését. A sudármetszéskor a gyenge növekedésű oltványnál az adott ágemelet távolságához – illetve a törzsmagassághoz – ne feledkez-

zünk meg 7–10, az erősnél 15–20 cm-t hozzáadni, s ott visszametszeni a sudarat, illetve a suhángot.

Ha megfelelő növekedés és jó tápanyag-ellátottság esetén egy-egy emelet indításához másodrendű hajtásokat is felhasználunk, akkor az 5 ág-emeletet viszonylag rövid időn belül, akár 3 év alatt is felnevelhetjük. A legfelső, azaz az ötödik emelet felett a sudárvesszőt ne (!) távolítsuk el, hanem az oldalágak felett tenyérnyíre metsszük vissza. Így a sudárhajtás elágazik, és fokozatosan 3–6 ágúra is nevelhetjük. Végző soron körülbelül 2,75 m magasságban e többsudaras, fokozatosan leváltott, illetve újranevelt ágrendszer-csoport a növekedési erély fokozására, illetve csökkentésére szolgálhat.

Ha erős a növekedési hajlam (és csökkenteni akarjuk), akkor 5–6 darab, ha viszont csökken (és fokozni akarjuk), akkor csak 2–3 darab hajtást hagyjunk meg.

A módosított Palmetta vitathatatlan előnye az áttekinthető szerkezet, az egyszerű gondozhatóság és a könnyű kézi szüret.

A módosított Palmetta (Stark nyomán)

A Hungária-sövény

A házikertbe ajánlható gyümölcssövények közül termőhelyi feltételeinknek jól megfelel a Hungária-sövény, amelyet elsősorban az almatermesztésben alkalmazhatunk.

Lényege az alacsony (50–70 cm) törzsön kialakított, egy sávban elhelyezkedő sudaras koronaforma. Ágemeletei nem válnak el élesen egymástól, kinevelése rendkívül egyszerű és fenntartása sem igényel nagyobb munkát.

A sövény kialakításának és kezelésének megkönnyítése céljából ésszerű előbb támrendszert telepíteni. Ez nagy termések alkalmával elejét veszi az ágak letöredezésének. Igényesebb támrendszer esetén a tartóoszlopokra 60, 120 és 180 cm magasságban rozsdamentes huzalt feszítsünk. Ha egyszerű támrendszert választunk, akkor ássunk be 60 cm mélyen 150 cm-es faoszlopokat, majd a kiálló 90 cm-es rész tetejére feszítsünk egy sor 3,5–4 mm vastag huzalt.

Jó talaj és kielégítő tápanyagellátás esetén a házikertbe M 9-es alanyú almaoltványokat célszerű telepíteni, mégpedig 3 x 2 méteres térállásban. Suhángot vagy koronás oltványt egyaránt telepíthetünk, de az utóbbiak előnyösebbek, mert belőlük korábban kialakítható a termőterület. Ültetés után a suhángot 5–6 rüggyel az első huzal fölött vágjuk el. A koronás oltványnak viszont csak a sudarát kell 1/3-ára vagy 1/4-ére bekurtítani. A sor irányában két oldal vesszőt hagyjunk meg, de ezeket ne vágjuk vissza. A sorra merőleges állású vesszőket természetesen többől le kell vágunk.

A meghagyott oldalsó vezérvesszőket tavasszal a nedvkeringés megindulása után (április elején) óvatosan hajlítsuk le, és a vízszinteshez viszonyítva 15–30 fokos szögben laza kötéssel rögzítsük a támrendszer huzalához. A következő évben mindig csak a fő vezérvesszőt vágjuk vissza, szem előtt tartva, hogy ennek milyen fontos szerepe van a vázkarok távolságának szabályozásában (rövid visszametszés esetén sűrűbben, a hosszúnál ritkábban helyezkednek el a vázkarok).

A vázkarokat 30–40 cm távolságra célszerű kinevelni. Fontos, hogy a fő vezérvessző mellett előtörő iker-, illetve mellékvezérvesszőket többől eltávolítsuk. Termőre fordulás után az egymást beármékoló, koronasűrítő termőkarok közül a fejlettebbeket többől távolítsuk el, a vázkarokat pedig évenkénti ritkító metszéssel fokozatosan 60 cm-es távolságra ritkítsuk. Ez a folyamatos növekedést-megújulást, illetve a megfelelő gyümölcsméret kialakulását és a tökéletes színeződést szolgálja. A termőkarok többszörösen elágazó csúcsi részeit, valamint a termőgallyakat ki kell ritkítanunk vagy szükség szerint vissza kell vágunk. A fő vezérvesszőt mindaddig vissza kell metszeni, amíg a Hungária-sövény el nem éri a 250 cm-es magasságot.

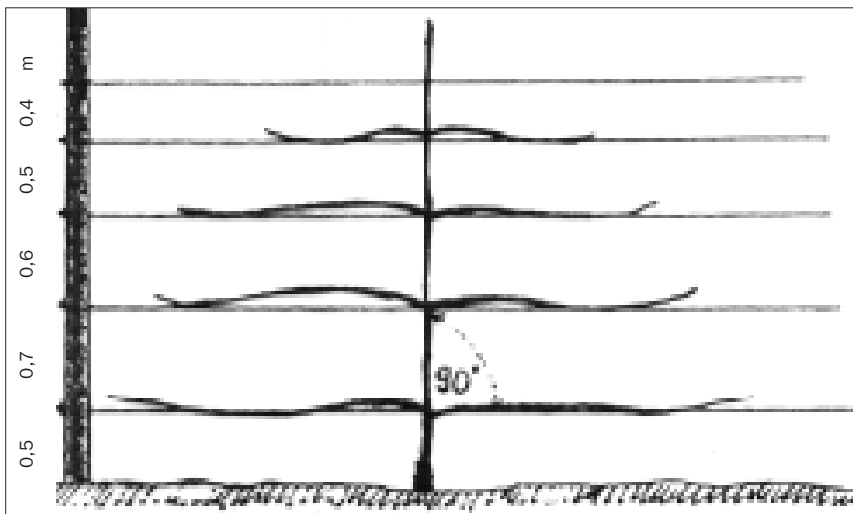
Ezt követően a fő vezérvesszőt egy oldalelágazásra metsszük vissza, vagy vízszintes helyzetben lekötözzük.

A Hungária-sövény nagy előnye, hogy már a telepítést követő harmadik-negyedik évben számottevő termést ad.

Az Azalbert-sövény

Ezt a sövénytípust Franciaországban elsősorban az alma számára alakították ki, s főleg a fiatal termőgallyazaton gyümölcsöt hozó fajtákhoz való. Mivel nálunk a Golden Delicious és a Starkrimson fajták a legkedveltebbek közé tartoznak – s éppen velük érték el a legkedvezőbb eredményeket az Azalbert-sövény alkalmazásakor –, érdemes megismerni ezzel a sövényrendszerrel.

Kialakításához gyenge növekedésű alanyon, főként M 9-en álló oltványokat használhatunk fel. Sor- és tőtávolsága 3-2 x 2 méter, a törzsmagasság pedig általában 50 cm legyen, bár ez szükség szerint növelhető. Az ágemeletek közti távolságot fokozatosan csökkentjük 70 cm-ről 60-ra, 60 cm-ről 50-re, s végül 50 cm-ről 40 cm-re. Ha gyenge növekedésű a kerdéses oltvány, akkor a sudármetszéskor, illetve a törzsmagasság kialakításakor az adott ágemelet távolságához itt is 7–10 cm-t, ha viszont erős

Az Azalbert-sövény

növekedésű, akkor 15-20 cm-t adjunk hozzá, s ott metsszük vissza a sudarat, illetve a suhángot.

Az egyes ágemeleteket évenként alakítjuk ki. A vázkarokat oszlopok között kifeszített – az ágemeletek távolságának megfelelő – öt huzal segítségével neveljük. A visszametszéseket követően évről évre két megfelelő oldalvesszőt és fölötte egy sudárvesszőt hagyjunk meg. Az oldalvesszőket, ha legalább az 50–60 cm hosszúságot elérték, vízszintesbe kötözzük. Az oldalgallyazatot pedig igyekezzünk két oldalra teríteni. A sövényt a kialakítás után hajtásválogatással és metszéssel gondozzuk, tartjuk egyensúlyban.

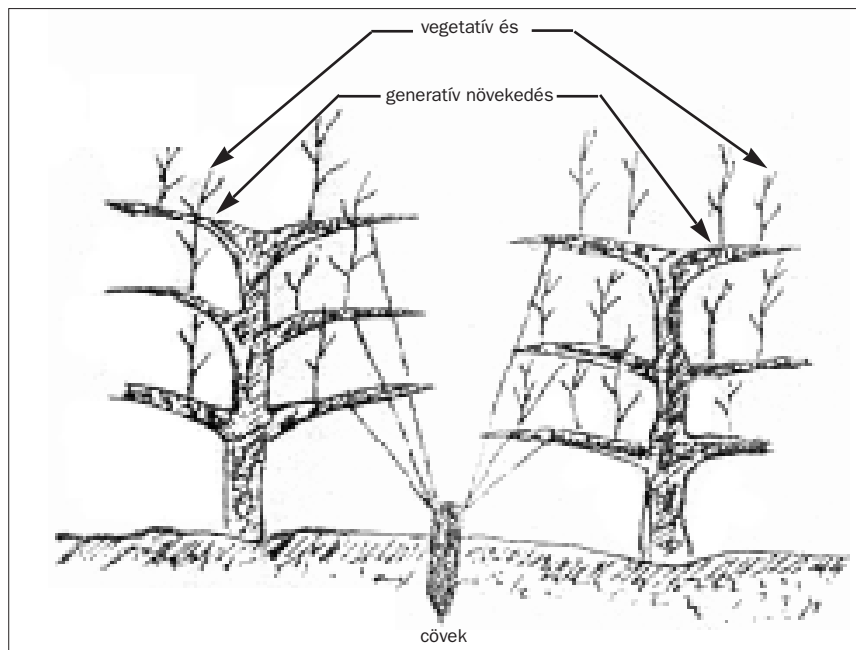
Az Azalbert-sövény termőfelülete a jól elkülönülő ágemeletekkel – amelyek megvilágítása is megfelelő – keskeny sávot képez. Az utolsó emelet 2,7 m magasságban történő kialakítása után a sudárvesszőt távolítsuk el.

Az Azalbert-sövény mellett szól az is, hogy az első termések már az alakítás folyamán, a második, harmadik évben jelentkeznek. A teljes termések időszaka az utolsó emelet kialakítása és a sudárvessző eltávolítása után kezdődik. A hozamok egy félhektáros gyümölcsösben a 30–35 tonnát is elérhetik. Megjegyzendő még, hogy ez a sövénytípus esztétikus is!

A Werderi-őszibaracksövény

A legismertebb sövényeket elsősorban az alma számára dolgozták ki. Ma már azonban rendelkezésünkre áll néhány, az őszibarack termesztésére alkalmas sövényforma is, melyek közül a Werderi-őszibaracksövénnel érdemes megismerkedni. Németországból származik; egy-egy fára 3-4 x 3-4 m-es tenyészterület (1111 – 625 fa/hektár) jut. A Werderi-őszibaracksövény tulajdonképpen egy sávban nevelt sudár nélküli alak. Lényegében törzsből és rövid ágakból áll, melyeket szinte termőlapoknak is tekinthetünk. A sövény kialakításához egy-egy fatő közé a sor síkjába egy-egy cöveket verünk, és ehhez íveljük le a kinevelt hosszú termővesszőket. Az ívelés ugyanis növeli a termőhajlamot, a vessző alapi része fölé pedig pótlóhajtások képződnek. A nyári zöldmunkáknál a már ívelt helyzetben megfodított vesszőt a legutolsó kötődött gyümölcs tápszívóhajtásáig visszavághatjuk. Azokat a tápszívóhajtásokat is eltávolíthatjuk, amelyek mellett nem kötődik gyümölcs. Így hatásosabb lesz a növényvédelem, s főleg jobbak lesznek a fényviszonyok. Miután a termést leszűreteltük, a letermett részt egy megfelelő pótlóhajtásig visszametszve eltávolítjuk, a termővesszőket pedig megfelelő távolságban egymástól ismét a fa síkjában lévő cövekhez kötözzük. Így minden egyes fán, a törzs vonalának síkjában, létrejön

a pótlóhajtások zónája, és azon túl helyezkedik el a termőzóna. A két zóna eltérő hajlásszögű hajtásai, a függőleges pótlóhajtások és a vízszintesbe vagy az alá ívelt termővesszők nem árnyékolják egymást. A kísérletek és a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy megfelelő tápanyag-ellátottság mellett és öntözésnél már az ötödik évben 15–25 tonnányi termés érhető el hektáronként.

Werderi-Őszibarackszőnyeg nevelése – kinevelt hosszú termővesszők leívelése (Koch nyomán)

A szőlő metszése

Még a szakemberek véleménye is sokszor megoszlik, ha arra kell felhívniük, hogy télen vagy kora tavasszal metsszük-e a szőlőt. Természetesen mind a téli, mind a tavaszi metszésnek megvannak a maga előnyei és hátrányai, így állíthatjuk (s ezt a gyakorlat is igazolja), hogy a szőlő a nyugalmi időszakban is bármikor metszhető. A korai metszés előnye, hogy a szőlő tavasszal korábban fakad, tehát hosszabb tenyészidő áll rendelkezésére. A téli metszésű szőlőben a vágási sebek beszáradnak, tavasszal

nem könnyeznek a vesszők, nincsen felesleges tápanyagvesztés, és elkerülhető a rügyek esetleges bevakulása is. A téli metszés hátránya, hogy erősebb fagyok esetén a metszési sebeken keresztül a vesszők fagykárt szenvednek. Télen a fagyra kevésbé érzékeny fajtákat kell metszeni (Olaszrizling, Burgundi, Leányka, Szent Lőrinc-i). Az érzékeny fajták (Ezerjő, Müller) metszését ajánlatos későbbre halasztani. A metszés során a tőkén, illetve a termőkarokon meghagyott rügyek számát terhelésnek nevezzük. Ennek nagysága függ a tőkék erősségétől, a fajtától, a természeti adottságoktól, talajviszonyoktól, a környezettől, az alanytól. A megterhelés az alannyal is összefüggésben van. Vannak kimondottan erős fejlődésű, dús hajtásokat nevelő alanyok, amelyeken a ráoltott fajtát több rüggyel kell megterhelni, hogy a termőegyensúlyt biztosítsuk. A meghagyott rügyek száma a termesztés céljától is függ. Ha minőségre törekszünk, akkor kisebb a terhelés, ha viszont nagy hozamot akarunk, akkor több rügyet kell meghagyni. Nagyon kell ügyelni a terhelés helyes beállítására, mert a rendszeres túlterhelés a tőkék legyengüléséhez, a túlzott mértékletesség pedig kisebb hozamhoz és fagyra érzékenyebb vesszők fejlődéséhez vezet. A háztáji szőlőtermelők négyzetméterenként általában 10–18 rügyes terheléssel számolhatnak. A nagy fürtű, bőtermő borszőlőknél, valamint a csemegezőlőknél 10–14, az apróbb fürtűeknél pedig 14–18 rügyre metszhetnek.

Tőkeművelésű szőlőben általában váltócsapos metszést végzünk. Kordon- és lugasműveléshez termőcsapos, illetve kombinált vagy szálvesszős metszést alkalmazunk, a termelt fajták termőképességének megfelelően. Ehhez tudni kell, hogy melyik fajta igényel rövid, illetve hosszúcsapos vagy szálvesszős metszést. A legtöbb fajtánál jól bevált a rövidcsapos, legyezővel vagy szálvesszővel kiegészített kombinált metszési eljárás.

Haszonnövényeink védelme

A lelkiismeretes gazda a termesztett növényeket veszélyeztető, a haszonnövényeket károsító szervezetek (baktériumok, vírusok, gombák, atkák, rovarok, rágcsálók) ellen mindig is igyekezett védekezni. A növényvédelem során a háztájiban, a majdan telepítendő néhány hektáros gyümölcsösben elsősorban a kártevők fellépését kell meggátolnunk; az ennek érdekében végzett tevékenységet nevezzük megelőzésnek. Szükség lehet azonban a már jelenlévő kártevők irtására, a beteg növények gyógyítására is, ez a tulajdonképpeni védekezés. A megelőzést és a védekezést szorosan össze kell kapcsolnunk, mivel külön-külön egyik sem hoz tartós eredményt.

A megelőzésnek a háztájiban és a nagyobb gyümölcsösökben két módját kell alkalmaznunk.

– Meg kell akadályoznunk a károsítók kertünkbe történő behurcolását. Elsősorban arra kell ügyelnünk, hogy fertőzésmentes szaporítóanyagot használjunk. Például az, hogy egészségesek vagy fertőzöttek voltak-e a facsemeték, évekig érezteti hatását. Beteg növényekkel olyan károsítókat is behurcolhatunk kertünkbe, amelyek ott még nem fordultak elő, s így az ellenük való védekezést gyakorlatilag nem ismerjük. Jegyezzük meg tehát: csak olyan helyen vásároljunk szaporítóanyagot, ahol a növényegészségügyi előírásokat, a megfelelő szabályokat betartják.

– Ismeretes, hogy a kedvezőtlen körülmények között nevelt és rosszul táplált növények ellenálló képessége lecsökken, s így sokkal könnyebben válnak a különféle kártevők, kórokozók áldozatává. Ezzel kapcsolatban több feladatunk van, s az agrotechnikai műveleteknél több, néha tán jelentéktelennek tűnő dologra is oda kell figyelniük.

– A termőhely megválasztásánál vegyük gondosan figyelembe az alany igényeit, sajátosságait. Ne feledjük, hogy a gyümölcsfák telepítésre a fagyzugos, mély fekvésű, magas talajvízű területek nem alkalmasak. Azt is tudnunk kell, hogy az erdő közelében lévő gyümölcsösökben nyúl, szarvas és téli araszoló (lepke) kártételével kell számolnunk. Ilyen helyen tehát gyümölcsöst ne telepítsünk, illetve készüljünk fel a károk elhárítására.

– Vegyük figyelembe technikai lehetőségeinket, többek között a terep adottságait; a domboldalakon gyakran nincs vízszerzési lehetőség, így nehézségekbe ütközhet a védekezés is. Az ilyen helyeken ezért a kevésbé intenzív növényvédelmet igénylő fajokat, fajtákat telepítsünk (pl. szilvát, meggyet, diót, gesztenyét, ne pedig őszibarackot vagy az almafajták közül Jonathant).

– Fontos a megfelelő sor- és tőtávolság megválasztása is. Túl sűrű telepítés esetén gyümölcsfáink nem fejlődhetnek kellő mértékben, ezért legyengülnek. A túl ritka telepítés esetén pedig nem elég gazdaságos a vegyszeres védekezés – általában sok permetanyag vész kárba.

– Tudatosítani kell, hogy a talajművelés ideje és módja is nagy jelentőséggel bír a kórokozók elleni védelemben, s főleg a talajlakó kártevők esetében hatásos. Ide tartozik a gyümölcsösben végzett megfelelő mélységű szántás-ásás. Ügyeljünk rá, hogy közben a gyökereket meg ne sértsük. Kössük egybe a talajforgatással a trágyázást, így ugyanis egy művelettel a megfelelő mélységbe juttathatjuk a tápanyagokat. Ennek eredményeként fáink erőteljesebben fejlődnek, egészségesek s így ellenállóbbak is lesznek.

– Nagyon fontos része a megelőzésnek a nyesedék s a beteg ágak kezelése. A levágott, beteg ágak, gyümölcsmúmiák, a kaparék elégetése kevés fáradsággal járó többletmunkát jelent. Ezeket sohase hagyjuk a talajon, a száraz, lisztharmatos ágakat ne rakjuk rőzsébe, mert ott a kórokozók

áttelelnék, szaporítóképleteket fejlesztenek és újra fertőznek. A kártevő rovarok pedig befejezik fejlődésüket és visszatelepülnek a gyümölcsösbe.

A védekezésre akkor kerül sor, amikor már a kártevők és kórokozók felléptek gyümölcsösünkben. A védekezésnek három alapszere van: a mechanikai, biológiai és a kémiai.

A **mechanikai védekezés** során fizikai eszközökkel gyérítjük a kártevőket. Sajnos az utóbbi időben ez a védekezési módszer eléggé háttérbe szorult. A fák ápolása során a törzsről, a korona vastagabb ágairól a lehámló kérget fakaparóval távolítjuk el, vigyázva arra, hogy a fa élő részében kárt ne tegyünk. A lekapart kéregrészekben kártevők áttelelő bábjai, kórokozók, mohák, zuzmók spórái fordulnak elő. Az almamoly hernyói a fák kéregrepedéseiben bábozódnak be, ezért az erre alkalmas bűvőhelyeket meg kell szüntetni. A gyapjas- és gyűrűspille petecsomói a fák kérgén, vesszőin vészlik át a telet.

Igen sok hernyót és bábót semmisíthetünk meg a hernyófogó övek alkalmazásával. Hasznosságukat már régen felismerték. Régebben szalmából, szénából fontak köteget és ezt erősítették a fa törzsére. Ma erre a célra főleg a csomagolóanyagként alkalmazott hullámpapírt használjuk. Belőle kb. 15–20 cm széles csíkokat vágunk és ezeket a gyümölcsfák törzsére kötjük. A papír redőzetében, illetve alatta igen sok kártevő megbúvik. Az öveket októberig kb. tíznaponként kell leszednünk s elégetnünk.

A lehullott gyümölcsök összeszedése is a kártevők, kórokozók gyérítését szolgálja. Ősszel ezért távolítsuk el a mumifikálódott (monília) gyümölcsöket.

A bundásbogarak, majd később a cserebogarak elleni leghatásosabb védekezési mód, ha a fán pihenő rovarokat korán reggel, mikor még dermedtek, lerázzuk. A termést veszélyeztető molyok elsősorban az összeérő gyümölcsök érintkezési pontján károsítanak, ezért ha gyümölcsritkítást végzünk, a molyok ellen is védekezünk.

A **biológiai védekezés** alapja, hogy minden rovarnak, gombának stb. vannak természetes ellenségei, amelyek a kártevők túlzott elszaporodását fékezik, számukat egy bizonyos szinten tartják. Ilyenek a fürkészdarazsak, fátyolkák, katicabogarak, az énekesmadarak stb.

A vértetű legádázabb ellensége a vértetűfürkész. Ezek a kis hátyáásszárnyúak petéiket a vértetű testébe rakják, lárváik itt kelnek ki, itt táplálkoznak és innen rajzanak elő, közben elpusztítják a kártevőt. A levéltetveket nagymértékben pusztítják a katicabogarak lárvái és imágói. Potrohukat megragadva kiszívják testnedveiket. Nagyon hasznosak a fátyolkák is, mivel rengeteg levéltetvet elpusztítanak.

Nagyon hasznosak az odúlakó harkályok, cinegék, a bokros helyeken fészkelő pintyek, rigók és más madárfajok. Sok hernyót, bogarat, kukacot

fogyasztanak el. Készítsünk nekik mesterséges odúkat, és télen etessük őket. A magvakat (napraforgót, kenderet, lenmagot) ne szórjuk a hóra vagy a földre. Barkácsoljunk olyan etetőt, amelybe nem hull bele a hó. Disznó-öléskor se feledkezzünk meg róluk, akasszunk ki nekik faggyút.

Bármilyen jól használjuk is ki a mechanikai és a biológiai védekezés lehetőségeit, a növényvédelem kémiai módszereinek mellőzése a háztájiban sem lehetséges.

Kémiai védekezésnek nevezzük mindazokat a védekezési módokat, amelyek során a kártevők távoltartására, illetve irtására valamilyen vegyi anyagot használunk. Jelentős előnyei a gyors beavatkozás lehetősége, a könnyű alkalmazhatóság és az eredményesség. Sajnos azonban komoly hátrányai is vannak: csaknem mindig a kórokozók természetes ellenségeit is elpusztítjuk, növeljük a kártevők, kórokozók ellenálló képességét, s végül, de nem utolsósorban negatívan hatnak a környezetre. A vegyszeres védekezésnél mindig gondoljunk rá, hogy mérgező anyagokkal dolgozunk, ezért tartsuk be a használati utasításokat (használjunk védőszemüveget, -öltözéket, -kesztyűt, ügyeljünk az előírt koncentrációra és az egészségügyi határidőre). Jól válasszuk meg a kellő időpontot, s igyekezzünk nagy hatásfokkal, de a szükségesnél nem többször permetezni.

Az integrált növényvédelem alatt a különböző védekezési formák együttes alkalmazását értjük; sajnos nálunk ez a módszer még mindig újdonságnak számít, pedig a gazdaságilag fejlettebb országokban már régen sikerrel alkalmazzák.

Az eddigi védelem többnyire csak a különféle permetszereket alkalmazta és nem törekedett a különböző mechanikai és biológiai lehetőségek kihasználására. Az integrált növényvédelem fő elve a környezet és a növények közötti kapcsolatok, törvényszerűségek betartása és a biológiai egyensúly szigorú védelme. Az integrált növényvédelem elsőrendű céljának nem a káros élőlények teljes elpusztítását tartja, hanem – alapos elemzést követően – ezek bizonyos (kevésbé káros) szinten való tartását. Ezt különböző módszerek segítségével éri el. Tudatosítanunk kell, hogy nem csupán a pillanatnyi sikeres beavatkozásra kell összpontosítanunk, hanem a hosszabb távú érdekeket is figyelembe kell vennünk. Vállalni kell – bizonyos elvisekelhető határok között – a káros organizmusok jelenlétét a növényi kultúrákban, tolerálni kell az előre nem látható kisebb-nagyobb károkat. Ha szükséges, vállalni kell a kissé drágább, de hosszabb távon többszörösen megtérülő biológiai védelem alkalmazását is.

A gyümölcsfák talajigénye

A gyümölcsfák ültetésénél sok termelő nem fordít kellő figyelmet arra, hogy milyen talajba kerül a facsemete. Pedig, ha nem figyelünk oda – részben vagy egészen – pénzünk, munkánk kárba vesztet, hiszen az ültetett csemete később gyenge vagy csak minimális termést hoz.

A talajokat többféle szempont alapján osztályozhatjuk. Először vizsgáljuk meg a talaj mechanikai összetételét, amely fizikai sajátosságai közül a legfontosabb. A talaj mechanikai összetétele (ez leegyszerűsítve azt fejezi ki, hogy milyen a különböző szemcse nagyságú részek aránya – a kövektől, kavicsoktól kezdve a durva és finom homokon át a porszemcséig, kolloidális részecskéig) azért fontos, mert ettől függ a talaj szerkezete, kötöttsége. Ezek ugyanis meghatározzák a talaj levegő-, víz- és hőgazdálkodását.

Az elegyrészek mennyiségétől és arányától függően vannak:

- *köves, kavicsos talajok* – ezek jó levegőgazdálkodásúak, azonban rossz a víz- és hőháztartásuk;

- *homoktalajok* – levegőgazdálkodásuk jó, gyorsan felmelegsznek, de gyorsan le is hűlnek. Vízháztartásukra jellemző, hogy a homokszemcsék között a víz könnyen átszivárog, ezért könnyen kiszáradnak; így nagyon fontos, hogy öntözésüket bebiztosítsuk;

- *vályogtalajok* – ezeknek jó a víz-, a levegő- és a hőgazdálkodásuk. Egyesítik magukban a homok- és agyagtalajok jó tulajdonságait.

- *agyagtalajok* – lassan melegsznek fel, de a felvett meleget sokáig megtartják. Ha sok vizet kapnak, akkor úgy működnek, mint a szivacs (a vizet sokáig megtartják), hosszan tartó szárazság esetén viszont sziklakeményné válnak, felületük megrepedezik s ilyenkor nehezen művelhetők; a tápanyagot megkötik, de nem mindig adják át a gyökereknek.

A talajok fizikai szerkezetét nagyobb nehézség nélkül is megjavíthatjuk. A homoktalajokat úgy tehetjük kötöttebbé, ha az őszi szántás, ásás előtt tőzeget, istállótrágyát, komposztot terítünk felületükre, majd beszántjuk, beásuk. A talaj takarása (mulcsozása) is sokat javíthat szerkezetükön.

Az agyagtalajokat a bedolgozott komposzttal, homokkal, szalmás (akár éretlen) istállótrágyával szintén őrrel javíthatjuk.

De vajon milyen gyümölcsfajok milyen talajt kedvelnek, túrnek el? A laza homoktalajokat kedveli, illetve túri a kajszi, az őszibarack, a meggy, az alma, a köszméte, piros ribiszke, málna.

A köves, kavicsos vázталajokat is túri a mandula, som, gesztenye, füge, naspolya és a meggy.

A jó, mély, középkötött agyagtalajokat kedveli a számóca, fekete ribiszke, körte, birs, cseresznye,ogyoró, szilva.

A nyirkosabb, bő vízellátású talajokat szereti a szilva, a dió,ogyoró, málna, körte, birs, az alma, áfonya és a fekete ribiszke.

A talaj kémhatása és a talajvíz

A talaj kémhatása nagyon fontos tényező, gyakran ez határozza meg az egyes növények termelhetőségét.

A kémhatás szerint a talajok lehetnek lúgosak, közömbösek és savanyúak. A közömbös talajok pH-ja 7, a savanyú talajoké 7-nél kisebb, a lúgosaké 7-nél nagyobb számmal fejezhető ki. Gyümölcsfáink a 4,7–8,6 pH közötti tartományban termeszthetők. Az egyes fajok igényei természetesen lényegesen eltérhetnek.

A lúgos talajok közé tartoznak a szikes és a meszes talajok. A szikességet különböző nátrium- és magnéziumsók okozzák. A szikesek eső után latyakossá válnak, s rövid napsütés után mély repedések keletkeznek rajtuk – ezt nevezük cserepedésnek. A sziket jól jelzik tipikus növényei – például a kamilla.

A mésznek rendkívül fontos szerepe van a talajszerkezet kialakításában, de mint tápelem is nélkülözhetetlen. A magas mésztartalom azonban káros; például rontja a talajok vízgazdálkodását, nehezíti a kálium és egyéb elemek felvételét. Bizonyos fajok gyökérzete nem tűri a meszet (a meszes talajokat), s ezt a leveleiken tapasztalható sárgulás is jelzi.

Vannak közömbös – sem savanyú, sem meszes – talajok is.

Savanyú talajok alakulnak ki a síkvidéki folyók és tavak árterületén, ahol a talajvíz szintje magasan van, valamint a lecsapolt lápok helyén. A savanyú talajok jelenlétét a nád elterjedése jelzi. Az ilyen talajokat kedveli a málna, szamóca, gesztenye,ogyoró, az alma és az áfonya.

Velük ellentétben határozott mészigényük van a meggy- és cseresznyefajtáknak, mandulának, fügének, kajszinak. Nem tűri viszont a sok meszet a birs, a szilva, az őszibarack, a körte, málna és a szamóca.

Az enyhén szikes területeken meggy és mandula termelhető.

A gyümölcsfák esetében meghatározó szerepe van a talajvízszint mélységének is. Kedvezőtlen tényező, ha a talajvízszintje nagyon magasan van, ha eléri a 0,5 m-t. Ez egyetlen fajnak sem kedvez. Kedvezőtlenül hat a talajvíz szintjének gyakori és jelentős mértékű változása is.

Ha a talajvíz szintje 3–4 méternél mélyebben van, gyümölcsfáink már nem tudják kellőképpen hasznosítani. A fajok többsége számára optimálisnak a 2–3 méter mélyen lévő szint tekinthető.

A magas talajvízszintet (3–1 méter) kedvelő gyümölcsfajok: az alma, a fekete ribiszke, körte, dió, szamóca, birs. Az időszakos vízborítást viszonylag jól tűri a szilva, a fekete ribiszke és a meggy.

Telepítés előtti teendők

Ha a terület, amelyen háztáji gyümölcsültetvényt akarunk létesíteni, üres szántóföld, akkor könnyű a dolgunk. Megtörténhet azonban az is, hogy pusztuló öreg fák, bokrok, szőlőtőkék, rossz épület, épülettörmelék található rajta.

Ilyenkor nagyon fontos a törmelék és főleg a gyökérmaradványok eltávolítása. A gyökérmaradványok ui. telepítendő fáink számos veszélyes elenségének és kórokozójának táptalajául, menedékéül szolgálnak.

A gyökereket legjobban a terület géppel, (60–70 cm mélyen) történő forgatásakor (rigolírozás) tudjuk kiszedni. Némely esetben szakszerűbb a sekélyebb művelés. Egyes esetekben (pl. nagy mésztartalom, kőpad) nem is szabad túl mély művelést végezni, hogy a rosszabb minőségű talaj ne keveredjen a jobb feltalajjal. A telepítés előtti mély talajművelés egyben kedvező lehetőséget nyújt a főgyökérszóna egészére kiterjedő trágyázásra is. A gyümölcsös talajának tápanyaggal történő feltöltése a telepítés előtt ugyanis nagyon fontos.

A szerves trágyát minden talajtípus meghálálja. E téren szinte lehetetlen felső határt szabni, de 10 kg/m²-nél alább ne adjuk; ennyi szerves trágyát viszont ne sajnáljunk!

Természetesen a műtrágyákról sem célszerű lemondanunk. A forgatás előtti időszakban különösen a lassan mozgó kálium és foszfor kijuttatása célszerű.

Ha a területen már korábban is gyümölcsfák voltak, akkor sajnos a talajuntság jelentkezésével is számolnunk kell. Ez általában az almagyümölcsűek után almagyümölcsűek, csonthéjasok után csonthéjasok telepítésekor jelentkezik. A talajuntság sok tényező okozta, rossz megeredésben, gyenge fejlődésben jelentkező betegség. A legjobb ellenszere az, ha a korábbi gyümölcsfaj helyére nem ugyanazt a fajt vagy fajtacsoportot telepítjük.

Természetesen tervrajzot is kell készítenünk. Ez lehet egyszerűbb, de minden apróbb részletre is kiterjedhet. (Az utóbbi előnyösebb.)

Tervezzük meg és szemléltessük a telepítendő fajok helyét (tömbjét), bennük az egyes fajták elhelyezkedését, a sorirányt, a sorok közötti távolságot, jelöljük be az utakat, a már meglévő vagy tervezett épületeket, a kút, illetve az öntözőberendezés helyét stb. Az épületek köré például ritkasságzámba menő gyümölcsfákat, díszcserjéket, rózsatöveket tervezünk.

A terület előkészítéséhez tartozik a kerítés megépítése is, bár bizonyára többen csak az ültetés után fogják realizálni. Általában vas- vagy vasbeton oszlopokra feszített időtálló, fonott dróthálóból készíthetjük el. Ne csináljunk túlságosan költséges (pl. túl magas) kerítést, hiszen a nemkívánatos személyektől úgysem véd meg. Az őzek, nyulak elleni védelmet pe-

dig az átlagos kerítés is biztosítja. Gyümölcsültetvényünket esztétikailag is úgy tervezzük meg, hogy ott családunk jól érezze magát.

A kerti zsázsa

A zsázsa (*Lepidium sativum*) a legrövidebb tenyészidejű zöldségnövény. A vetéstől számítva 13–14 nap múlva fogyasztható.

Valószínűleg a mai Irán területéről származik. Barna, apró magját télen – lapos edénybe, tányérba, műanyag dobozba – bármikor vethetjük. Jó minőségű, lehetőleg homokkal kevert kerti földet használjunk, ezt 2–3 ujjnyi vastagságban terítsük szét, majd nyomkodjuk le és vessük rá a magokat. A maggal ne takarékoskodjunk, mert ha sűrűn vetjük, gazdagabb lesz a termésünk. Utána fedjük le 1–2 mm vastag föld- vagy homokréteggel, s azt is nyomkodjuk le. Az edényt – hogy a vetést ne érje fény – állítsuk sötét helyre, vagy takarjuk le kartonpapírral. A növényeket addig tartssuk sötétben, amíg kibújnak a földből – így a maghéj nem marad meg a levél helyén. Ezután már bőséges megvilágításra, napfényre van szükségünk.

A fényen kívül a zsázsa kedveli a meleget; legjobban 20–22 °C-on növekszik. A vetés utáni 3–4. napon már megfigyelhetjük, hogyan törnek elő a talajból a növénykéek. Ezt bőséges vízellátással kell elősegítenünk. A vetést lehetőleg ne felülről öntözzük, mert a növénykéek ilyenkor könnyen elfekszenek. Ha az edényünk vízáteresztő, akkor állítsuk naponta 10 percére vízbe, hogy talaja jól átnedvesedjék. A vetés utáni 10–11. napon már sűrű, zöld vetésünk lesz.

Mikor a növénykéeknek már két-három apró lomblevelük is van (a sziklevél felett), akkor megkezdhetjük a zsázsa metszését. Fogyasztható részei a szár, a rajta lévő két sziklevél, s ha tovább engedjük nőni, akkor az első, zsenge lomblevelek. Fontos tudni, hogy a levágott növények nem sarjadnak újra.

A zsázsát nem kell feltétlenül földbe vetni. Ha pl. egy tálba több rétegben itatóspapírt fektetünk, s azt alaposan benedvesítjük, akkor ezen is termesztethető. Ilyenkor szintén takarni kell! Nagyon jó erre a vékony vattaréteg, amelyen az apró növénykéek könnyen átbújnak.

A kerti zsázsa szabad földön is termesztendő. Vetésére március végétől júniusig több szakaszban kerülhet sor. Fontos, hogy földjét – tekintettel az apró magokra – gondosan készítsük elő.

A termelési időszak a szabad földben sem tart három hétnél tovább. A zsázsa termesztésekor – legyen az benti vagy szabad földi – célszerű a heten-

kénti vetés, így a letermett állomány helyébe mindig új lép. Betakarításakor a növényeket a talaj felszínénél, ollóval vágjuk le; ne húzzuk ki az egész növényt, mert gyökérkéi közé föld keveredhet, s ezt nehéz letisztítani.

Felhasználása: íze a tormához hasonló, csípős, de annál sokkal kellesebb, enyhébb. Magas C-vitamin-tartalma van. Finom mártás, leves készíthető belőle. Felhasználhatjuk vajas kenyér és különféle szendvicsek ízesítésére, hozzáadhatjuk a fejes salátához is. Mélyhűtőben lefagyaszthatva egész évben, bármikor fogyasztható.

A nálunk forgalmazott, 1965-től engedélyezett fajta a „Dánka”.

A kapor hajtatása

A kapor (*Anethum graveolens*) őshazájáról megoszlanak a vélemények, mert egyesek a Közel-Keletre, mások a Földközi-tenger vidékére helyezik, ahol vadon is előfordul. Innen terjedt el egész Ázsiában és Európában.

Rövid tenyészidejű, könnyen termesztető, egyéves növény. Mivel tenyészideje csak 3,5–4 hónap, ezért elő- és utónövényként is termesztethető. Erkélyládákban, a városi házak balkonjain is megél. Közepesen melegigényes; hőigénye azonban a fejlődés során változik. Először az alacsonyabb, később a magasabb hőmérséklet előnyösebb számára. Kezdetben félárnyékban is szépen növekszik, virágzáshoz azonban napfényt kíván. A talaj iránt kevésbé igényes. Még a sovány talajokon is megél, bár kevesebb magvat hoz és a szára is jóval rövidebb lesz. Kevés öntözéssel is eredményesen termesztető, mivel tavasszal magvai csírázásához és a vegetatív részek növekedéséhez a talaj nedvessége általában elegendő. Virágzások azonban vízigénye magasabb. Szabad földbe, helyre vetjük. Ha magtermesztés a célunk, akkor március eleje és május közepe között vessük, később ugyanis beérése már bizonytalan. Másodnövényként viszont még júliusban is a talajba kerülhet, sőt júliustól szeptemberig, kéthetes szakaszokban vetve friss leveleit folyamatosan használhatjuk fűszerezésre. A tél végén a lakás világosabb részeiben cserépben is hajtatható.

A vetés sortávolsága 15–20 cm legyen; ügyeljünk rá, hogy a magok 2–3 cm-nél mélyebbre ne kerüljenek. Utána feltétlenül tömörítsük a talajt, ellenkező esetben hiányos lesz a kelés. A nyári vetést öntöznünk kell, mert nélkül rosszul kel. Nem túl magas növények közé (bab, gyökérzöldségek stb.) köztesként is vethetjük. Rövid tenyészideje alatt csak néhány kapálást igényel. Levélfűszernek a 30–35 cm-es magasság elérésekor szedjük; ez még a szárba szökés előtti szakasz, mikor a hajtásai zsengék, dúsak, levelesek.

A levágott leveles hajtásokat vékonyan kiterítve, száraz, szellős helyen szárítjuk meg és apróra összetörve zárt edényben tároljuk. A magokat folyamatosan szedjük, mert az elvirágzás sorrendje szerint, szakaszosan érik.

Kártevői a levéltetvek és a különféle lepkefajok hernyói.

Gyógy- és fűszernövények a konyhakertben

Táplálkozásunkat a kertben természetközeli gyógy- és fűszernövények nélkül már el sem tudjuk képzelni. Jó közérzetünket, egészségünk megőrzését, szervezetünk erősítését és ápolását szolgálják, növelik teljesítőképességünket és életkedvünket. A gyógy- és fűszernövényeknek magára a kertre is jelentős hatásuk van: kedvezően befolyásolják a talaj felépítését és egyensúlyának fenntartását, védelmét, a tápanyagok visszapótlását. Ha minderre tekintettel akarunk lenni, akkor a háztáji kert tervében feltétlenül szerepelnie kell a gyógynövények és fűszerfélék termesztésének is. Ezek megfelelő helyre ültetve, elő-, illetve köztes veteményként elősegítik a szomszédos növények egészségét. Képesek ugyanis arra, hogy a kártevőket elriasszák és betegségeik terjedését meggátolják. Néhánnyal közelebbről is ismerkedjünk meg.

Az egynyári gyógy- és fűszernövények

Az egynyáriaknak nagy előnye, hogy nem igényelnek külön helyet, külön sort. Az alábbi egynyáriakat járulékos jelleggel védő-, gyógyító- és kísérveteményként is beiktathatjuk.

A kapor (*Anethum graveolens*) a korán vetendő zöldségfélék mellé, köztesként a legjobb. Esetében feltűnő, hogy minden vele szomszédos növény – pl. az uborka, a cékla, a káposztafélék – egészségesen fejlődik. A sárgarépa fejlődését is elősegíti, ezért annak magjával együtt a sorokba köztesként is elvethetjük. A kapor vitamintartalmának köszönhetően még a petrezselymet és a paprikát is megelőzi, ezért olyan fontos a konyhában, ahol a növény minden része használható, beleértve gyökerét, szárát és a magvakat is.

A bazsalikomról (*Ocimum basilicum*) méltán állíthatjuk, hogy a fűszerek királynője. Olyan hosszú tenyészidejű kultúrák mellett kapjon helyet, mint az uborka, a cukkini vagy az édeskömény. Érdemes megjegyezni, hogy

a bazsalikom mellett az uborka hosszú ideig egészséges marad, nem lepi meg korán a lisztharmat, és bőven terem. Ez az illatos gyógynövény nagyon jó méhlegelő, s így a rovarbeporzású uborka megtermékenyülését is elősegíti.

A fehér mustár (*Sinapis alba*) rendkívül alkalmas a szamócatövek közötti csupasz talajfelületek bevetésére. Tudományosan is bizonyítást nyert, hogy elriasztja a fonálférgeket. A szamóca közteseként a mustárt célszerű a termésérés végén, a sorok tisztítása, gyomlálása, a fölösleges sarjak leválasztása és a talaj fellazítása után elvetni. Az apró magvak gyorsan kelnek és növekszenek, közben védik a szamócát, a tél folyamán pedig maguktól eltűnnek.

A petrezselyem (*Petroselinum crispum*), nagy vitamintartalma és egyéb hatóanyagai révén, nélkülözhetetlen a konyhában, egyes zöldségfélék mellett pedig nélkülözhetetlen kísérőnövény. A háztáji zöldségeskertünkben legjobb, ha szegénynövényként használjuk, ahol védőhatását a szomszédos növények jól élvezhetik. Jó partnere a hagymának, de leginkább a paradicsomnak. Annak dacára, hogy egyes betegségekre fogékony, a kártevőket egyértelműen elhárítja, és még a szomszédokat is védi.

A vöröshagyma (*Allium cepa*), a fokhagyma (*Allium sativum*) és a metélőhagyma (*Allium schoenoprasum*) még a legkisebb kertből sem hiányozhatnak. A konyhában nélkülözhetetlenek. Erősítik a gyomoridegeket, étvágygerjesztők, salaktalanítják a szervezetet, sőt magas vérnyomás esetén is hasznosak, ezenkívül baktériumpusztító hatásúak, tehát fertőtlenítenek. Csökkentik a vér cukortartalmát, a bőrkárosodásokat gyógyítják. A hagymafélék a kert egészsége szempontjából is nélkülözhetetlenek. Mind-egyikük védi a környezetét a szúrkepenésztől. A fokhagyma pedig még az egerek riasztására is alkalmas.

A kerti zsázsa (*Lepidium sativum*) igen hatásos gyógynövény. A konyhában leginkább a tavaszi vitaminhiány idején használjuk. A zöldségeskertben megvan a veszélye, hogy nagyon eluralkodik, ezért oda nem ajánlatos betelepíteni. A gyümölcsösben viszont távol tartja a tetveket, sőt még a nagyon veszélyes vértetűt is, ezért a gyümölcsfák alá előnyös kerti zsázsa vetni.

A metélőzeller (*Apium graveolans*) hatékony elővetemény, amely mindenekelőtt a káposztaféléket védi a hernyók és a földibolhák kártételétől. A zellert azokba a sorokba vessük, ahova a káposztát fogjuk ültetni. Később a már fejlettebb zeller távol tartja a káposztalepke hernyóit. A káposztaszedést követően a zeller a földben maradhat, tavasszal pedig a zöldre alkalmas lesz a szedésre.

Tavas

A helyes vetésforgó

Az egy meghatározott területen termelt növények időbeni sorrendjét vetésforgónak, vetésváltónak nevezzük. Ennek szabályait még a háztájiban is be kell tartani, ami bizony ott nem könnyű feladat. Ha viszont sikerül, úgy sok növényvédelmi problémát elkerülhetünk, s zöldségeink jobban fognak fejlődni. A növények kiválasztásakor azt kell szem előtt tartani, hogy ugyanazt a zöldségféléket ugyanazon a helyen egymás után ne termeljük. Erre azért van szükség, mert a növény saját igénye szerint, egyoldalúan használja fel a talaj tápanyagainak, másrészt elszaporodnak a fajra jellemző kórokozók, kártevők.

Legfeljebb 3 év után kerüljön újra ugyanarra a területre a paradicsom, paprika, burgonya, a fejes és a kelkáposzta, karalábé, karfiol, bimbós kel.

Az állati kártevők elszaporodása miatt évenként más-más helyen termeljünk petrezselymet, sárgarépat, zellert, fokhagymát és vöröshagymát.

Figyelembe kell vennünk azt is, hogy mikor trágyáztuk meg a földet. He-lyes, ha a szerves trágyázás évében termesztjük a káposztaféléket, ubor-kát, tököket, dinnyét, burgonyát, paprikát, paradicsomot, zellert.

A trágyázást követő évben termeljünk sárgarépat, petrezselymet, re-tek, vörös- és fokhagymát, salátát és spenótot.

A tápanyag-utánpótlást követő harmadik évben vessünk babot és borsót.

Követésre érdemes, általános szabály, hogy egymást követően még az azonos családba tartozó növények se kerüljenek ugyanarra a területre. Egy családba tartoznak a:

- borsó, bab, lencse (hüvelyesek);
- saláta, cikória, endívia (fészkesvirágúak);
- káposztafélék, retekfélék (keresztesvirágúak);
- paprika, paradicsom, burgonya (burgonyafélék);
- sárgarépa, petrezselyem, zeller (ernyősök);
- uborka, tök- és dinnyefélék (kabakosok);
- az összes hagymaféle (hagymafélék).

Megemlítendő még, hogy a zöldségfélék számára általában jó elővete-mény a borsó és a csemegekukorica.

Szabad földi növények

A fóliasátrak elterjedt volta ellenére a házi- és hobbykertekben a szabad földi termesztésű növények dominálnak. A jó gazda már télen felkészül az évre, hogy az első adandó alkalommal munkához láthasson. Nagyon fontos a vetés ideje, ezt egyrészt a mag csírázásához szükséges talajhőmérséklet, másrészt a növény tenyészidő alatti hőigénye határozza meg.

A kora tavaszi vetés ideje akkor jön el, mikor már rá lehet menni a földre. Szlovákia déli vidékein ez általában február közepe-március vége. Ilyenkor a hidegtűrő növények, például a sárgarépa, petrezselyem, hónapos retek, fejes saláta, spenót, sóska magjai vethetők, duggathatók a hagymafélék és a borsó.

A késő tavaszi vetés április elejétől május elejéig tart. Ekkor kerüljenek a talajba a melegigényes zöldségfélék. Vetjük tehát a sárga- és a görögdinnyét, a tököt, az uborkát, a sütőtököt, paradicsomot, paprikát, korai burgonyát, babot, csemegekukoricát, valamint a céklát, a nyári retket és a káposztaféléket.

A nyári vetési időszak hosszabb. Általában ilyenkor vetjük a másodtermények, az áttelelő vagy évelő növények magját. Közéjük tartoznak a másodterményű káposztafélék, a kései burgonya, a cékla és a csemegekukorika, valamint a spenót és a téli sarjadékhagyma.

Az őszi vetéskor kijuttatott magokból még az ősszel növény fejlődik, majd áttelel. Így vethető az áttelelő saláta, a spenót, a sóska, az áttelelő kelkáposzta, s ilyenkor lehet a fokhagymát is elduggatni.

A tél alá vetést a levegő erős lehűlése (4-5 °C) után végezzük. A mag így csak tavasszal indul csírázásnak. Természetesen a tél alá vetésnek köszönhetően a tavaszinál korábbi termést kapunk. Így vethetjük a sárgarépát, petrezselymet és a borsót is.

A vetés sorba, fészekbe és szórva történhet. Ha lehet, a szórást ne alkalmazzuk. Csak néhány olyan eset van, amikor ez a mód indokolt; ilyen például, ha gyommentes talajba spenótot vetünk, vagy ha a magot ládikóba, kis edénybe vetjük. Sokkal jobb a sorba vetés, mivel a mag mennyisége jobban ellenőrizhető, és az egy magra jutó tenyészterület jól alakítható. A meghúzott barázdák mélységével jól szabályozható a takaró föld vastagsága. Ennek köszönhetően az egymás mellett kelő magok közös erővel emelik a rájuk nehezedő takaróföldet, kevesebb csíra fullad meg, a kelés egyenletesebb.

Fészekbe vetéskor a magot csak meghatározott tőtávolságra vetjük. Egy fészekbe több magot is teszünk, s a megfelelő tőszámot a kelés után, ritkítással érjük el. Minden esetben fészekbe vetjük a görögdinnyét, sárga-

dinnyét, burgonyát, a spárga- és a sütőtököt. Fészekbe és sorba egyaránt vethető az uborka, a bab és a csemegekukorica.

A magvetés mélységét a vetőmag nagysága, a talaj kötöttsége és nedvességtartalma határozza meg; ez általában a mag átmérőjének négy-öt-szöröse. Laza talajba, száraz időben ennél mélyebben, kötött talajba, nedves időben ennél sekélyebben is lehet vetni.

A vetés sűrűségére nincs általános szabály. Arra azonban ügyeljünk, hogy a kikelő növények ne akadályozzák egymást fejlődésükben; azzal is számoljunk, hogy a kelés nem szokott százszázalékos lenni.

Továbbá jó, ha tudjuk, hogy melyik növény magjából kb. mennyi vethető egy négyzetméterre, illetve ebből mennyi palánta nevelhető.

Nézzük a következő táblázatot:

Zöldség neve	Vetőmagszükséglet m²/g	Fölnevelhető palánta
Fejes káposzta	5–7	800–1000
Fejes saláta	2–3	1000–1300
Kelkáposzta	5–7	800–1000
Korai karalábé	4–5	800–1000
Korai karfiol	4–5	800–1000
Paprika	8–10	800–1000
Paradicsom	2,5–3	600–700
Zeller	1,5–2	1500–1600

Veteményezési tudnivalók

Vetés előtt a bizonytalan értékű magokat próbacsírázásnak vessük alá. Kis tálkába, nedves itatóspapírra helyezünk 50–100 db magot, majd tegyük őket a csírázási hőmérsékletüknek megfelelő helyre. A nagyobb magokat nedves homokban csíráztassuk. A csíráztatáshoz használt közeget ne öntözzük túl, mivel az eredményességhez a hőmérséklet és a nedvesség mellett levegő is szükséges. A csíráztatási százalékot úgy kapjuk meg, hogy megszámláljuk, 100 (vagy 50) magból hány kelt ki. Ezután döntjük el, hogy a kérdéses magot érdemes-e elvetni. Döntésünkönél figyelembe kell venni, hogy a talajban kedvezőtlenebbek a körülmények, mint a csíráztató tálban, tehát még kevesebb kel ki. Az 50–70 százalékos eredmény már igen gyengének számít, az ilyen magot már nem érdemes elvetni. (Segítségül szolgálhat a lenti táblázat.)

Lehetőleg mindig friss magot vessünk, bár a kabakosok (dinnye, tök, uborka) magjai a második évben csíráznak jobban. Ha bármilyen okból

siettetni akarjuk a kelést, akkor vetés előtt a magot 24 óráig vízben kell előcsíráztatnunk. Az előcsíráztatásnál a magokat kössük kis vászonzacskóba vagy tegyük nedves homokba, és tartsuk megfelelő hőmérsékleten. Amint a felrepedt magok 1–2 százalékán megjelennek az első kis csírazódemények, megkezdhetjük a vetést.

Veteményesünben igyekezzünk kialakítani az elő-, fő- és utóvetemények váltását. Megfelelő tervezéssel, persze ha az időjárás is kedvez, egy évben akár háromszor is „arathatunk”. Például a betakarított áttelelő saláta, hónapos retek, zöldhagyma, az őszi vetésű spenót vagy bimbóskelet után, vagy a fokozatosan lekerülő áttelelő kelkáposzta, korai karalábé, tavaszi saláta, tavaszi spenót sorai közé, már vethetjük az uborkát, zöldbabot, csemegekukoricát, sárgadinnyét. görögdinnyét, nyári káposztaféléket, nyári salátát; ezeket még követhetik a kései, ősszel beérő növények.

A zöldségmagvak csírázóképessége:

Zöldségfélék	Csírázási idő napokban	A csírázóképesség időtartama években
Sárgarépa	12–14	3–4
Petrezselyem	24–28	2–3
Feketegyökér	10–12	1–2
Zeller	18–21	3–4
Cékla	10–14	3–4
Retek	4–6	4–5
Fejes saláta	6–7	4–5
Endívia saláta	6–8	4–5
Cikória	6–8	4–5
Káposztafélék	7–10	4–5
Spenót	18–21	4–5
Paradicsom	12–14	3–4
Paprika	12–14	3–4
Uborka	6–8	6–8
Borsó	6–8	3–5
Bab	7–9	3–5
Spárga	10–14	1–2
Sóska	12–14	1–2

Az oltóvesszők szedése

Az oltás olyan ivartalan szaporítási eljárás, amelynél a szaporított (nemes) növény valamely leválasztott részét egy másik növényen (alany) ejtett sebbe helyezzük és azzal összenövesztjük. Így szaporíthatjuk gyümölcsfáink többségét. A művelethez nemes fáról szedett oltóvesszőkre és alanyra van szükség. Bár az oltás tavaszi munka, a kiválasztott fáról célszerű még ősszel, lombhullás után megszedni a vesszőket (főleg a fagyérzékeny fajokéit), de a tapasztalatok szerint az sem követ el hibát, aki januárban vagy februárban végzi el ezt a munkát.

A csonthéjasok vesszejét hamarabb kell szedni, mint az almástermésűekét. Az oltóvesszőt egészséges, középkorú, termő törzsfákról szedjük. Ezeket tulajdonságaik alapján előzőleg jelöljük ki. Természetesen maguknak a vesszőknek is egészségeseknek kell lenniük. A szedést lehetőleg fagymentes időben végezzük. Ha fagyos időben kerítünk rá sort, akkor csak kesztyűben nyúlunk a vesszőkhöz, mert ellenkező esetben a meleg kéz foltokat okozhat rajtuk. Szedjük le róluk a száraz leveleket.

Oltásra olyan vesszőket válasszunk, amelyeken hajtásrügyek és nem termőrügyek vannak. Általában a koronaágak vezérágán, a korona szélén levő hosszú vesszőkön több a hajtásrügy, míg a rövidebb vesszőkön inkább termőrügyek vannak. Érdemes megjegyezni, hogy a túl erős, vastag vesszők általában nem valók oltásra. A megszedett vesszőket kötegeljük, címkézzük. (Írjuk fel rá a faj, a fajta, a gyűjtés idejét és helyét!) A kötegelt vesszőket ezután a ház stb. északi oldalán (tehát teljesen árnyékos helyen) vermeliük el. Olyan mély gödröt ássunk, hogy ha beleállítjuk a vesszőket, csak a csúcuk látszék ki. A kötegek közé szórjunk tiszta, korhadó anyagoktól mentes, nyirkos homokot. Különösen tavasz felé kell az oltóvesszőket hidegen tartani. Lakóházak pincéjében bizonytalan a vesszők telettetése, mert a pince lehet sokszor túl meleg is, és a párás levegőben penész is felléphet. Jegyezzük meg, amelyik vessző hajtásnak indult, rügyezik, az már nem való oltásra! Figyeljünk arra is, hogy az ugyanazon fajtán belül a korábban szedett vesszők előbb hajtanak ki, tehát korábban kell őket felhasználnunk.

Az oltóvesszők tövét és a hegyét ne használjuk oltásra, mert a vessző hegye éretlen, a tövén pedig fejletlenek a rügyek. Az oltóvesszők szabdalásakor vizsgáljuk meg a metszlapokat, nincsenek-e rajtuk foltok, ha igen, akkor a vessző vagy beteg, vagy fagyott, tehát oltásra alkalmatlan. Arra is figyeljünk oda, hogy a hék alatt a fatest ne legyen barnás vagy feketén foltos, mert az ilyen vessző sem használható fel.

Végül érdemes megjegyezni, hogy több, nagy szakmai tapasztalattal rendelkező kertész olyan oltóvesszőket használ, amelyeket közvetlenül az oltás előtt szed meg.

Oltás párosítással, hasítékolással

Munkánkhoz szükségünk lesz éles oltókésre, kötözőszerre (raffiára vagy 1 cm széles műanyag szalagra) és oltóviaszra. A siker érdekében az alanyul használt növénynek és a ránövesztett nemes résznek egymással élettanilag összhangban kell lennie.

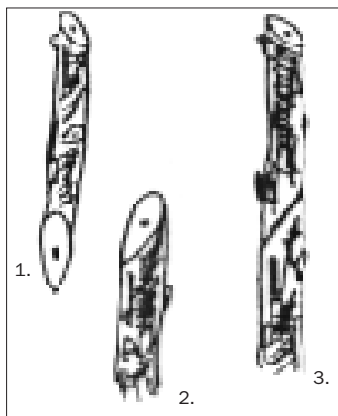
Az oltást a nyugalmi időszak végén nyugalomban lévő oltóvesszővel, tavasszal pedig, a növekedés megindulásakor, szintén nyugalomban levő fás oltóvesszővel végezhetjük el.

Az 1. csoportba azokat az oltásmódokat soroljuk, amelyeket az alany nedvkeringésének megindulásakor végzünk, amikor még annak héja nem válik el a fatesttől. A gyümölcsfáknál ez az időpont (az időjárástól függően) általában március.

A nálunk leggyakrabban alkalmazott oltásmód a párosítás.

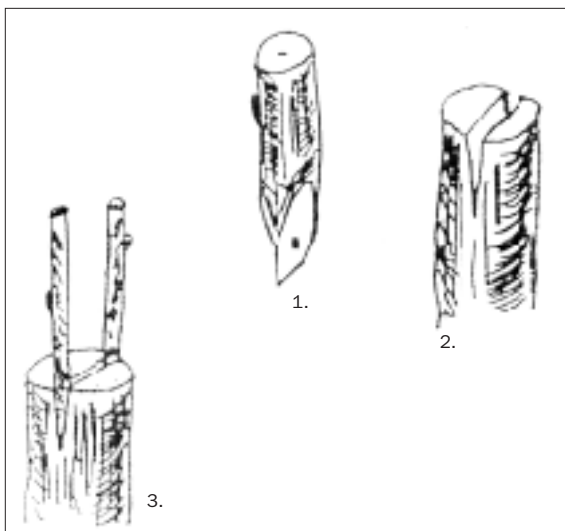
Párosítással a magcsemeték és a fiatal fák koronáját szokás átoltani. Ez az alanynak és az oltóvesszőnek egyszerű összeillesztéséből áll. A két résznek egyforma vastagnak kell lennie. Az alanyt az oltás helyén egy hosszanti, ferde irányú vágással elmetsszük, majd az oltóvesszőt is ugyanígy levágjuk. Ügyeljünk rá, hogy a metszlap hossza kb. a vessző átmérőjének háromszorosa, a két metszési felület hossza és szélessége pedig egyforma legyen. Ez azért fontos, mert így a két rész tökéletesen egymásra illeszthető. A metszlapok elkészülte után az oltóvesszőt két rügy felett visszavágjuk, a sebeket egymáshoz illesztjük és összekötözzük. A pontatlan munkát arról ismerhetjük fel, hogy az egymáshoz illesztett felületek között átlátunk. Bekötés után az oltást kenjük be oltóviasszal. Fontos, hogy a sebek érintkezésénél a viasz teljesen zárjon. Ne feledkezzünk el az oltóvessző csúcslapjáról sem.

Valamivel bonyolultabb művelet a nyelvés vagy angol nyelvés párosítás. Alkalmazása azért indokolt, mert a párosításnál a sima metszési felületek egymáson könnyen elcsúsznak; ezt a nyelvés párosítással elkerülhetjük. A metszési lapokat ugyanúgy készítjük el, mint az előbb, csak a felső részén mindkettőt kissé bevágjuk. Az alanyon is, az oltóvesszőn is 2–2 nyelv keletkezik, amelyeket aztán egymásba tolhatunk. A nyelvek megszorulnak és az oltás sokkal feszesebben áll; utána bekötözzük és oltóviasszal bekenjük.

Párosítás – 1. oltóvessző, 2. alany, 3. az oltás bekötés előtt

A vastag alanyok, fiatal termőfák, alacsonyabb ágak oltására a hasítékolás alkalmas. A visszametszett ágat hossz tengelye irányába behasítjuk. Az ág vége alatt 10–12 cm-rel erős kötést készítünk, nehogy a behasadás a kívánatosnál mélyebb legyen. Az oltóvesszőt két oldalról ék formájúra vágjuk. A hasítékba két oltóvesszőt helyezhetünk el. Ügyeljünk arra, hogy az azonos szövetek egymással találkozzanak.

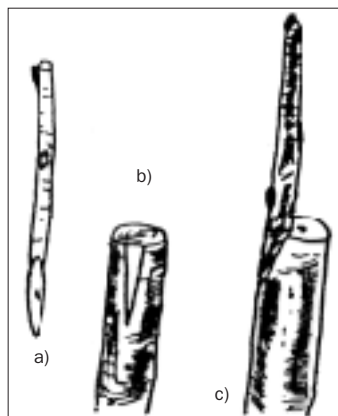
Hasítékolás – 1. oltócsap, 2. behasított alany, 3. az oltás oldalnézetben

A metszési felületeket, sebeket oltóviasszal most is gondosan kezeljük!

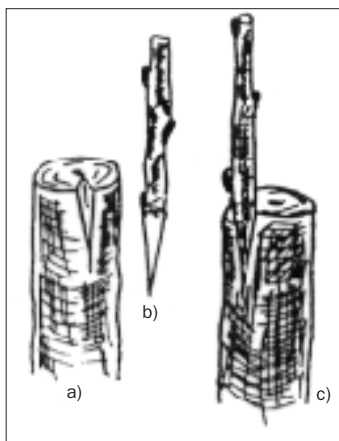
Oltási módok

Lapozás

Ha az alany vastagabb az oltóvesszőnél, de hasítékolásra még alkalmatlan, akkor egy egyszerű módszert, ún. lapozást alkalmazunk. Az oltóvesszőt a párosító oltásnál alkalmazott módon metsszük meg; az alanyt a kívánt helyen levágjuk és lesimítjuk. Azután egy vékony farésszel együtt olyan nagyságú héjrészt vágunk le róla, mint amilyen az oltóvesszőn lévő metszési felület. Ezt követően az alany és az oltóvessző sebet (metszlapját) összeillesztjük, bekötözük és oltóviasszal bekenjük az illesztést. A módszer hátránya, hogy a szövetek viszonylag gyakran elcsúsznak egymástól.

Lapozás – a) oltóvessző, b) alany, c) oltás a bekötözés előtt

Kecskeláb oltás – a) alany, b) oltó vessző, c) összeillesztett oltás

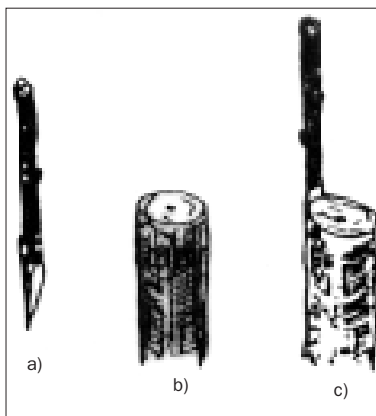
Kecskeláb oltás

Nagyon kedvelt és elterjedt módszer, amit kecskeláb ékezésnek is nevezünk. Akkor alkalmazzuk, ha az alany az oltóvesszőnél jóval vastagabb. Az oltóvesszőt két metszéssel háromszögű ék alakra vágjuk. Az ék legálább háromszor olyan hosszú legyen, mint a vessző vastagsága. Az alanyt előbb vágjuk le a kívánt helyen, majd készítsünk rajta az oltóvessző ékének megfelelő vajat; előbb keskenyebbet, majd ezt a vessző ékméretének megfelelően szélesítsük és mélyítsük ki. Ha az oltóvessző jól beilleszkedik a vajatba, akkor az oltást szorosan kötözzük be és kenjük le oltóviasszal.

Héj alá oltás

A 2. csoportba tartozik az egyik leggyakrabban használt és a legközvetlenebb oltásmód, a héj alá oltás. Ennél az alanynak vastagabbnak kell lennie, mint az oltóvesszőnek. Ott, ahol el akarjuk végezni, az alanyt részsütősen simára kell vágnunk. A részsütős metszésre azért van szükség, mert az alany felső részén a héjat így könnyebben fel lehet nyitni. Utána az oltóvesszőt (ez 2–3 rügyes legyen) egy metszéssel hosszan elvágjuk, úgy, mint a párosító oltásnál. Következő lépésként a kérget kissé megnyomkodjuk, hogy elváljon, és azután a vesszőt az alany kérge alá toljuk. Megtörténik, hogy a héj a vessző nyomására felreped, ez azonban nem baj, mert az oltás megéréseére nincs negatív hatása, sőt vékony alany esetében a héjat hosszirányban be is vághatjuk. A művelet befejeztével az oltást bekötözzük és viasszal kezeljük.

Az eredés első jele, hogy az oltóvessző rügyei duzzadni kezdenek, majd megjelenik az első hajtás is. A későbbiekben ne fedkezzünk meg a kötőanyag időben történő eltávolításáról.

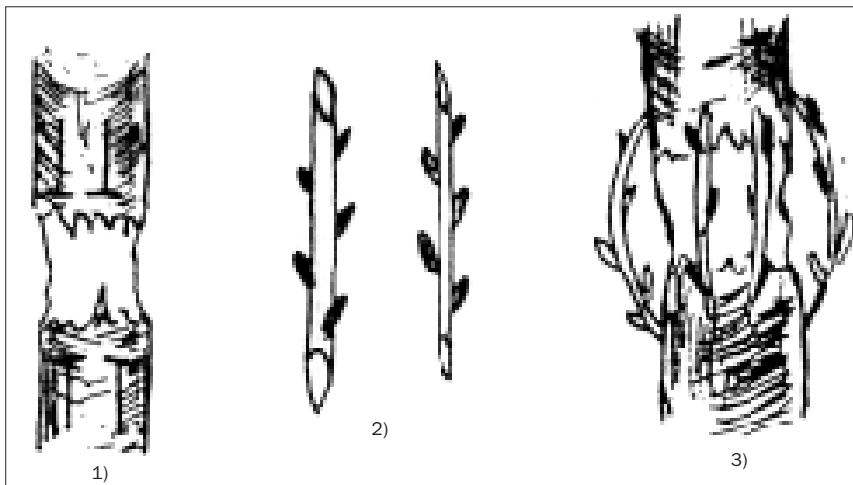

Héj alá oltás – a) oltóvessző, b) az alany megmetszve, c) a vessző héj alá tolv

A hék alá oltást tavasszal a növekedés megindulásakor, de nyugalomban lévő fás oltóvesszővel végezhetjük. Az ilyen oltások ideje akkor van, amikor az alany héja már könnyen elválik a fatesttől, tehát a nedvkeringés már megindult. Az oltóvesszőknek viszont teljes nyugalomban kell lenniük. Ezért kell őket még a télen megszedni és „hidegen” elraktározni. Nálunk a 2. csoportba tartozó oltások ideje – az időjárás alakulásától függően – március végén kezdődhet, s akár májusig is kitolódhat. Természetesen jobb minél előbb oltani, mert a tárolás alatt az oltóvesszők veszítenek életképességükből.

Áthidalás hék alá oltással

Bár ma már jóval kevesebb a nyúl, mint régebben, azért fiatalabb fáink még most is gyakran esnek nyúlrágás áldozatául. Ezek a fák azonban megmenthetők, még akkor is, ha például a nyúlrágás a törzs területének több mint háromnegyed részét érte. Az ilyen fiatal fák megmentésének hatásos módja az áthidaló oltás. Ezt érdemes akkor is alkalmazni, ha a nyúlrágás a törzsnek csak kis részét érte, hiszen a fa növekedése ebben az esetben is határozottan visszaesik. Ezt a visszaesést akadályozhatjuk meg áthida-

- 1) A megrágott törzsön T alakú vágásokat ejtünk
- 2) Az oltóvesszők végeit lapos ékre metsszük
- 3) Az oltás bekötözés előtt

lással. Ha észrevesszük, hogy nyúlragás érte a fa törzsét, akkor a nyúlragott részt ne tisztogassuk ki, mert több esetben a megmaradt hánccsszövetek alatt a kambium is megvan, és így a seb beforrhat. A rágott részt azonban minél előbb kenjük be oltóviasszal; azután szedjük olyan hosszú oltóvesszőket, amelyek a sebet átérlik.

A károsodást már a tél végén láthatjuk, ezért még idejében megszedhetjük a vesszőket. Mikor eljön az oltás ideje, a seb szélén a kérget kissé szedjük le, hogy lássék a zöld hánccsréteg. Ezután az egészséges kéregbe alul T alakú vágást, felül pedig fordított T-vágást ejtünk. Az oltóvesszőt úgy készítjük elő, hogy mindkét végét lapos vágással simára metsszük. Mikor mindezzel megvagyunk, a vesszőt alul és felül a kéreg alá toljuk. Az oltást végül zsineggel bekötözzük.

Minél vastagabb a fa törzse, ága (a módszert az ágak esetében is alkalmazhatjuk), annál több vesszőt oltunk. A vesszők azután egybeforrnak az anyafával, így, kiiktatva a sebes részt, a fa vagy az ág tovább fejlődik. Érdemes megjegyezni, hogy ez az oltásmód a gyakorlatban nagyon jól bevált.

Termőfák átoltása

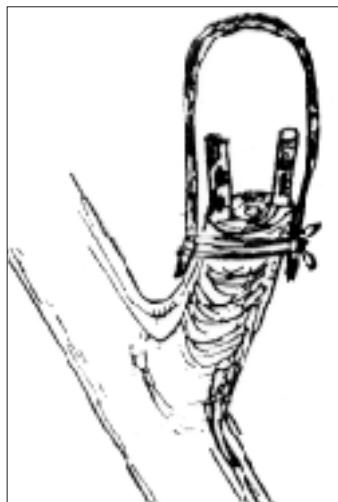
Sajnos, szinte kivétel nélkül minden háztáji kertben, gyümölcsösben találhatók olyan termőkorú fák, amelyek kevés, rossz minőségű vagy éppen nem kedvűnkre való gyümölcsöt teremnek. Ezeket a fákat – ha fiatalabbak, vagy akár ha öregebbek is – nem szükséges kivágnunk, érdemes őket átoltanunk. Azt azonban jegyezzük meg, hogy csak az egészséges, életerős, jó gyökérzettel, ép törzzsel és ágakkal rendelkező termőfákat éri meg átoltani.

Ha elhatároztuk az átoltást, akkor sokáig ne halogassuk, mert minél fiatalabb a fa, annál biztosabb a siker, viszont minél idősebb a fa, annál több ágat kell beoltani. Az átoltás ideje a nedvkeringés megindulásától a rügyfakadásig tart, a szilvánál tovább is.

Először is készítsük elő a koronát, mégpedig úgy, hogy levágjuk – megíjítjuk – a fa ágait, ügyelve arra, hogy a korona alakja az ágak levágása után is szabályos legyen. Ha lehet, minél alacsonyabbra kerüljön az oltás helye, mert a korona csak az oltás felett alakul ki.

Az oltásnál nagyon fontos az ágak vastagsága. Azok az ágak, amelyeknek az átmérője az átoltás helyén 5–6 cm-nél (egyesek szerint ez lehet 10 cm is) nem nagyobb, a levágás után azonnal átoltathatók. Az idősebb ágakon lévő fiatalabb (vékonyabb) ágakat, vesszőket is átoltathatjuk; így a fa koronája alul is lombosabb lesz, nem kopaszodik fel.

Az idősebb, vastagabb ágú fákat az átoltás előtt szintén meg kell ifjítani. Ellentétben a vékonyabb ágú fákkal, ezeket csak a következő évben olt-hatjuk át. Tavasszal az ifjított fát engedjük szabadon fejlődni, majd az új hajtásait, vesszőit megritkítjuk és a következő tavasszal ezeket az új hajtásokat beoltjuk. Az öreg fáknál ez sokkal biztosabb eredményt hoz, mint az ifjítás utáni azonnali oltás. Az ág vastagsága az oltás módját is befolyásolja. A vesszőket párosítással, a vastagabbakat lapozással, héj alá oltással, kecskeláb ékeléssel, a vastagabb ágakat pedig javított hasítékolással oltjuk. Az oltóvesszőn 3–4 rügy legyen. Minél nagyobb átmérőjű a fa ága, annál több oltóvesszőt tegyünk bele. Ezeket az ágakon egyenletesen osszuk el. A sebeket oltóvasszal kenjük be, s ha kell, ezt ismételjük meg. Minden oltás fölé vesszőből védőívet kell kötnünk, hogy a madaraktól megóvjuk.

Az oltás fölé kössünk vesszőből védőívet

Az átoltott fákról – ha már a nemes hajtások erőre kaptak – fokozatosan távolítsuk el a vadhajtásokat. Ha erős a fánk, az ágak felső részén hagyjunk meg egy-egy vadhajtást, úgynevezett szívóhajtást. Ezek arra valók, hogy az oltások kifejlődéséig felhasználják a túl bőséges fanedveket.

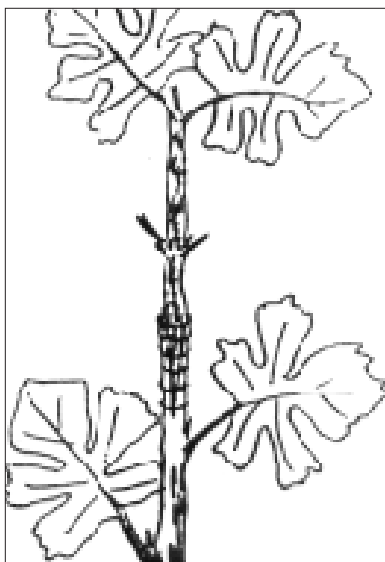
Törzsés fácskák előállítása

A háztájiban nem hiányozhatnak a bogyós gyümölcsűek, főleg a köszméte és a ribiszke. Ezeket ma már lehetőleg ne bokor alakban, hanem törzsés fácskaként termesszük. Ennek több előnye van. A talajhoz közeli, meleg légrétegben – főleg a köszméte esetében – a növények egészségi állapotának fenntartása nehézségekbe ütközik. A törzsés művelésnél ez nem áll fenn. További előny, hogy a talaj mechanikai eszközökkel történő művelése, a vegyszeres kezelés, a szedés könnyebb, bővebb a termés és jobb a gyümölcs minősége is. A magasabban kialakított korona kevésbé szenved a késő tavaszi fagyoktól, és esztétikai szempontból is előnyösebb.

A törzsés köszmétét és ribizkét az arany ribiszke hosszú tőhajtásáról – az időjárástól függően – április végétől május végéig oltathatjuk. A zöldoltáshoz olyan alany és nemes hajtások szükségesek, amelyeknek bél és fa része

szemmel láthatóan még nem különült el. A túlságosan zsenge hajtások azonban nem jók, mert gyors vízveszteségük miatt gyakran az oltás összeforradása előtt elfonnyadnak. Legjobb az 5–10 cm hosszú hajtáscsúcsokat a törzsfák koronájának felső, napsütötte részéből szedni. Az oltóhajtás alsó leveleit és tüskéit eltávolítjuk. Hogy a vízveszteséget csökkentsük, a megmaradó leveleket is lekurtíthatjuk. Az így előkészített oltóhajtásokat fóliazacskóban, hűtött térben, néhány óráig vagy max. 1 napig tárolhatjuk. Jobb azonban mielőbb felhasználni őket. Ezután következhet a zöldoltás.

A nemes hajtást hasítékolással illesztjük az alanyra. Az alany hajtását egy, a levél felett végzett, vízszintes vágással elmetsszük, és a visszavágott hajtás legfelső két levelét eltávolítjuk. Utána borotvaéles oltókéssel függőlegesen, középen 1,5–2 cm mélyen behasítjuk. Az előkészített nemes hajtáscsúcs alsó részét két, 1–1,5 cm hosszú vágással – egy szemet közrefogva – ék alakúra képezzük ki, majd az éket a hasítékba illesztjük. Arra kell törekednünk, hogy az alany és a nemes hajtás lehetőleg azonos vastagságú legyen, így ui. a kambialis szövetek mindkét oldalon érintkeznek. Ezután az oltást puha raffiával, pamut- vagy gyapjúfonállal, PVC-szalaggal bekötjük. Az oltás rögzítésére azonban legjobb a PVC-hüvely.

Ezt már előzőleg ráhúzzuk az előkészített alanyra úgy, hogy a hajtás kb. 2 cm-es csúcsa szabadon maradjon. Ekkor végezzük el az oltást, majd a PVC-hüvelyt óvatosan felhúzzuk az oltás helyére, így rögzítve azt. Rendszerint 80 cm magasságban oltunk, de elvégezhetjük alacsonyabban is.

Az oltás 3–4 napon át napközben meglankad, de éjjel pótolja a vízveszteséget és reggel egyenesen áll; 8–9 nap múlva a levelek már kemények és fényesek lesznek, ami az eredés biztos jele. Ha a hajtás növekedésnek indult, a raffiakötés a hajtást bevágja; ekkor azt egy hosszanti vágással óvatosan metsszük le. A vadhajtásról az oldal- és a tőhajtásokat állandóan távolítsuk el.

A köszméte zöldoltásakor tartssunk be néhány fontos szabályt! Lehetőleg borult, szélcsendes időben oltsunk. Ha száraz az idő, a művet előtt bőségesen öntözzünk. A metszfelületek egy vágással készüljenek, és ne szennyeződjenek. A nemes hajtásokon készített éket jól süllýesszük be az

alanyon készített hasítékba. A kötés legyen szoros, de azért ne roncolja a gyenge szöveteket. A műveletet lehetőleg gyorsan végezzük el.

Az őszibarackfák tavaszi ültetése

Az őszibarack (*Persica vulgaris*) Kínából származik. Eredeti termőköörzei Észak- és Délnyugat-Kína. Termesztése az utóbbi évtizedekben nagyon népszerű. Ízletes gyümölcsét mindenki kedveli. Nagyon könnyen emészthető. Diabetikus gyümölcsként tartjuk számon. Fogyasztása az epe és az emésztőrendszeri betegségekben szenvedőknek is ajánlatos.

A hőmérsékletre, talajra, a víz- és tápanyagellátásra eléggé igényes. Termesztésének kedvező éghajlati feltételei (8–10 °C átlaghőmérséklet, 500–700 mm évi csapadék) elsősorban Szlovákia déli területein vannak meg.

A gyümölcsfacsemeték kiültetése általában az őszi hónapokban ajánlatos – kivéve az őszibarackot és a diót! Ezt az időpontot az őszibarack biológiája indokolja. Az őszibarackfák ugyanis a vegetációs időszak alatt csak nagyon kevés tartalékanyagot tárolnak, ezért ha ősszel ültetjük el őket, akkor gyökérsebeik a tél folyamán (már a 8 foknál alacsonyabb hőmérsékleten is) nem megfelelően gyógyulnak be. Keményebb tél esetén a facsemete gyökerei károsodhatnak, és tavasszal a fa nem hajt ki. Az a legjobb, ha a csemetét faiskolából szerezzük be, és azonnal elültetjük. A tavaszi ültetést is csak a fagyok elmúltával és a föld kiszáradásával kezdhethük el, s a rügyfakadás előtt fejezzük be. Ültetés előtt a gyökereket meg kell metszeni, de a vékony, úgynevezett hajszálgyökereket egyáltalán ne vágjuk meg. A háztáji kertben az őszibarack-csemetéket 3 x 3 m sor- és tőtávolságra ajánlatos telepíteni. Az ültetőgödör legyen minél nagyobb, legalább 60 cm mély. Tavaszi ültetéskor a fák pépezésére még nagyobb gondot kell fordítani, mint ősszel. A pépbe kevéske fertőtlenítőszert (pl. Basudint, Orthocidot) is tehetünk. A tavaszi ültetésű csemetéket feltétlenül öntözzük be. Ne takarékoskodjunk a vízzel, száraz tavasz vagy nyár esetén bizony gyakran kell öntözni a facsemetéket. A tavaszi ültetésnél a földet természetesen nem kell megtaposni.

Az őszibarack alányára különös figyelmet kell fordítani. Meszes talajokra keserűmandula-alanyon álló csemeték a legjobbak. Ahol a talaj mésztartalma nem nagyobb az átlagosnál, ott az őszibarackalanyon álló oltványok alkalmasak. Kedvezőek a tapasztalatok a szilvaalanyú oltványokkal is. Nálunk a Halehaven-, Redhaven-, Sundhaven-, Fairhaven-fajták a legismertebbek s mondhatni, legjobbak.

Őszibarackfajták

Redhaven

Észak-Amerikából származik. A világ legelterjedtebb őszibarackfajtája 1963 óta engedélyezett. A kiültetés után növekedése erőteljes. A fa koronája nagy, sűrű, levelei középnyagok, virágai kicsik.

Gyümölcse közepes vagy nagy; héja közepes vastagságú, sárga, kárminpiros fedőszínnel. Húsa sárga, a magja körül pirosas, jellegzetes aromájú, magvaváló, nagyon finom. Augusztus első felében, néha később érik. Termőképessége kiváló, szinte évente gyümölcsritkításra szorul. Kiváló az alkalmazkodóképessége – háztájiba, gyümölcstetvénybe egyaránt jól megfelel. Viszonylag ellenálló a kései fagyokkal, s közepesen ellenálló a betegségekkel szemben. Közvetlen fogyasztásra, feldolgozásra is alkalmas; nagy előnye, hogy jól szállítható.

Sundhaven

Hasonló az előbbihez, de annál egy héttel korábban érik. Szintén Amerikából származik. Fajtajegyzékünkben 1983-tól szerepel. Közepes vagy erőteljes növekedésű. Levelei nagyok, sötétzöldek, virágai kicsik. Gyümölcse nagy, héja közepesen vastag, sárga, a napos oldalon sötétpiros. Húsa sárga, finom, magvaváló.

Közvetlen fogyasztásra, feldolgozásra egyaránt alkalmas és jól szállítható.

Fairhaven

Amerikai fajta, amely 1970-ben került fajtajegyzékünkbe. Közepesen erőteljes növekedésű. Levelei középnyagok vagy nagyok; virágai kicsik. Termései közepesen nagyok vagy nagyok, aszimmetrikusak. Héja sárga vagy sárgászöld, a napos oldalon kárminpirosra színeződik. Húsa sárga, a magja körül pirosas. Augusztus 20-a körül érik.

Fogyasztásra és feldolgozásra is alkalmas, és nagyon jól szállítható. Nagy előnye, hogy jól tűri a kései tavaszi fagyokat.

Gresthaven

Észak-Amerikából származik. Fajtajegyzékünkbe 1988-ban került.

Meleg fekvésű területekre való, erőteljes növekedésű fajta. Levelei nagyok, virágai kicsik. Gyümölcse közepesen nagy vagy nagy; héja közepesen vastag, sárga alapszínű, kárminpiros fedéssel, amely a gyümölcs

70–80 %-ára kiterjed. Sárga húsa kemény, a magközelben pirosas. A Redhaven után 30–32 nappal érik. Közvetlen fogyasztásra és feldolgozásra is alkalmas. Előnye, hogy jól szállítható. Az öntözést nagyon meghálálja. Házikertbe és nagyobb gyümölcsösbe is ajánlható.

Halehaven

Önmegporzó; korán termőre forduló, észak-amerikai fajta. Növekedése nagyon erőteljes; levelei nagyok, sötétzöldek; virágai is nagyok. Rendszeresen terem. Gyümölcse nagy, héja vékony, sárga vagy narancssárga, pirosas fedőszínnel. Húsa aranysárga, a magközelben pirosas. Augusztus végén érik; mind közvetlen fogyasztásra, mind konzerválásra alkalmas. Vigyázzunk! A gombás betegségekre eléggé érzékeny! Érdemes róla megjegyezni, hogy az egyik legjobb kompótbarackunk. Házikertbe, nagyobb ősibarackosba egyformán ajánlható.

Dixired

Észak-amerikai származású, a Halehaven magonca. Erőteljes növekedésű, levelei nagyok, sötétzöldek, virágai kicsik. Önmegporzó és közepesen ellenálló. Termése közepesen nagy; 14–15 nappal a Redhaven előtt érik. Húsa világossárga, kemény, finoman rostos. Hozama vetekszik a Redhavenével, és nagyon jól szállítható. A vízellátásra és fekvésre azonban igényesebb. Főleg melegebb területekre ajánlható fajta.

Burbank July Elberta

Közepesen kései, észak-amerikai fajta. Növekedési erélye közepes. Levelei középnagyok, virágai nagyok. Termése közepes vagy nagy; 130–180 grammos. Fedőszíne narancssárga. Közvetlen fogyasztásra, feldolgozásra egyaránt alkalmas. Jó róla tudni, hogy érzékeny a nyomásra, így csak elővigyázatosan szállítható.

Elberta

Nálunk ez a fajta Kései Elberta néven ismeretes, már vagy negyven éve telepíthető. A növekedése nagyon erőteljes. Levelei nagyok, sötétzöldek; virágai kicsik. Termése közepesen nagy vagy nagy; színe narancssárga, negyede általában bepirosodik. Húsa narancssárga, kemény. Augusztus végén, szeptember elején érik. Igazi befőzésre alkalmas fajta. Tudni kell róla, hogy melegigényes. Háztájiba és nagyobb barackosokba is érdemes telepíteni.

Az őszibarack metszése

A nálunk termesztett gyümölcsfajok közül az őszibarack igényli leginkább a rendszeres termőre metszést, melynek célja a felkopaszodás megelőzése, a terméshozam szabályozása és a koronafelület növelése. Az őszibarack az egyéves vesszőkön, nyársakon hozza termését. A legértékesebb részek az ún. teljes termővesszők, melyeken végig hármass vegyes rügycsoportokat találunk. A jó termővessző piros szárú, ceruzánál vastagabb, termőrügyekkel végig berakott. Ilyenek a fa (a korona) napsütötte, tápanyagokkal jól ellátott részein fejlődnek. A rügyekről tudni kell, hogy csak egy évig élnek, s ha nem hajtanak ki, elpusztulnak.

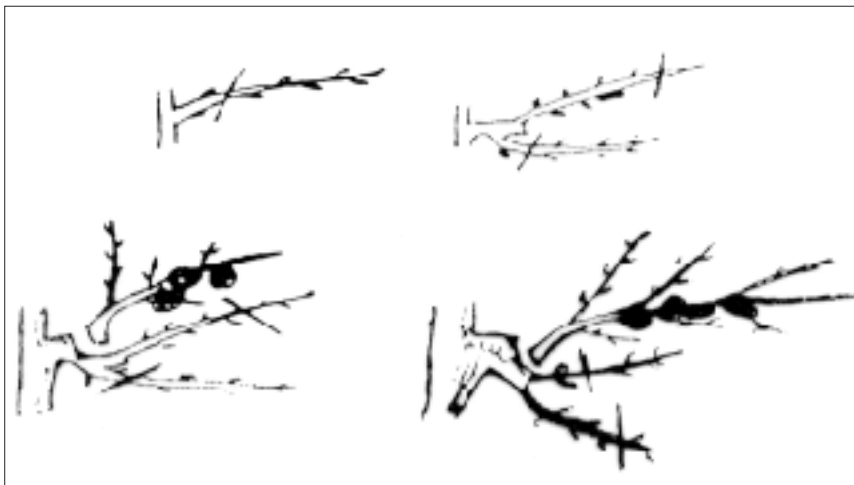
Ha nem metszenénk a fát, néhány év alatt felkopaszodna. Ezt megelőzendő, következetes metszéssel kell a termőrészeket a vázágak közélébe kényszeríteni. Alapelv, hogy óvakodni kell a fák túlterhelésétől, mert a következő évben kevés termőrügyet fejlesztenek, és így termésük szakaszossá válik. A metszés egyben a katlankorona továbbnevelését, a termőfelület növelését is szolgálja.

Bármilyen koronaformát választunk, háromféle metszést alkalmazhatunk: váltómetszést, egyvesszős és hosszú metszést. A klasszikus metszésformákat (váltó- és egyvesszős) Franciaországban dolgozták ki. Ott alkalmazzuk, ahol a fajta, az alany vagy egyéb tényezők folytán nem elég nagy a növekedési erély ahhoz, hogy kialakuljanak a hosszú metszéshez szükséges, teljes termővesszők. Amikor a fák öregedni kezdenek és csökken a növekedési erélyük (néha még a hosszú metszéssel kezelt fák esetében is), szükségessé válhat a váltó- vagy egyvesszős metszésre való áttérés.

Váltómetszés alkalmazásakor a gyümölcsök és póthajtások elkülönülten más-más hajtásképleten fejlődnek. Az oldalsó vázágakon, sövénykarokon fejlődött vegetatív vagy teljes termővesszőket két alanyi hajtásrügyre vágjuk vissza. A belőlük fejlődő vesszőknek legalább az egyike teljes termővessző. Közülük a második év tavaszán a termővesszőt (vagy kettőt esetén a magasabban elhelyezkedőt) termőre, tehát 4–5 vegyes rügycsoportra vágjuk vissza. Ügyeljünk arra, hogy a végálló rügy hajtásrügy legyen, illetve a végálló rügycsoport hajtásrügyet is tartalmazzon. A másik – rendszerint alsó állású – vesszőt két jól fejlett alapi hajtásrügyre (ugarvesszőre) kurtítsuk meg. A termőre metszett teljes termővessző a tenyészidőben hajtásokat és gyümölcsöt, az ugarvessző pedig két hajtást nevel, melyeken a következő tavaszon megint váltómetszést végzünk. A korona megvilágítottágán pedig a júniusi zöldválogatással javíthatunk.

Az egyvesszős metszés után ugyanazon a hajtáson fejlődnek a gyümölcsök és a póthajtások (átmenet a váltó- és a hosszú metszés között). A váltómetszés három sebzéssel jár, itt viszont csak két sebet ejtünk (egyet az

egyik vessző, másikat a letermett vessző póthajtásra történő visszavágásával). Az egyvesszős metszés mértéke a fa növekedési erélyétől függ: a vesszőt olyan hosszúra kell visszavágni, hogy termőrügyek is maradjanak rajta, az alapi rügyekből pedig pótvessző fejlődjön. Rendszerint 5–6 vegyes rügycsoportra metszünk (itt is szükség van végálló hajtásrügyre).

A váltómetszés egymást követő mozzanatai

A hosszú metszés amerikai eredetű. Lényege a ritkítás; tehát a megmaradt termővesszőket nem kurtítjuk meg. Az ilyen termővessző gyümölcsökön kívül póthajtásokat is nevel. A termővesszőket az oldalvázágakon, karokon egymástól 20 cm-re hagyjuk meg, közben a túl erős és túl satnya vesszőket távolítsuk el. A függőleges vagy ehhez közeli állású vesszőket szintén vágjuk ki. Maradnak a közepesen erős, vízszinteshez közeli állású termővesszők, amelyek halszálkarendszerben helyezkednek el az ágak (karok) két oldalán. Bekurtítás nincs, így a termés súlya alatt a termővesszők leívelődnek, s felső részükön egy vagy több hajtás fejlődik. Közülük jövőre kiválasztjuk a legmegfelelőbbet, s eddig bekurtítva távolítjuk el a letermett részt. A póthajtásra történő visszavágás itt annyiban különbözik a korábban leírt termőre metszéstől, hogy nem éves vesszőn, hanem gallyon végezzük. Így a póthajtás teljes termővesszővé fejlődik, termést hoz, majd leívelődik, s a folytatáshoz új póthajtást nevel.

A hosszú metszés előnye, hogy kevésbé munkaigényes, és mindössze egy sebet kell ejteni.

Az őszibarackfák metszésére a tavaszi fagyok után kerítsünk sort. Ne vegyük kézbe túl korán az ollót, mert a fagyok még kárt tehetnek a rügyek-

ben, de ne is halogassuk fölöslegesen a metszést, mert a bimbós vagy virágos vesszők eltávolítása már tápanyagvesztést jelent. Itt jegyezzük meg, hogy a kajszi-fákat szintén kora tavasszal (márciustól április közepéig) célszerű metszeni, amikor kisebb a gutaütést kiváltó kórokozók okozta fertőzés veszélye.

Korán fakad, korán metsszünk!

A ribiszke tavasszal igen korán fakad, amit a metszés időzítésénél feltétlenül figyelembe kell venni. Az időzítés egyébként nem okozhat különösebb problémát, hiszen a ribiszke ősztől kezdve egész télen át metszhető, csak fagymentes napot kell választani a munkára. Ennél fontosabb, hogy kezelés szempontjából különbséget kell tenni a bokrok és törzsesek alakjai között, illetve a piros (fehér) és a fekete ribiszke között, mert ezek élettanilag is különböznek egymástól. A piros ribiszke termőrügyei az idősebb ágrészekben a vesszők tövében, örvösen helyezkednek el. A fekete ribiszke viszont a vesszők egész hosszában és az idősebb ágrészekben fejlődött egyéves, rövid vesszőkön hozza termőrügyeit.

A ribiszkebokrok metszése

A bokor alakú fekete ribiszke telepítés utáni kezelése a vesszők 2–4 rügyre történő visszametszéséből áll. Az alakító metszés majd az első nyári hajtásválogatással veszi kezdetét. Júniusban a 4–5 legerősebb hajtást meghagyjuk, a többi eltávolítjuk. A második év tavaszán a nyáron meghagyott egyéves vesszőket 2/3 részre visszavágjuk. A harmadik tavaszon megritkítjuk a tövesszőket, melyek közül csak az 5–6 legfejlettebb maradhat meg. Termőkorban a bokor metszését úgy irányítjuk, hogy a bokor ne sűrűsödjön be, ne vénüljön el. A legöregebb részeket folyamatosan ritkítjuk, s állandó ifjítással annyi új vesszőt nevelünk, amennyi öreg termőrészt eltávolítottunk.

Aki piros vagy fehér ribiszke termelése mellett dönt, annak tudnia kell, hogy itt a termőrészek hosszabb életűek, mint a fekete ribiszkénél. A telepítést követő kezelés az első nyári hajtásválogatásig a fentiekkel azonos. A továbbiakban évente 4–5 új tövesszőt hagyjunk meg, és így alakítsuk ki a bokor végleges formáját. Nagy gonddal óvjuk a többéves termőrészeket, mert ezek hozzák a termést. Idővel persze ezek is elöregsznek, ezért he-

lyettük újakat kell nevelnünk A termőrészek cseréjét több év alatt fokozatosan kell megoldani.

A törzs faalakok metszése

A bokrokkal ellentétben itt a természetes cserjetörzs megújuló képességét nélkülöznünk kell, ezért a ritkítás mellett indokolt lehet a vesszők, illetve a termőrészek rendszeres visszavágása.

A törzs piros ribiszke telepítésekor a vesszőket erősségüktől függően 2–4 rügyre metsszük vissza. A második évben összesen 4–5, a korona területét egyenletesen kitöltő vesszőt célszerű meghagyni. Ezenkívül a korona közepén hagyjunk meg egy függőleges állású vesszőt sudárnak. Az elágazódás serkentése céljából a meghagyott vesszőket 1/3 résszel kurtítsuk meg. Így a harmadik évre 8–10 koronavesszőt és gallyat kapunk, amelyek viszonylag nagy térfogatú és erős korona alapját adják.

Termőkorban a törzs piros ribiszkét főleg ritkítani kell, de a vesszők gyenge visszametszése is fontos. Ritkításkor a folyamatos megújítás érdekében a kedvezőtlen állású vesszőkön kívül néhány 4–5 évesnél idősebb termőágat is távolítsunk el. Mindig kifelé álló rügyre metsszünk.

A fa alakú fekete ribiszkén az alakító metszéssel ugyancsak 4–5 – hozzávetőlegesen 45 fokos szögben elhelyezkedő vázágat kell kinevelnünk. Itt sudarat ne hagyjunk, hogy a termőfelületet minél több fény érje. Ugyanis a fekete ribiszke törzs faalakjai sűrűbb és nagyobb lombzatot nevelnek. Vázágaik kinevelésekor a piros ribiszkénél elmondottakhoz tartjuk magunkat. A termő fászkák metszése viszont már eltérő gyakorlatot követel. Ez abból következik, hogy a fekete ribiszke termésének zömét az egyéves vesszőkön hozza. A vázágon található letermett részeket, melyeken túl rövid éves vesszők fejlődtek, rendszeresen ritkítani kell, hogy serkentsük az új hajtások fejlődését. Az új hajtásképzést a vesszők gyenge visszametszésével is serkenthetjük.

A köszméte metszése

A köszmétét télen és nyáron egyaránt lehet metszeni. A téli metszéskor tulajdonképpen őszi és kora tavaszi metszésről van szó, ugyanis a köszmétét fagyűrő volta ellenére a kemény téli napokon nem tanácsos metszeni.

A megfigyelések alapján a téli metszés erősíti (ez mellette szól) a bokrot vagy a törzs alakot, míg a nyári gyengíti azt (ez persze hátrány). A

nyárinak viszont előnye, hogy újabb növekedési hullámot vált ki, ami kedvező a rügyszerűsödés, azaz a következő évi terméshozam szempontjából. Mindent összevetve a leggyakoribb metszési időpont a kora tavasz.

A köszmétebokrok alakítását már az ültetést követően meg kell kezdenünk. A telepítés évében a vesszőket 4–6 rügyre vágjuk vissza. A következő évben az előzőben fejlődött hajtások közül a 4–5 legerősebbet hagyjuk meg, a többi kitörjük. A második év folyamán az erőteljes növekedésű fajták vesszeit visszavágjuk, majd a harmadik évben a kétéves részek mellé újabb 3–4 erőteljes tővesszőt választunk. Ezeket fajtától függően bekurtítjuk, vagy teljes hosszukban meghagyjuk. A későbbiekben ugyanezt az elvet követjük a bokor teljes kialakításáig. Amikor a bokor elnyerte végső nagyságát és formáját, s a tő megfelelő mennyiségű, fajtára jellemző minőségű gyümölcsöt terem, már csupán arról kell gondoskodnunk, hogy megfelelő metszéssel ezt az állapotot a lehető legtovább fenntartsuk.

Mindig azon legyünk, hogy a bokor szellős, a levegő és a napfény számára egyaránt jól hozzáférhető legyen. Így kevésbé kedvezők a feltételek a kórokozók és a kártevők számára, és szép, nagy gyümölcsök fejlődnek, melyek – s ez sem utolsó szempont – könnyebben szüretelhetők.

Aki a törzs faalakok telepítése mellett dönt, még ezt megelőzően vegye kezelésbe az oltványokat. Úgy kell metszeni őket, hogy legfeljebb három vesszővel indítsuk a koronát. Ezek közül az egyik a függőlegeshez közeli állású, a másik kettő ellentétes irányba induló legyen. Azért nem célszerű több vesszőre alapozni, mert helyszükében a megvastagodó vázágak az alapi részen egyszerűen szétszakítanák a koronát. A meghagyott vesszőket csak akkor vágjuk vissza, ha túl hosszúak vagy görbék. Ügyeljünk rá, hogy a visszavágás után se legyenek 15–20 cm-nél rövidebbek.

A telepítést követő második-harmadik évben is hasonló elvek szerint folytassuk a korona kialakítását. Jó tudni, hogy a törzs faalakok esetében leginkább ritkítással és a vesszők mérsékelt kurtításával sietethetjük a termőre fordulást. A faalakoknál termőkorban az hat legkedvezőbben a termés mennyiségére és minőségére, ha a rövid termőrészeket sértetlenül hagyjuk, a koronát sűrítő vesszőket pedig többől kivágjuk.

Mihelyt elaprósodik a gyümölcs, ifjítani kell. Részleges ifjítás esetén az ágak egy részét, teljes ifjításnál valamennyit eltávolítjuk, vagy legalább valamelyik elágazásig erősen visszavágjuk. Így új hajtások-vesszők nevelésére serkentjük a tövet. Sajnos az ifjítás csak ritkán hozza meg a remélt sikert, a nagy sebek pedig gyakran kórokozókkal fertőződnek, és az egész növény pusztulását okozzák. Ezért célszerű a törzs köszmétét folyamatosan úgy metszeni, hogy rendszeresen váltsuk-újítsuk a termőrészeket, s így elejét vegyük a bizonytalan kimenetelű ifjítást igénylő elvénülésnek.

A kajszi- és szilvarack gutaütése

A kajszi- és szilvarack hirtelen pusztulását a köznyelv találóan gutaütésnek (apoplexia) nevezi. Megtörténik, hogy az előzőleg egészségesnek tűnő kajszi- és szilvarack hirtelen, szinte egyik napról a másikra elpusztulnak. Ezek a fák azonban már jóval a végső kép kialakulása előtt betegek voltak, csak éppen a felületes szemlélő előtt rejtve maradtak a tünetek.

A betegség kialakulásáért a legtöbb szakember az abiotikus tényezőket (a kemény téli fagyokat, a rossz tápanyag- és vízellátást, az életfolyamatok defektusait, a helytelen időben és módon történt metszést stb.) okolja. A biotikus tényezők szerepének szintén vannak szószólói. Ők a különböző kórokozók, elsősorban a *Verticillium* kártételének, az alany és a nemes rész összeférhetetlenségének tartják a gutaütést. Mai ismereteink szerint szinte valamennyi felsorolt tényező szerepet játszhat, de önmagában nem idézheti elő a fák pusztulását. Ma már egyértelműen bizonyított: a gutaütés fertőzőes betegség, amelyért a kórokozók felelősek.

A betegség komplex jellegű, tehát nemcsak egy, hanem több kórokozó is felelős lehet az azonos vagy az erősen hasonló tünetek létrejöttéért. A mi klimatikus körülményeink között a betegséget elsősorban a *Pseudomonas syringae* baktérium és a *Cytospora cincta* gomba váltja ki. Ezek mellett szóróanyagok más kórokozói is felléphetnek. Bizonyos tényezők – kemény tél, bő termés, hiányos tápanyagellátás – pedig hatással vannak a betegség gyakoriságára és súlyosságára.

Tünetileg három csoportot különböztetünk meg:

– **Rákodás és elhalás** – lokális rákos sebek alakulnak ki az ágakon és a törzsön; a hancs, a kambium, a farész ezeken a helyeken barnult; ha a nekrosis az ágat vagy a törzset átéri, a felette levő részek elhalnak.

– **Rákodás nélküli hervadás** – a szállítószövetek megbetegedése; barnás-fekete elszíneződés és egyes ágak lombzatának lassú hervadása jellemzi.

– **Rákodás nélküli elhalás** – a gyökér és a gyökérnyak rothad, s ez kiterjedhet a törzs föld feletti részére is; a lombzat sárgulását, majd száradását okozza.

A kajszi- és szilvarack elleni védelmében nagyon fontos a megelőzés. A fákat védeni kell a különféle mechanikai sérülésektől, fokozott figyelmet kell fordítani az optimális tápanyagellátásra, a metszéssel egy időben végzett sebkezelésre (oltóviasz, fémmentes festék, faszérum). Nyugalmi időszakban 2 százalékos burgundi- vagy bordólével permetezzünk. A metszésre használandó munkaeszközöket – fűrész, olló – fertőtlenítsük. Védőunk kell a fákat a kéregmolytól, a *Gnomoniától*, és minden olyan gombabetegségtől, ami korai lombhullást okoz.

Évtizedeken keresztül a nyár vége, augusztus volt a kajszi metszésének javasolt és gyakran alkalmazott időszaka. A nyári metszéssel együtt a hajtások visszametszését is javasolták. Bebizonyosodott, hogy a gutaütést kiváltó kórokozók a sebzésen keresztül fertőznek, az újabb vizsgálatok pedig arra derítették fényt, hogy a kórokozók fertőzőképessége nyár végén és főleg a tél folyamán nagy. Ezért a metszést halasszuk tavaszra! Tavasszal, a vegetáció kezdeti szakaszában, a gutaütést kiváltó kórokozók fertőzőképessége minimális. Jelenlegi ismereteink szerint ezért a kora tavaszi metszés a legelőnyösebb. Időszaka a nagy hidegek elmúltától a virágzás kezdetéig tart – általában február utolsó napjaitól április elejéig. Megjegyzendő, hogy ez az időpont élettanilag ugyan nem előnyös, de az eddigi megfigyelések nem utalnak káros következményekre.

A permetezés általános szabályai

A vegetációs időszak beköszöntével egyre gyakrabban kell permeteznünk. A növényvédő szerek többsége azonban nemcsak a károsítókra, hanem – szakszerűtlen alkalmazásnál – a növényekre, az emberre és a környezetre is mérgező. Nem árt ezért, ha néhány általános érvényű, kötelező szabállyal megismerkedünk:

- Nagyon fontos a dózisok szigorú betartása. A megadottnál kisebb dózis hatása elégtelen, sőt fennáll az a veszély, hogy a permetezést túlélő károsítók idővel ellenállóképessé (rezisztenssé) válnak. A megengedettnél nagyobb adagok elpusztítják a károsítót, de le is égetik a növényt; ez egyúttal pazarlást is jelent, ami ma nem elhanyagolható anyagi tényező.

- Gondosan válasszuk meg a permetezés időpontját. Szeles időben ne permetezzünk, mert a szer egy része veszendőbe megy, és a legnagyobb óvatosság mellett is sok mérget lélegzünk be.

- Fontos az optimális hőmérséklet is, mivel 10 °C alatt és 25 °C fölött káros mellékhatások jelentkezhetnek. Alacsony hőmérsékleten bizonyos növényvédő szerek hatása erősen lecsökken, míg a nagy melegben perzselnek.

- Permetezés közben dohányozni, étkezni és alkoholt fogyasztani tilos!

- Tilos a virágzó növényeket méhekre veszélyes szerekkel permetezni.

- Tartsuk be a szerek egymással való keverhetőségének szabályait, és mindig ugyanahhoz a vízmennyiséghez számítsuk ki a kombinációban felhasználandó szerek mennyiségét.

- Jegyezzük meg: az alapos és gondos permetezést a sok rossz, felületes, hanyagul elvégzett permetezés nem pótolhatja.

– Mindig csak annyi szert készítsünk, amennyit még aznap estig fel tudunk használni.

– Vegyük figyelembe a környezetvédelmi szempontokat – a víz, a levegő, talaj, az élővilág védelmét – is.

– Ha a gyümölcsfák alatt köztes növényeket is termesztünk, akkor azokat (főleg a levélzöldségeket) a permetezés idejére takarjuk le fóliával, s azt csak akkor távolítsuk el, mikor a permetlé már megszáradt az ágakon.

– Ügyeljünk rá, hogy a permetezés idején a kertben más személyek – elsősorban gyerekek és terhes nők – ne tartózkodjanak. A permetezés kezdetéről illik a szomszédokat és a közeli méhészeket tájékoztatni.

– A munka végeztével mindenki, aki a vegyszerekkel – akár csak a keverés-kor – kapcsolatba került, alaposan tisztálkodjon meg. Különösen ügyeljünk az orr- és a szájni nyálkahártyájának, illetve környékének megtisztítására.

A permet- lé mennyi- sége l-ben	Az adott töménység eléréséhez szükséges vegyszer mennyisége (ml, g, cm ³)									
	0,05 %	0,1 %	0,2 %	0,3 %	0,4 %	0,5 %	0,75 %	1,0 %	1,5 %	3 %
1	0,5	1	2	3	4	5	7,5	10	15	30
5	2,5	5	10	15	20	25	37,5	50	75	150
10	5	10	20	30	40	50	75	100	150	300
18	9	18	36	54	72	90	135	180	270	540
20	10	20	40	60	80	100	150	200	300	600
22	11	22	44	66	88	110	165	220	330	660
25	12,5	25	50	75	100	125	187,5	250	375	750
Megjegyzés: 1 liter = 10 dl; 1 dl = 100 ml, azaz 100 cm ³										

A permetezéssel kapcsolatban a várakozási idő betartásáról is bővebben kell szólni.

Az első helyen említjük az ételmezés-egészségügyi várakozási időt. Ez az utolsó növényvédelmi kezelés és a szüret, illetve a betakarítás közti idő, azaz a napok száma. A munka-egészségügyi várakozási idő alatt azt értjük, hogy hány napig nem szabad a kezelt kultúrát védőöltözet nélkül felkeresni. Vigyázat: a várakozási idő be nem tartása mérgezéshez vezethet!

A növényvédő szerek többsége ártalmas az emberi egészségre, ezért permetezéskor fontos a védőöltözet használata. Sajnos ezt sokan figyelmen kívül hagyják. A vegyszerek alkalmazásakor ne mulasszuk el a fej, a haj védelmét, ezért használjunk sapkát vagy kalapot, amely megvéd a csepítő permetlétől; természetesen a védőszemüveg még fontosabb! Legjobb azonban egy műanyag védőálc, amely az egész arcunkat védi. Feltétlenül kell egy jól záró kezesszánc is, valamint egy pár gumicsizma és hosszú

szárú gumikesztyű. A ruházatunkat, az álarcot, kesztyűt, csizmát a munka befejeztével gondosan tisztogassuk meg.

Ha a permetezésben részt vett személyek közül bárki is émelygést, hányingert, erős fejfájást, rosszullétet érezne, azonnal forduljon orvoshoz.

Sokan nem gondolnak arra, hogy a permetezés gazdaságossága szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy milyen permetlécsopponagyságot választunk. A téli vagy tél végi lemosó permetezéskor nagyobb cseppekben juttassuk ki a permetlevet. Tenyészidőben is így járunk el, ha lisztharman ellen permetezünk. Apró cseppekben juttassuk ki a vegyszert (finom porlasztású szórófejjel), ha például a varasodás, a levélrozsda ellen kezeljük a növényzetet. Fontos a filmszerű permetlé bevonat akkor is, ha alma- vagy szilvamoly ellen védekezünk. Ha kombinált permetlevet használunk, és az egyik szert finom, a másikat nagyobb cseppek formájában kellene kijuttatnunk, akkor a közepes nagyságú cseppeket képző porlasztó-, illetve szórófejeket használjuk. Már metszéskor gondoljunk arra, hogy a szakszerűen és megfelelően ritkított fák sokkal gazdaságosabban permetezhetők, így könnyebben megvédhetők a kártevőktől és kórokozóktól.

Végül még egy jó tanács: a fákat minden oldalról, a legmagasabb ponttól lefelé haladva, s egyenként permetezzük.

A kajsziarack védelme a késő tavaszi fagyok ellen

Szlovákia déli területein a késő tavaszi fagyok a fakadó virágrügyeket, virágokat, később pedig a gyümölcskezdeményeket is károsíthatják. Nálunk ezek általában március elteltével jelentkeznek.

A fagyokat fizikai természetük szerint két nagy csoportra osztjuk. Az egyik a szállított (advektív), a másik a kisugárzott (radiációs) fagy. Az első esetben hideg, fagypont alatti hőmérsékletű levegő áramlik be az adott területre. A radiációs fagy esetén a levegő helyben hűl le fagypont alá, mégpedig hőkisugárzás útján. A szállított fagyok elleni védekezés nagyon nehéz, költséges, és sok esetben nem is eredményes. A kisugárzási fagyok ellen viszont több módon is lehet, még hozzá gazdaságosan, védekezni. A fagyok (a késő tavaszi lehűlések) kártételeinek megakadályozására úgynevezett passzív és aktív módszerek állnak rendelkezésünkre.

A passzív módszer az, amikor a mély fekvésű, ún. fagyzugos területre nem ültetünk kajsziarackfát. A hideg levegő ugyanis a mély fekvésű területeken összegyűlik, megül, és így a fagyos levegőzónában lévő növényi részek elpusztulnak. Az aktív fagyvédelem számos módszerét ismerjük.

Elsősorban ilyen az öntözés. Ez, ha megfelelő vízforrás áll rendelkezésünkre, nagyon hatékony és gazdaságos módszer. Több formája ismert.

– Közvetlen védelem – a fagy idején minél apróbb cseppű, esőszerű öntözés. Alapelve, hogy a fagyküszöb beálltakor megkezdett folyamatos öntözés hatására vékony jég réteg rakódik a védendő növény felületére. Közben nagy mennyiségű hó szabadul fel, amely ellensúlyozza a levegő hőmérsékletének csökkenését, másrészt a jég réteg alatt levő növény belső szöveteknek hőmérsékletét az elfagyás határértéke fölött tartja. Az öntözést addig kell folytatni, amíg a jég réteg olvadása meg nem kezdődik. Arra ügyeljünk, hogy a védekezés közben kialakult jég rétegre folyamatosan továbbra is víz érkezzon, azaz maradjon meg a hűtőpótlás.

– Közvetett fagy elleni védekezés – a hőmérséklet-csökkenés előtti öntözés a talaj és a levegő nedvességtartalmának növelése céljából. A védekezés fizikai alapja az, hogy a nedves talaj hőtároló képessége és hőszállítása lényegesen jobb, mint a száraz talajé. Így annak hőkészlete részben pótolni tudja a talajfelszínről kisugárzó hőmennyiséget. A tapasztalatok szerint ezzel a módszerrel a törzsesek ültetvényekben kb. 0,5–1 °C-kal tudjuk a levegő hőmérsékletét emelni.

Aktív, fagy elleni védelmi módszer a füstölés is. Rakjunk ki kis kupacokban nyirkos szalmát, szénát, s ezeket meggyújtva keltsünk sűrű füstöt. A kert fölött lebegő füst tényleges védelmet nyújthat a kisugárzási fagyok ellen. A módszer azonban csak szélcsendes időben eredményes.

Érdekességgéppen megemlíthjük, hogy külföldön a levegő szélgépekkel való keverésének módszerét is alkalmazzák. Az eredmény előfeltétele, hogy a talajközben lévő levegő és a kb. 10–15 méter magasságban lévő levegő között hőmérséklet-különbség alakuljon ki. Ez szintén csak szélmentes időben lehetséges. A hatékonyságot jelentősen befolyásolja a hőkülönbség mértéke. A kajszfák esetében a levegő keverésére szolgáló légcsavart 10–13 méter magas állványra szerelik. Az ilyen szélgépek nagyon eredményesen alkalmazhatók a fagyzugtorkolatokban. Gyakran hőérzékelővel vannak ellátva, így automatikusan üzemelnek.

Elsőként vethető növények

A borsó (*Pisum sativum*) őshazája két egymástól távol eső vidéken, Afganisztán és Abesszínia területén van. Innen került a Földközi-tenger környékére, ahol a görögök és a rómaiak fontos gazdasági növénye volt. Érdemes megemlíteni, hogy nemcsak vitaminokban gazdag, hanem kalória-

és fehérjeértéke is nagyobb, mint a többi zöldségféléé. Nálunk három típusát különböztetjük meg:

A *kifejtőborsók* általában rövid tenyészidejűek, korai termesztésre alkalmasak.

A *velőborsók* hosszabb tenyészidejűek, később érnek, éretlen, zöld állapotban fogyasztjuk őket.

A *cukorborsók* jellegzetessége, hogy hüvelyük is ehető.

A borsó a talajban nem válogat, leginkább mégis a mélyrétegű, meszes, jó táperőben levő vályogtalajokat kedveli. Hidegtűrő, már 3–4 °C-on is csírázik. A kikelt növények a mínusz 4–5 °C-os fagyokat is elviselik. A lombjuk akár le is fagyhat, később újra kihajtanak és fejlődnek. A nagy meleget viszont – különösen ha szárazsággal párosul – nem bírják.

Vízigényük nagy, igaz, öntözés nélkül is termeszthetők, de öntözéssel több kötésre lesznek képesek, s így hosszabb lesz a szedési idejük.

A zöldségfélék közül a borsó vethető a legkorábban, akár már február végén, március elején is. Az igényesebb velőborsót kicsit később vetjük. A sorok távolsága eltérő, 12–24 cm lehet. Az alacsony növésű fajtákat sűrűbben, a magasakat ritkábban vessük. A magok általában 6–8 cm mélyre kerüljenek a talajba. Ügyeljünk rá, hogy a felszínen egyetlen borsószem se maradjon (!), mert akkor a madarak a földben megkeresik a többi, és komoly kárt okozhatnak.

Ápolása elsősorban a gyomtalanításból áll. A kikelt vetést mielőbb kapáljuk meg, hogy a talaj felszíne porhanyós legyen. Tartós szárazság esetén öntözni is szükséges. A hüvelyek szedését akkor kezdjük meg, amikor a borsószemek már elérték a rájuk jellemző nagyságot, de még zsengék, kellemes zamatúak. A magasabb növésű fajtákat ajánlatos támasz mellett termesztetni. A letermett borsónövényeket gyökereitől tépjük ki a talajból.

Legismertebb fajtái a Bohdan, Radovan, Záboj, Ctirad, Elkan, Junior, Lumir, Mojmir, Superior, Kelvedon csodája.

A konyhakerti növények termesztése

Petrezselyem

A petrezselyem (*Petroselinum hortense*) a mediterránumban – Spanyolországtól Görögorszáig – vadon is nő. Már a rómaiak is fogyasztották, és ők termesztették el a birodalom északi részein.

Gyökerét, illatos levelét ételízesítőnek használjuk; levelei hidegtálak, szendvicsek díszítésére is alkalmasak.

Kétéves növény, az első évben gyökere és lombja fejlődik, magházat a második évben fejleszt. Gyökere a középkötött, de inkább a laza talajban fejlődik szépen. A túl kötött agyagtalajokat nem kedveli. Az ágyások talaját mélyen kell megművelni, hogy a petrezselyemgyökerek ne ágazzanak el. Tápanyagigénye közepes – a mésztartalommal szemben meglehetősen közönyös. Nem kell „frissen” trágyázott talajba vetni. Hőigényére jellemző, hogy teljesen kifejlett állapotban, a földben akár mínusz 5–10 °C-ot is elvisel. Így sok helyen egész télen át a szabadban hagyják. Nem nagy a fényigénye, ezért fiatal gyümölcsfák alá vagy a szőlősorok közé is vethető. Ugyanakkor csapadékgigényes, jó vízfelvevő, s azt gazdaságosan használja fel. Szárazság esetén a növekedésben elmarad.

Magját már korán tavasszal, a talaj kiolvadása után el lehet vetni. Apró magvai viszont csak nehezen csíráznak. Ha a talajban nincs kellő nedvesség, akkor a magvak akár 4–5 hétig is elfekszenek. A vetés előtti napon ezért érdemes a magokat nyirkos homokkal összekeverni, meleg helyen tartani, hogy a csírázás meginduljon.

A vetés előtt a már ősszel felásott talajt porhanyítani kell és elgereblyézni. A sorokat kb. 25 cm-re jelöljük ki egymástól. Húzzunk 2–3 cm mély vetőbarázdát, öntözzük meg, majd a vetés után takarjuk be a magokat, és a gereblye fokával kissé tömörítsük a talajt.

A petrezselyem ápolása elsősorban gyomtalanításból áll. Mivel a magok kelése elhúzódhat, így az ágyásokat még a kelés előtt felverheti a gyom. Ilyenkor bizony kapálni kellene, de nem tudjuk, hol vannak a petrezselyemsorok, ezért jó, ha vele együtt sorjelző növényeket (pl. hónapos retket) vetünk. Ezek jóval hamarabb kelnek, jelzik a sorokat, s így nyugodtan kapálhatunk.

Később a petrezselymet ki kell egyelni. A felesleges növénykéek lombját persze fel is használhatjuk.

Veteményünket a nyár folyamán a lisztharmat és a levéltetvek támadják. A lisztharmat ellen nem kell okvetlenül vegyszerekkel védekezni, jobb, ha a beteg, megtámadott példányokat eltávolítjuk.

A korai petrezselymet akkor szedjük, ha a gyökere már ceruza vastagságú. Télen át akár a talajban is hagyhatjuk, mert jól tűri a fagyokat. Megemlítjük, hogy ez a növény tél alá is vethető, mégpedig novemberben, amikor a talaj már kissé fagyott. A magok ilyenkor már nem csíráznak ki, de ez nem is szükséges; a kelésig megduzzadnak s tavasszal hajtanak ki. Ügyeljünk rá, hogy vetés idején a föld lehetőleg gyengén fagyos, száraz legyen. A tél alá vetett petrezselyemnek tavasszal többhetes növekedési előnye is lehet.

A petrezselyemnek két típusa ismert: a gyökérpetrezselyem és a levélpetrezselyem (a különféle fodros levelű fajták).

Bab

A bab (*Phaseolus vulgaris*) őshazája Mexikó és Közép-Amerika. Európába a XVI. században került. A babok csoportosításának számtalan módja van. Gyakorlati szempontból (a háztáji termesztést figyelembe véve) megkülönböztetünk zöld- és szárazbabot. A szárazbab hosszabb, a zöldbab – mivel nem kell a biológiai érését bevárni – rövidebb tenyészidejű, s így másodterményként is felhasználható. A zöldbabnak két változata van: a bokorbab (zöld vagy sárga hüvelyekkel) és a karóbab (szintén zöld vagy sárga hüvelyekkel).

A bab táplálkozási értéke nagy. Érdemes megemlíteni, hogy a szárazbab fehérjeértéke háromszorosa a kenyérének és tízszerese a burgonyáénak. A zöldbab ásványianyag-tartalma jelentős.

Mind a zöld-, mind a szárazbab melegigényes növény, a hidegre nagyon érzékeny, s vízigényük is nagy. Ha kevés vizet kapnak, nem kötnek jól. A laza szerkezetű, könnyen melegedő meszes talajokat kedvelik. A kötött talaj csak akkor jó, ha könnyen melegszik.

A vetés ideje akkor jön el, ha a talaj hőmérséklete 8–10 cm mélységben már eléri a 11–12 °C-ot. Szlovákia déli részein a babot, időjárástól függően, május első felében, május közepén vetjük. A bokorbabot szakaszosan is vethetjük; így folyamatosan lehet szedni a zöld hüvelyeket. Vetés előtt a magokat érdemes 7–8 óra hosszat vízben áztatni, hogy megduzzadjanak. A bokorbab termesztésénél a magot vagy fészekbe, vagy sorokba vetjük. A fészekbe 35 x 35 cm-es kötésben 4–5 mag kerüljön. Ha sorosan vetünk, akkor a sortávolság 40, a tőtávolság 8–10 cm legyen. Kötött talajban 3–4, könnyűben 4–5 cm mély barázdát húzzunk. A karóbab esetén karógúllakat készíthetünk. Alapjuk 50 x 50 vagy 70 x 70 cm legyen, s a karókat 170 cm magasan kössük össze. Így a gúla szilárdabban tart.

A karók külső sarkához 3–4 szemet vessünk. Ültethetjük köztesként, például csemegekukoricával is. A kukorica szára a leszedés után megmaradhat támasznak. A karóbab futtatható kerítésre is.

A bab ápolása gyomtalanításból és öntözésből áll.

Nálunk legelterjedtebb a közkedvelt Juliska-bab. Ezt a karóbabfajtát szárazbabbként és zöldbabbként is lehet fogyasztani.

A szárazbab termesztésének célja a biológiailag beérett termés. Szedése lehetőleg a reggeli órákban történjen, mert ilyenkor a hüvely még nem túl száraz és nem törik, így nem szóródik ki belőle a szem.

A babból levest, főzeléket készíthetünk, felhasználhatjuk kerítések futtatására mint dísznövényt. A zöldbab alkalmas mélyhűtésre is.

A legveszélyesebb kártevője a babzsizsik. Ellene a legjobb védekezés, ha a vetőmagot hideg helyen tároljuk, mert a zsizsik csak magasabb hőmérsékletnél fejlődik ki.

Korai burgonya

A burgonya Európában először Írországból lett fontos tápláléknövény. Nálunk nagyobb arányú termesztése II. József idejében kezdődött. Ma már a kenyérgabonák után a legfontosabb élelmisznövényünk. A zöldségfélék közül a legfontosabb, legolcsóbb energiaforrás is. Jelentős mennyiségű C- és B-vitamint tartalmaz, ezért ajánlatos minden háztáji kertben több-kevesebb korai burgonyát termelni.

A korai burgonya legjobban a könnyű, homokos, korán felmelegedő vályogtalajt, illetve az őszi istállótrágyázás után felszántott vagy megásott, tápanyagokban gazdag, jó vízgazdálkodású talajt kedveli. Fényigénye jelentős, árnyékban lombozata megnyúlik, hozama pedig jelentősen csökkenhet.

A korai burgonyánál nagyon fontos az ültetés időpontja. Túl korán, mivel fagyérzékeny, ne ültessük. A kései ültetésnél viszont túl sokára virágzik és nevel gumót. Általában akkor fogjunk hozzá, ha a talaj hőmérséklete 10–12 cm mélyen eléri a 7–8 °C-ot. (Dél-Szlovákiában ez – időjárástól függően – április eleje, közepe.)

Fontos a megfelelő vetőgumó, melynek átmérője 4–7 cm, súlya 6–8 dkg. Fontos a gumók előcsíráztatása is. Erre a célra a 10–12 °C-os, világos helyiségek alkalmasak, ahol vékony rétegben folyhat a csíráztatás, ami kb. 8 hétig tart. A műveletet üvegezett verandákon, fóliasátorban is elvégezhetjük. A cél az, hogy a kiültetendő gumókon 2 cm-nél hosszabb, vastag csírák legyenek.

Kiültetés előtt az ősszel előkészített talajt csak sekélyen lazítsuk fel. Maga az ültetés történhet fészekbe vagy barázdába is. A sortávolság 70 cm legyen, a gumókat pedig egymástól 35 cm-re, csírájukkal felfelé helyezzük el. A gyors kelés érdekében inkább csekély mélységbe kerüljenek. Homoktalajon 11–13, középkötött talajon 9–10, a kötöttebben pedig 7–8 cm-re ültessünk.

A növény 2–3 hét múlva kel ki. A burgonyát 2–3 alkalommal töltöges-sük úgy, hogy a hajtások mellé friss, nyirkos föld kerüljön. A töltögetést a virágzásig be kell fejezni. Ha lehetőségünk van rá, öntözzük – először bimbóképződés idején, a kötődés előkészítésére, másodszor közvetlenül a virágzás befejeződése után.

A legfőbb ápolási munka a burgonyasorok és a sorközök gyommentesítése. A korai burgonya már akkor szedhető, mikor a gumók elérik a diónagyságot.

Legveszedelmesebb ellensége a burgonyabogár. Az első nemzedék példányai május elején, közepén jelennek meg. A leveleken sok petét raknak. Ezekből 8–10 nap múlva fekete fejű, húspiros lárvák kelnek ki, melyek teljes kifejlődésükig csontig rághatják a növényt.

Legjobb már az első példányok megjelenésekor elkezdeni a védekezést. A háztájiban a leginkább környezetkímélő (s a korai burgonya esetében egészségügyileg is a legjobb) módszer a bogarak összeszedése, s persze, megsemmisítése.

A burgonyafajták a tenyészdíó hossza (a kiültetéstől a gumók beéréséig szükséges napok száma) szerint lehetnek:

Igen korai érésűek – pl. a hazai Eta, Krasa, Koruna, a holland Ausonia, Ostara, Rersy és a német Gloria;

Korai érésűek – ide tartozik a hazai nemesítésű Albina, Karin, Karla, a német Adretta és Tempora;

Közepesen korai érésűek – a hazai Lada, Krista, Dita, Radka, Iva, Svata;

Közepesen késői érésűek – ilyen a hazai Borka, Boubín, Lukava, Nora, Oreb, Zlata és a holland Desirée;

Késői érésűek – a hazai Blaník, Kamýk és a Zvíkov.

Csicsóka

A csicsóka (*Helianthus tuberosus*) nagyon értékes évelő növény, sajnos nálunk fokozatosan kiszorul a termesztésből. Pedig diabetikus eledel

– gumótermését a cukorbetegség is fogyaszthatják. Európába a XVII. század során került Észak-Amerikából.

Bőven termő, nagyon egyszerűen termelhető és ellenálló növény. Szlovákia déli területeinek klímája megfelelő a számára. Bár a leggyengébb talajon – sekély termőrétegű futóhomokon – is megterem, mégis a tápanyagokban gazdag élőhelyeket kedveli, ahol a talajvíz szintje mélyebben van. Gumói viszonylag nagy területen helyezkednek el, ezért ezt a tényt ültetéskor is figyelembe kell venni.

A gumók húsa fehér, s viszonylag nehezen tisztíthatók, mert felszínük ripacsos. Meghálálja az istállótrágyázást (összesen 4–5 kg/m²), melyet követően a talajt fel kell ásunk. Tavasszal műtrágyát – Cserit, NPK-t – is bedolgozhatunk a talajba.

A csicsókát gumókkal szaporítjuk. A legjobb és legegyszerűbb módszer (amikor először telepítjük kertünkben), ha frissen szedett gumókat szerezünk be és ezeket ültetjük el áprilisban, május elején. A gumók egymástól 50–60 cm távolságra, 13–16 cm mélyre kerüljenek. Ha kevés a gumónk, a nagyobbakat hosszában kettévághatjuk.

A növény kezdetben lassan nő, ezért a tövek környezetét gyommentesen kell tartanunk, később már maga nyomja el a gyomokat. A kifejtett gumókat kora tavasszal (mihelyt az időjárás megengedi, vagyis a téli fagy felenged) kezdetük szedni. Így tehát a legelsőnek szedett termésünk a csicsóka lesz. A talajban hagyott gumók újra hajtanak, így egy ideig nincs szükség ültetésükre. Ha viszont több (4–5) éven át ugyanott hagyjuk, a gumók fokozatosan aprókká válnak, ezért minél gyakrabban telepítsük új helyre. Abban az esetben, ha túl sűrűn lennének az új növények, 50–60 cm távolságra egyeljük ki őket.

Mivel ellenálló növény, kártevők csak nagyon ritkán támadják meg. A burgonyához hasonlóan saláta alapanyaga, valamint a sült és a kirántott ételek körete lehet. Tárolni hűvösebb és viszonylag nagy páratartalmú helyiségben vagy nyirkos homokon ajánlott. A legjobb azonban, ha mindig annyi gumót szedünk, amennyit éppen fel akarunk használni. A nálunk engedélyezett fajta a Fehér héjú.

Spenót

A spenót Iránból, Afganisztánból származik. Az arabok először Afrikába, majd Európába juttatták el. A levélzöldségfélék között tápértéke nagy. Könnyen emészthető, sok C- és B₂-vitamint tartalmaz. Az ásványi anyagok közül főleg mész- és foszfortartalma jelentős. Mivel rövid tenyészidejű, a

vetésforgóban elő- és utónövényként is szerepelhet. Rövid tenyészidejének köszönhetően kevés vízzel is beéri.

Az év során három szakaszban is vethetjük. Az áttelelésre szánt spenót augusztus végén, szeptember elején, illetve szeptember végéig kerüljön a talajba, így nagyon korai tavaszi szedést biztosítunk. Későbbi tavaszi szedésre, amint a talaj felengedett, azonnal vethetünk. Őszi szedésre augusztusban vessünk. A talajt a vetés előtt felássuk, majd elsimítjuk. Legelőnyösebb, ha előző évben trágyázott talajba vetünk. A sortávolság 20, a vetési mélység 2–3 cm legyen. Vetés előtt célszerű a talajt tömöríteni; ha ezt előtte elmulasztanánk, akkor utána feltétlenül végezzük el. A spenót ápolása mindössze gyomlálásból és kapálásból áll. Kedvezően reagál a nitrogén- és káliumtartalmú műtrágyákra.

A spenótot 4–5 leveles állapotától folyamatosan szedhetjük. Mindig a nagy leveleket tépjük le, hogy a kisebbek még nőhessenek. A spenótot főleg főzelékként fogyasztjuk, de salátának is elkészíthető. Nagy előnye, hogy komoly kártevője, betegsége nincs.

Legismertebb fajtái a Matador, Industria, Herkules, Viroflay. Az utóbbi Franciaországból származó, régóta termesztett fajta; tavaszi vetés esetén könnyen felmagzik, ezért elsősorban átteleléssel termesszük.

Csemegekukorica

A kukorica őshazája Dél- és Közép-Amerika. Hazánk területére a törökök közvetítésével („törökbúza”) került. Hosszú ideig dísnövényként nevelték. Nagyobb területen csak a XVIII. században kezdték el termesztani.

Szlovákia déli részein szinte minden háztájiban természetesen csemegekukoricát. Kitűnő ízanyagai mellett jelentős a tápértéke, energiadús. A kukoricában sok a karotin, friss állapotban a C-vitamin is. Bőven található benne foszfor, vas és mész is. Ízét cukortartalma határozza meg. A legtöbb cukor a zsenge, tejes szemekben van.

A kukorica hőigényes növény. Magvainak a csírázáshoz legalább 8–10 °C szükséges. Fejlődésének a 22–25 °C kedvez. Fényigénye nagy, a hőhiány egy része fénnyel pótolható. Vízigényes, különösen a kelés és a virágzás-terméskötés idején. Termesztése azért is indokolt, mert elő- és utó-, sőt még köztes növény is lehet. A korai borsó, saláta, retek, a zöldhagyma után még termesztetünk csemegekukoricát. Másodnövénnyként a helyén termesztetünk téli retket, őszi salátát, köztesként tököt, babot is. Fák alatt azonban ne termesszük!

A talajra igényes növény. A középkötött, mély rétegű, humuszban gazdag termőföldet kedveli, meghálálja a közvetlen istállótrágyázást. A cse-

megekukoricát nálunk általában április utolsó napjaiban, de inkább május elején vessük. Egyes fajták vetése azonban még június második hetében is ajánlható. Ilyen például a magyarországi Fehér mazsola. Hideg talajba semmiképpen se vessük, mert csak elfekszik a mag, sőt el is pusztul. Viszonylag rövid tenyészideje mellett a vetés ideje hetekre széthúzható, így szedése is folyamatosan történhet. A csemegekukorica magját kapával vágott fészekbe vetjük. A sorok egymástól 40, a sorokban lévő fészkek 30 cm-re legyenek. Egy-egy fészekbe 2–4 mag kerüljön. Kötött talajon 5–6, könnyű talajon 7–10 cm mélyre vessük.

A csemegekukorica legfontosabb ápolási munkája a kapálás, a gyomtalanítás. Kapálnunk általában kétszer, háromszor kell. Ha szárazság van, ne sajnáljuk a fáradságot, öntözzük! A szedés teljes érés állapotában kezdhető. A szemek héját körömmel felszakítva, a kiszívargó nedvből megállapíthatjuk a szemek fejlettségét. Legjobb, ha a csöveket hajnalban törjük, s hűvös helyre tesszük. Meleg helyen ugyanis a csövek könnyen befüllednek.

Főbb betegsége a kukorica üszögje, ez bármely fiatal részt megtámadhat. A kórokozó a növényi részek elkorcsosodását okozza. A háztájiban legjobb védekezés a golyvás daganatok eltávolítása. Érdemes megemlíteni, hogy a kukoricának van egy úgynevezett pattogatni való változata is. Ezt általában ugyanúgy termesztjük, mint a csemegekukoricát. Tenyészideje rövidebb, terméshozama pedig kisebb, mint a csemegekukoricáé.

Bimbóskel

A bimbóskel a káposztafélék családjába tartozik. A XIX. században nemesisítették ki Belgiumban. Az értékes vitaminok közül a többi káposztafajtánál lényegesen több C-, B₁- és B₂-vitamint tartalmaz. Szárazanyag-tartalma nagy, tárolhatósága így jobb, mint más káposztafélékéé.

Midenekelőtt a középkelet, kissé meszes talajokat szereti. A nagyon laza, mészben szegény földben nem kellőképpen fejlődik. Ügyeljünk a talaj nitrogéntartalmára is, ugyanis nitrogéndús talajban a bimbók lazák maradnak és nem fejesednek be. Ne ültessük sűrűre, mert viszonylag sok fényt igényel. Bár vízigénye más káposztafélékhez képest kicsi, meghálálja az elegendő nedvességet. A veteményeskertben másodnővényként termeljük. Jó előterménye lehet a retek, fejes saláta, karalábé. Magját cserépbe vagy ládába, fajtától függően, májusban vetjük. A magok 5–6 nap alatt kikelnek, a palánta pedig 5–6 hét múlva alkalmas a kiültetésre.

A palánták nem igényelnek különösebb ápolást. A megfelelően előkészített talajba az alacsonyabb fajtákat 60 x 50, a magasabbakat 60 x 70

cm-es kötésben ültessük. Az ágyásokat gyomtalanítsuk, rendszeresen öntözzük. A szedést akkor kezdjük meg, mikor a bimbók már elérték a kellő nagyságot. A téli fajták akkor sem állnak le a növekedésben, ha beköszönt a tél. A bimbóskelet igen fagyálló, ezért (főleg az alacsonyabb típusú) télre a kertben hagyható. Egyébként a torzsával együtt takarítsuk be és a pincében tároljuk. Téli zöldség, igen jó és bő vitaminforrás. Különleges alakjával még a dísnövények között is szépen mutat.

A nálunk engedélyezettak közül a Rozetta, Závitka, Gronalto-F1 fajtákat ajánljuk.

Kevésbé ismert zöldségfélék

Endívia

E Nyugat-Európában elterjedt zöldségféle az őszi és a tél leveles salátája. Levelei nagyok, jól fejlett erezettel. Másodterményként termesztik, mert hosszú nappalon magszárba megy. Őszi-téli felhasználásra június elején, szabad földi ágyba vetjük. A palántákat így július közepétől lehet, 30 x 30 cm-es távolságban, állandó helyre ültetni. Ha nyári fogyasztásra termelünk, akkor február végén melegágyba vessük; innen március végén ültessük ki a szabadba. A jól kifejtett növényeket a levelek csúcsa alatt néhány centiméterrel kössük össze. Két-három hét múlva, kb. július elején a lomb levágható és fogyasztható. Íze a fejes salátáéhoz hasonló, kisése kesernyős, jelentős C-vitamin tartalma van. Ha később másodterményként termesztjük, akkor a pincében, tövestül, szorosan egymás mellett, homokba ültetve tárolható.

Brokkoli

A karfiol közeli rokona; lényegesen lazább rózsáit kinyílás előtt fogyasztjuk. Folyamatosan szedhető, egyes fajtái még enszhe teleken is fejlődnek. Másodnövényként termesztjük. A magot április közepétől május végéig vehetjük hidegágyba, majd az öthetes palántákat ültetjük ki (három-négy tövet négyzetméterenként). Sok vizet kíván. Szedése akkor kezdhető, amikor a hajtásrészek legalább húsz centiméter hosszúak, de a virágkezdmények még nem nyíltak ki. Felhasználása a karfiolééhoz hasonló.

Cikória

Nyugat-Európában kedvelt levélzöldség, a téli hónapok friss salátája. Évelő növény, salátának azonban csak az első évében alkalmas. Májusban, júniusban 25–30 x 10–15 centiméterre vetjük.

A növényeket késő ősszel szedjük fel; lombját rövid csonkra vágjuk vissza, pincébe ültetjük ki, földdel takarjuk le. Halvány törzsei, melyek 18–20 napos koruktól szedhetők, itt a sötétben nőnek ki. Lakásban is hajtatható, ha cserépbe, homokba ültetjük és alufóliával takarjuk. A cikória leve kis-sé kesernyés, ezért felhasználás előtt áztassuk sós, enyhén ecetes vízbe. Salátának, levesnek fogyasztható, rengeteg karotint tartalmaz.

A füge és metszése

A füge a mediterrán térségek növénye, amely nálunk 2–3 méteres bokorrá fejlődik. Szlovákia déli részei termesztési körzetének északi határán túl esnek. Nálunk ezért biztonságosan csak kifejezetten védett, déli fekvésben (főleg az épületek déli falánál) termesztendő. A téli fagyok ellen még az ilyen helyen is takarással kell védeni, mivel a tartósan jelentkező -10 °C alatti hőmérsékleten föld feletti hajtásrendszere elfagyhat. Fiatalabb korban a füge ágait a talaj felszínére kell lehúzni és földdel takarni. Később a takarást kukoricaszárral, szalmával oldhatjuk meg. Tavasszal a védőréteget fokozatosan távolítsuk el.

A fügebokor a talajra nem igényes, a köves, száraz helyeken is jól érzi magát, ha a termőföld elegendő meszet tartalmaz. A nyirkos, hideg talajt és a magas talajvizet viszont nem bírja. A fűgét fás dugványról lehet szaporítani. Ha a gyökereztetést védett helyen végezzük, könnyen és jól meg-erednek. Egyszerűbb azonban, ha az idős fügebokrok gyökeres sarját le-választtjuk, és azt ültetjük el. Az ültetés legalkalmasabb időpontja a tavasz, mikor az idő már felmelegedett és a késői fagyoktól sem kell tartanunk.

A füge koronaalakító metszése nagyon egyszerű. A kiültetett gyökeres vesszőket vagy sarjakat az első évben hagyjuk érintetlenül fejlődni. A kö-vetkező tavasszal minden vesszőt többől távolítsunk el. A fügebokor koro-náját, amely 5–7 ágból álljon, az ezután előtörő új hajtásokból, fokozato-san neveljük ki. Laza szerkezetet, inkább elterülő, mint feltörő koronát ala-kítsunk ki. Az előtörő új tőhajtásokat évente ritkítsuk ki. Fagykár esetén vi-szont a leváltásra került ágakat ezekkel pótolhatjuk. A fűgét nálunk sokan nem metszik. Ezzel bajt ugyan nem okoznak, de a termés kiegyenlítetlen

lesz. Rendszeres termést csak úgy nyerünk, ha a növényt elágazások, azaz egyéves vesszők képzésére serkentjük. A letermett kétéves vesszőket ezért vágjuk vissza egyéves vesszőre vagy többől távolítsuk el. Így egyúttal ritkítást is végzünk. A meghagyott egyéves vesszők csúcsát enyhén vágjuk vissza – így serkentjük az elágazódást. A metszés optimális időpontja május eleje, amikor a nedvkeringés már megindult.

A füge nagyon finom gyümölcs, jellegzetes zamata van. Akkor érett, ha a szár felőli részén fehéredni kezd és a gyümölcs enyhe nyomásra puhának érződik. Csak éretten szedjük, mert nem utóérő. Frissen is fogyasztható, de kitűnő befőtt, dzsem, sőt bor is készíthető belőle. Fügebokrunk hosszú, meleg őszön még egy újabb termést is beérlelhet.

Nyár

Gyümölcsszüret májusban és júniusban

Május-június hónapokban már több gyümölcsfaj termését szüretelhetjük. A betakarításkor azonban nagyon sok tényezőre oda kell figyelnünk. Ismerkedjünk meg ezekkel.

A cseresznyét és a meggyet kocsányával együtt szüreteljük, mert így nem sérül meg és tovább eltartható. Ügyeljünk rá, hogy a termőnyársak, a jövő évi termés alapjai, ne sérüljenek meg. A szüret ne érjen véget a betakarítással. A koronát, amelyről a gyümölcsöt leszedtük, vizsgáljuk át és távolítsuk el a sérült, hasadt és törött koronarészeket. Ezzel nem jó megvárni a tavaszt, mert a nyitott, roncsolt sebfelületen át súlyosan fertőződhet a fa.

A szamócart legjobb másnaponként szedni. A gyümölcskocsányt két körünk közé fogva törjük le, úgy, hogy közben ne nyomódjon meg a gyümölcs. A szüretre, a harmat leszáradása után, a reggeli és a kora délelőtti időszak a legalkalmasabb, mikor a gyümölcs felülete már száraz. A nedves és a felmelegedett gyümölcs könnyen romlik. A leszedett szamócart árnyékos, hűvös helyen tároljuk a felhasználásig. Friss fogyasztásra és a feldolgozásra is teljesen érett állapotban szedjük a gyümölcsöt, mert íz- és zamatanyagai akkor a legdúsabbak. Ha piacra, hosszabb szállításra szánjuk, akkor a szamócart a teljes érés előtt – mikor még a csúcsa fehér – szedjük le.

A köszméte kényes gyümölcs. Befőttnek teljes nagysága elérésekor, de még a teljes érés előtt, zölden szedjük. A teljes érés kezdetén a zöld szín fokozatosan halványodik, s a bogyó ezzel párhuzamosan puhulni kezd. A friss fogyasztásra szánt köszméte ideje egy, legfeljebb két hétig tart. Dzsemnek is ekkor a legalkalmasabb. Túlérve hajlamos a hullásra. A leszüretelt köszmetét vigyük árnyékos helyre, mert könnyen megfonnyad.

A piros ribizskét teljesen éretten szedjük. A teljes érettséget ízleléssel is megállapíthatjuk. A korán szedett ribizskének alacsony a cukortartalma, a savas anyagok viszont túlságosan nagy mennyiségben vannak jelen. Az íz- és zamatanyagok a teljes érés idejére fejlődnek ki. Lének és bornak ebben az állapotban szedjük.

A fekete ribizske szedésének idejét felhasználási módja határozza meg.

Dzsemnek akkor a legalkalmasabb, mikor a fűt csúcsán lévő 1–2 apró bogyó még zöldesbarna. Ekkor a legnagyobb a bogyók pektintartalma. Egyéb célra (lének, bornak, asztali fogyasztásra) csak a beszínesedett, teljesen érett fekete gyümölcsöt szedjük. A leszüretelt ribizskét tegyük száraz, hűvös helyre, mert különben könnyen befűled. Hűtőszekrényben, 1 °C-on, számottevő minőségromlás nélkül 2–3 hétig is eltartható.

A málnát gondosan szüreteljük, mert termése könnyen szétesik. Az egyik kezünkkel rögzítsük a hajtást, a másikkal óvatosan fejtsük le a bogvyókat a vacokkúpról. Ha a málnát friss fogyasztásra szánjuk, akkor akkor terítsük szét egy nagyobb felületű, lapos rekeszben, így saját súlya alatt kevésbé törődik. A leszedett gyümölcsöt hűvös helyen, vagy a hűtőszekrényben tartjuk.

Szemzési tudnivalók

A nyár folyamán a háztájiban az egyik legfontosabb teendő a szemzés. A műveletnél, a megfelelő szemzőhajtás kiválasztása mellett (ezeket csak egészséges, bőven termő, lehetőleg több éven át megfigyelt fáról szedjük), döntő szerepe van az alany megválasztásának is.

A gyümölcsfák szemzésének idejét általában az alany szerint határozzuk meg. Ezzel lehetőség nyílik a gyümölcsfacsemete fejlődésének szabályozására, valamint az adott termőhelyi viszonyokhoz való alkalmazkodásra. A szemzés alanyfejlődést szabályozó szerepe mind a korona nagyságára, mind a termőre fordulás idejére és a fa termőképességére kihat. A törpe, a fél-törpe és az erős növekedésű alanyok segítségével – főleg az almánál – olyan egyedek nevelhetők, amelyek leginkább kielégítik a termesztési cél alapján megválasztott művelési mód (koronaforma) és a fajták által támasztott követelményeket. Az alany megválasztásával javítható a fák alkalmazkodóképessége a termőhelyhez, elsősorban a talajviszonyokhoz. Közülük a talaj kötöttsége, levegő- és vízellátása (telítettsége) az a fizikai tulajdonság, amelyet az alany megválasztásakor érdemes figyelembe venni.

Először is érdemes leszögezni, hogy a háztájiba, hobbikertbe csak törpefákat ültessünk, s azokat termőkaros és karcsú orsónak, vagy sövénynek neveljük.

Törpésítésre elsősorban gyökérnyakba szemzett alanyokat használnak. E csoporton belül egyértelműen az első helyre kell sorolni az M 9-es alanyt. A nagyon meleg, száraz, homoktalajú területeket kivéve valamennyi termőhelyen jól érzi magát, különösen a hűvösebb, csapadékosabb mikroklímában. Gyenge növekedése miatt csak olyan famagasságot ér el (karcsú orsó vagy sövény esetében), hogy a termés a földről is szedhető. Gyökerei azonban törékenyek, ezért a kidőlés ellen a karcsú orsófákat célszerű karóval, a sövényfákat támrendszerrel megerősíteni.

Szintén a törpe alanyok közé tartozik az M 27-es; jó talajokon, hűvös, csapadékos területeken, öntözési lehetőség mellett vehetjük számításba az erős növekedésű, később termésre forduló fajták számára.

A törpe alanyok közé tartozik még az M 26-os is, amely az M 9-nél valamivel erősebb fejlődésű és szilárdabb gyökérzetű fákat nevel, ezért a gyengébb növekedésű és a termékenyebb fajták alanyaként használjuk fel.

Megemlítendő még, hogy a törpe alanyok mellett jelentős szerepük van a féltörpe alanyoknak, melyek közül az M 4, M 2, az MM 106, továbbá az M 1 és az MM 111 felel meg a mérsékelt törpésítés céljaira. Közülük nagyon jelentős az M 4; ez elsősorban a Jonathán alanyaként érdemel figyelmet, mégpedig olyan helyen, ahol nem tudunk öntözni. Az M 2 a melegebb területeken is jól érzi magát, és pl. a Starkingnak egyértelműen megfelel. Az MM 106 főként a Golden Deliciousszal ad jó eredményeket. Az M 4-nél valamivel erősebb fejlődést biztosítanak az M 1 és az M 111-es féltörpe alanyok. Főleg a meleg, száraz területeken és a homoktalajokon váltak be.

Körtealanyok

A körte alanyainak választéka korántsem akkora, mint az almáé. Törpésítésre elsősorban a birsalanyok jöhetnek számításba. Itt is termőkaros orsót vagy sövényt célszerű nevelni. A birsalanyok középkötött, jó levegőzőttégű és megfelelő vízháztartású talajt igényelnek. Ügyeljünk azonban arra, hogy néhány körtefajta a birsalannal összeférhetetlen, mint például a Bosc kobakja, Clap kedveltje, ezért ezeket csak más fajta – például a Hardy vajkörte – közbeoltásával lehet birsen felnevelni.

Cseresznyealanyok

A cseresznyefák törpésítésének legnagyobb akadály a fajták erős növekedése. A vadcsesznyealany helyett például ajánlatos a sajmeggyalany, amely általában enyhén törpésít. A jó levegőzőttégű, nem túl kötött, mésszel jól ellátott talajokat kedveli, és a szárazságot is elviseli.

Meggyalanyok

A meggy törpésítésének jóval kevesebb az akadály, mint a cseresznyének, hiszen ez a gyümölcsfaj eleve kisebb növekedési erélyű. A meggy törpésítéséhez és az intenzív koronaforma kineveléséhez sajmeggy, vagy vadmeggyalany ajánlatos választani.

Szilvaalanyok

Minden háztájiban helynen van egy-két szilvafának. Szinte bárhol jól terem, de adottságai következtében elsősorban a nyirkos talajokon érzi jól magát. A szilvafából is igyekezzünk alacsony törzsű fákat nevelni. Ajánlatos mirobálnra vagy vörös szilvára szemzett csemetéket ültetnünk.

Őszibarackalanyok

Az őszibaracknak nincs kifejezetten törpealanya, de ez a faj nem is igényli ezt. Az őszibarackfa egyébként se nő nagyra; katlankoronára célszerű ki-nevelni. Alanyára különös figyelmet érdemes – és kell is – fordítani. Meszes, száraz talajokra a keserű mandula, olyan helyekre, ahol a talaj mésztartalma az átlagosnál nem nagyobb, a vadőszibarack való.

Kajsziarackalanyok

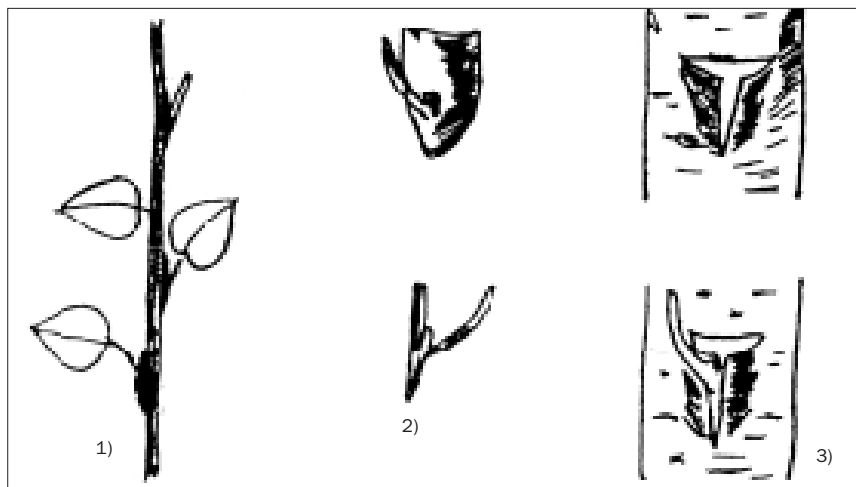
A kajszit is lehetőleg alacsony törzsön neveljük. A tapasztalatok arra utalnak, hogy az alacsony törzsű kajsziarack esetében ritkább a gutaütés. A kajszi legelterjedtebb alanya a vadkajszi. A jó levegőzőttségű, mély rétegű talajokon szépen díszlik, jól terem, viszont a szélsőségesen száraz és a nedvességtől levegőtlen viszonyok között nem érzi jól magát, így pusztulásra hajlamossá válik. Megemlítendő, hogy a vadkajsziarackon nagyméretű koronák fejlődnek. Törpésítés szempontjából jó tapasztalataink vannak a szilvaalanyokkal. Kötött talajokra, nyirkos helyekre mirobálnra szemzett csemetéket ültessünk.

Szemzés a gyümölcsöskertben

A gyümölcstermő növényeket kétféleképpen szaporíthatjuk. Ivarosan (magvetéssel) és ivartalanul (például, ha a növény valamelyik részét gyökereztetjük, tóosztást végzünk, oltunk vagy szemzünk).

A szemzés viszonylag könnyen elsajátítható, gyakran alkalmazott ivartalan szaporítási módszer. Ennél egy meghatározott kis szövetcsoportot ültetünk át a kiszemelt alanyba. Ezt követően a sejtek gyorsan osztódva minden szempontból az anyanövény tulajdonságaival megegyező növényegységet hoznak létre. Tudnunk kell, hogy csak származásilag és rendszer-

tanilag egymáshoz közel álló gyümölcsfajok szövetei fornak össze. A kaj-szi például szemezhető vörös és besztercei szilvára, mirobálnra, sőt kö-kényre is. Az őszibaracknak egyaránt jó alanya az édes és a keserű man-dula. Célszerű szemzésre felhasználni a vadalma- és a vadkörtemagoncot, valamint a meggyből kikelt magoncokat is. A szemzés nagy előnye, hogy sikertelenség esetén megismételhető.

1) szemzőhajtás, 2) szempajzs, 3) bemetszés és szemzés

A szemzést július közepétől szeptember közepéig végezzük. Az ilyenkor végzett szemzést alvószemzésnek nevezzük, mivel az alanyba ültetett szemek megerednek ugyan, de nem hajtanak ki, alva maradnak a következő tavaszig. A magoncok a művelet előtt némi előkészítést igényelnek. A szemet a gyökérnyakba célszerű berakni, ezért az alanynak ezt a részét kell az esetleges oldalhajtásoktól és levelektől megtisztogatni. Az eredés an-nál jobb lesz, minél életerősebb az alany. Ha élénk a nedvkeringés, az alany héja könnyen felválk, és a szem zavar nélkül behelyezhető. A nedvkerin-gést száraz időben öntözéssel serkentjük. Az idősebb fák koronahajtása-it is beszemezhetjük. A szemzéshez szemzőhajtást használunk. Ezt félfás állapotban szedjük. Azt, hogy megfelelő-e a hajtás érettsége, ki kell pró-bálni – hajlításra kissé roppannia kell és a levelek hónaljában lévő szemek-mek már jól kell látszaniuk. A teljes hosszúságú hajtás középső harmadá-ról kell a szemet venni. Az első és felső fejletlen szemek ugyanis nem al-kalmasak erre a célra. A leszedett hajtásról a leveleket úgy vágjuk le, hogy körülbelül 1 cm-es csomjuk a hajtáson maradjon. Ha több szemzőhajtást is szedünk, akkor azokat burkoljuk nedves újságpapírba, a köteget pedig

műanyag zacskóba téve védjük a kiszáradástól. Hűtőszekrényben a szemőhajtások akár egy hétig is károsodás nélkül tárolhatók.

A szemzés csak jó éles, tiszta késsel végezve lehet eredményes. Az előkészített alanyon először egy T alakú bemetszést készítünk, majd kétoldalt a héjat felhajtjuk. Ezután a szemőhajtást bal kézbe fogjuk, úgy, hogy a hajtás csúcsa felénk essen, és egyetlen biztos késhúzással kimetszünk egy szempajzsot. A szemet tehát úgy vágjuk le, hogy felette és alatta legalább egy-egy centiméteres héj maradjon, s a szem alatt lévő farész hártya vékonyságú legyen. Nem szabad a vágást részletekben végezni, mert akkor a szem nem ered meg. A szempajzsot úgy toljuk a T alakú nyílásba, hogy maga a szem a T vízszintes szára alá kerüljön. Minél gyorsabban végezzük el a műveletet, annál biztosabb lesz az eredés. A szem behelyezése után kötőanyaggal simán és szorosan az egész sebfelületet bekötözzük. Kötőanyagként műanyag zacskóból vágott 1 cm széles szalagot is használhatunk. A kötözés célja az, hogy a sebfelület kiszáradását megakadályozzuk.

Arról, hogy sikerült-e a szemzés, 6–8 nap múlva győződhetünk meg. Ha a levélnyél csonkja könnyed nyomásra leválik és a szem már kissé duzzad, a szemzés sikerült. Ha azonban a levélnyél barnul és a szemre rászarad, akkor a munkánk nem volt sikeres. A megeredt szemzés alanya összeáll tovább vastagodik. Hogy a kötés az alanyba ne vágjon be, a megeredt szemzések kötését vágjuk fel. A megeredt alvőszemzés tavasszal, a nedvkeringés indulásakor kihajt.

A gyümölcsös talajának takarása

A talaj felszínének takarása szerves anyagokkal (ezt angol szóval mulcsozásnak [mulch] nevezzük) a háztáji gyümölcsösökben és a veteményeskertekben egyaránt terjed. Nálunk azonban a kiskerttulajdonosok még ritkán alkalmazzák. Ennek elsősorban az az oka, hogy viszonylag új módszerrel van szó, s így vitathatatlanul jelentős előnyeit nem ismerik, s akik ismerik is, alkalmazását a háztáji gyümölcsösben nem tartják fontosnak.

Napjainkban öröndetes módon többen szeretnének kisebb-nagyobb háztáji gyümölcsöst telepíteni. Ebben az esetben nagy segítséget nyújthat a talajtakarás. Bizonyított, hogy a törzs körüli talajtakarásnak a telepítést követő években van a legnagyobb jelentősége. A kezdetektől takart ültetvényekben a fák kipusztulása csökken, mert a takaróanyag a nyári hónapokban megakadályozza a talaj felmelegedését, kiszáradását. Így az egész

vegetációs időszakban aktív lehet a gyökértevékenység. Az árnyékolt talaj 3-10 százalékkal több vizet tartalmaz, mint az árnyékolatlan. Ha erre tőzeget használunk, akkor 50 százalékos is lehet ez az érték. A törzsek körül takart területek nagyságát a fák korától és a gyökérzet kiterjedésétől függően változtatni – növelni – kell. A gyümölcsössvényekben a talajtakarást a gyökérfejlődés évi ütemének megfelelően, sávosan kell végezni.

A mulcsozás kedvező hatással van a talajéletre, gyarapítja annak humuszállományát és előnyösen hat a talaj vízkészletének megőrzésére. Csökkenti a párolgást, mérsékeli a talajhőmérsékletet, annak napi és évi ingadozását, csökkenti a korai és a kései fagyvesztélyt, megakadályozza a pH-érték erős változásait. Növeli a tápanyagok oldhatóságát, a termelékenységet és fokozza a vegetatív fejlődést. Egyes szakemberek szerint a termőképesség átlagosan akár 25–50 százalékkal is nőhet. A talaj a mulcs alatt laza, morzsás szerkezetű és nedves marad, s benne sok földigilisztá forduló elő. Lejtős területeken a talajtakarás megakadályozza az eróziót. Talajtakarással megakadályozhatjuk a gyümölcsös elgyomosodását, elősegítjük a fa gyorsabb beérését és a gyümölcs színeződését is. Gyümölcs-hullás alkalmával kevésbé ütdik meg a termés.

A mesterségesen takart talajok hőmérséklete tavasszal és nyáron általában alacsonyabb, ősszel és télen magasabb, mint a nem takart talajoké. A felmelegedési szakaszban tehát a talaj felmelegedését gátolja, míg a lehűlési fázisban mérsékli annak hővesztességét. Ez különösen tavasszal előnyös, amikor az a célunk, hogy késleltessük a rügyfakadást és a virágzást.

A mulcsozás hátrányai közé sorolhatjuk, hogy a takart területen egérkár léphet fel, s a nedvesebb környezet, gazdagabb humuszállomány következtében, a vegetációs időszak meghosszabbodása által, a fák faggyal szembeni ellenálló képessége csökkenhet, ugyanis a fának sekélyebben helyezkedik el a gyökérrendszere.

A talajtakarásra sokféle anyagot használhatunk: töreket, szalmát, tőzeget, lekaszált fűvet, fűrészpport, szalmás istállótrágyát, friss komposztot. A takaróanyagot mindig a frissen megművelt, gyomoktól megtisztított, tartósan száraz idő esetén alaposan megöntözött talajra terítsük. Vastagságára vonatkozóan megoszlanak a vélemények – általában 10–15 cm ajánlható. Ez a réteg egy idő után megüledik és összefüggő nemezréteggé válik a talajt. A szerves anyagok elkorhadásuk után beáshatók, beszánthatók a talajba.

A takarást jól alkalmazhatjuk a veteményeskertekben a magvetések és a palánták sorközeinek védelmére is.

A kajsziarackfák mézgásodása

A kajsziarackfáknál az utóbbi időben egyre gyakrabban találkozhatunk mézgásodással. A mézgásodás a kajszin kívül sűrűn előfordul az őszibarackfákon, a cseresznye- és a meggyfák törzsén, vastagabb ágain, valamint a szilvafák idősebb részein is. A jelenséget az edénynyalábok eldugulása idézi elő, s egy gyantaszzerű váladék (mézga, mézgacsepp, macskaméz) megjelenésében nyilvánul meg. A mézgásodásnak többféle oka lehet; leggyakoribb a nem megfelelő alany, az ingadozó talajvízszint, az ismétlődő, évről évre jelentkező tartós téli fagyok, vagy a kártevők jelenléte (pl. a kéregmoly hernyója, amely a fa kérge alatt készíti járatait). A károsított rész felületén rágcsálék, ürülék, szövetékcsovek és mézgacseppek találhatók. A metszési sebekben keresztül gyakran gombás, baktériumos vagy vírusos fertőzés éri a fa edénynyalábait, s ami után szintén megjelennek a mézgacseppek. Megjelenésük figyelmeztetés számunkra, mert utána rendszerint az ágak rákosodása és elhalása következik. Az egyes ágakra vagy az egész fára kiterjedő elhalás a vegetáció bármely időszakában bekövetkezhet, mégis tavasszal és nyár elején a leggyakoribb. A fa vagy az ágelhalás gyorsan, néhány nap alatt lejár szűnik. A levelek, mintha leforrázták volna őket, egyszerre hervadnak el. Az elhalás kiindulópontjában lokális hancsnekrózis jelentkezik, ami a vastagabb ágakon és a törzsön is bekövetkezik. A törzsön jelentkező hancsnekrózis, ha a törzset teljesen átérte, a fa teljes pusztulásával jár. Ha viszont a hancsnekrózis nem érte át a megtámadott részt, akkor rákos seb keletkezik. Ezekből a sebekből – különösen csapadékos időjárás esetén – erős a mézgafolyás.

A mézgásodást úgy tudjuk megszüntetni, ha az előidéző okokat számoljuk fel, ezért a kajsziaracknak minél kedvezőbb körülményeket kell teremtenünk, megfelelő tápanyag- és vízellátást, védelmet a fertőzés ellen; továbbá alkalmas alanyokat kell választanunk, az ültetésnél pedig kerülnünk el a fagyugos helyeket stb.

Magát a mézgásodást kezeléssel gyógyíthatjuk. A mézgacseppet, csomót leszedjük, az alatta levő megbarnult, elhalt szövetrészt éles késsel az egészséges rétegig kivágjuk. Ezt követően a sebfelületet háztartási ecettel bedörzsölve fertőtlenítjük, végül sebkezelő anyaggal lezárjuk. Használhatunk világos színű olajfestéket (hátránya, hogy megszáradva megrepedezik), Santar M-t és fabalzsamot is. A célnak nagyon megfelel az oltóviasz, amely tökéletesen lezárja a sebet, ráadásul könnyen beszerezhető.

Zöldmetszés a gyümölcsösben

A zöldmetszést a vegetációs időszakban végezzük. A zöldválogatás, a hajtások visszacsípése, a vízajtások, a gyöker- és tősarjak, a letermett vesszők eltávolítása mellett a zöldmetszéssel koronaalakításra és ritkításra is lehetőség van. A külső, sűrítő ágrészek ritkítása a zöldmetszés egyik igen jelentős eleme.

A zöldmetszés ideje annak módja és jellege szerint változhat. Az erős növekedésű, fiatal gyümölcsfák alakító metszését a rügyfakadás utáni időszakra – április végére, május elejére – ütemezve, a hajtásnövekedés erőteljes csökkenését idézzük elő, ami elősegíti a fák termőre fordulását. A nyugalmi időszakban az alakító metszéssel meghatároztuk fiatal fáink koronaformáját, a sudár- és az oldalvesszők helyzetét. Előfordulhat azonban, hogy a végálló rügy, amelyre alapoztunk, nem hajt ki. Ilyen esetben az alatta előtörő hajtások közül kell válogatnunk. Közülük a legkedvezőbb helyzetben lévőket hagyjuk meg, a többit többől távolítsuk el. Abban az esetben, ha a végálló rügy rendszeren kihajt, a belőle képződött vezérvesszőt az alatta fejlődő versenytársak még elnyomhatják, ezért azokat többől metsszük ki. Így a fa továbbnövekedését biztosító hajtás zavartalanul fejlődhet és majd jó alapja lesz a teherbíró vázágnak. Előfordul az is, hogy a korona továbbnövekedését lehetővé tevő vezérhajtások (sudárvezérek és oldalvezérek) közül valamelyik túlságosan erőteljesen növekedik. Ez azzal a veszéllyel jár, hogy a korona aránytalanná válik. A növekedő hajtásokat úgy tarthatjuk egyensúlyban, hogy a kiugróan fejlett hajtás vitorláját visszacsípjük. (A vitorla a növekedő hajtások csúcsi része, amelyet kisebb és az alsóbb lomblevelektől eltérő színű levélkéik fognak közre. A vitorla jellemzője, hogy kissé be is kunkorodik.) A vitorla visszacsípése során annak kis leveleit a levéllemezüket felé kurtítjuk. Ennek hatására a hajtáscsúcs növekedése két hétre megáll, utána pedig ismét töretlenül folytatódik. Ezzel a beavatkozással tehát a hajtáscsúcsot nem sértjük meg.

A hajtás visszacsípésére akkor kerüljön sor, ha a korona szélén vagy belsejében lévő hajtásra szükség van, de erőteljes növekedése nem kívánatos. Ekkor a hajtáscsúcs visszacsípésével eltávolítjuk a továbbnövekedést szolgáló tenyészcsúcsot is, és a hajtás további növekedése megszűnik. A fiatal, alakítás alatt álló koronából a kedvezőtlen helyzetű, egymást keresztező, a koronát sűrítő hajtásokat többől is eltávolíthatjuk. A törzsön előtörő hajtásokat – kivált, ha a törzs láthatóan gyenge – inkább 4–6 levélre csípjük vissza, s így elérjük annak megerősödését. Ugyanígy hagyjuk meg a nagyobb sebek körül fejlődő hajtásokat is, amelyek a gyógyulásban működnek közre. Bő termés esetén a zöldmetszéssel mérsékelt gyümölcsritkításra is lehetőség van. A júliusi zöldmetszéssel elősegíthet-

jük a termőrügyek differenciálódását és a gyümölcsök fejlődését, színeződését. A júliusi zöldmetszés átnyúlhat augusztusba is, de akkor már vigyázni kell a mértékére, nehogy az erős metszéssel harmadik, úgynevezett őszi hajtásnövekedést indítsunk meg.

A zöldmetszés előnyeit a következőképpen foglalhatjuk össze: A művelet a hajtásnövekedés mérséklésének egyik kiváló eszköze. A nyári zöldmetszéssel elősegíthetjük az erős növekedésű, vegetatív jellegű gyümölcsfák termőre fordulását és fiziológiai egyensúlyát. Csökkenthető a fa terjedelme, s a korona jobb megvilágításával növelhető a produktív termőköpeny. A levélzet jobb megvilágítása nyomán fokozódik a termőrész berakódása, a gyümölcskötődés, a terméshozam, a koronafelület. Nemcsak a termés mennyisége növekszik; javul a gyümölcs minősége, színeződése, tárolhatósága is.

Zöldmunkák a szőlőben

A szőlőben végzett zöldmunkák a metszést kiegészítő, nélkülözhetetlen műveletek, s a tőke vegetatív és generatív tevékenységének szabályozásában játszanak szerepet. Segítségükkel – a hajtások számának és hosszának kialakításával – az optimális nagyságú levélfelületet igyekszünk megteremteni. A zöldmunkák közé több műveletet sorolunk.

Hajtásválogatás – ilyenkor a szőlőtőke hajtásainak egy részét eltávolítjuk. Ezzel a művelettel a tőkét szellősebbé tesszük, tehát javul a fény és hőellátás, romlanak a kórokozók életfeltételei és csökken a permetezendő lombfelület. Jelentős tartalék tápanyagot is megtakarítunk. A meghagyott hajtások erőteljesebb fejlődése következtében növekszik a termésmennyiség és javul a minőség. A válogatást akkor kezdjük el, amikor a hajtások 15–20 cm-esek és már a fűtök is jól látszanak.

A hajtások elrendezése és kötözése – ez a művelésmódtól és a támaszrendszerrel függ. Bakművelésű szőlőben a karó hosszától függően a hajtásokat legalább kétszer kötözzük össze és erősítsük a támaszhoz. A huzalos szőlőkben a hajtásokat egyenként kötözzük a dróthoz. Ha huzalpárok vannak, akkor nincs szükség a kötözésre, csupán 2–3-szor közéjük kell dugdosni a hajtásokat.

A csonkozás – minden szőlőben ajánlatos művelet, melyet a virágzást követően végzünk. A csonkozáskor a fűtök felett legalább 6–7 levél maradjon, mert a hajtások túl rövidre történő vágásának káros következménye lehet.

A hónaljhajtások eltávolítása, visszavágása – a háztájiban ennek legelterjedtebb módszere a töből történő kitörés és a hajtások 2–3 levél felet-

ti visszacsípése. A hónaljzás a főhajtások vastagodását és beérését segíti elő.

A fürtök körüli levelek leszedése – ezt a műveletet az érés meggyorsítása, a bogyók színeződése, a rothadás meggátlása, a cukorgyarapodás élénkítése céljából érdemes az érésben lévő fürtök körül elvégezni.

Az őszibarackfák zöldmetszése, hajtásválogatása

Az őszibarack egyike a közkedvelt csonthéjas gyümölcsöknek. Fáink jó termését a gondosan megválasztott metszésmóddal és a metszés helyes időpontjával alapozzuk meg. Az őszibarackfák gazdag termésének egyik jelentős tényezője a szakszerűen elvégzett zöldmetszés, hajtásválogatás lehet. Megjegyzendő viszont, hogy munkaigényes volta miatt több szakkönyv nem ajánlja. Ez érthető is, hiszen a nagyüzemekben – legalábbis eddig – nem volt elég munkaerő. A háztáji gyümölcsösben viszont érdemes ezt a munkát elvégezni.

Az egészséges, jól fejlődő őszibarackfákon a szükségesnél jóval több hajtás képződik. Ezért május végén célszerű a hajtástömeget megválogatni, ezáltal a megmaradó, ritkábban álló hajtásokat több tápanyaghoz, vízhez, napfényhez juttatni. A gyümölcs az ilyen fákon jobban kifejlődik és szebben színeződik. A hajtások is kedvezőbb helyzetbe kerülnek, ősszel időben beérnek, és a rügyeik is megfelelően kifejlődnek. Mindez tehát nemcsak a folyó évi termésre kedvező, hanem a következő év kilátásait is fokozza.

A hajtásválogatást a vázág csúcsán kezdjük. Először a vezérhajtás közeléből távolítjuk el a hasonló fejlettségű, de nem megfelelő helyzetű vesszőket. Ezután fokozatosan lefelé haladunk a vázágon, és úgy ritkítjuk meg a hajtásokat, hogy két szomszédos hajtás töve között legalább tenyérnyi hely maradjon. Az eltávolítandó ágakcskákat csonk nélkül, tőből metsszük ki. Mindig az erősebb, kifelé álló hajtásokat hagyjuk meg és a gyengébbeket, a nem megfelelő irányba növeket távolítjuk el. A lombos fákon a ki nem hajtott, száraz vesszőket is könnyen felismerjük, így (ha ezeket a tavaszi metszés során nem távolítottuk el) most pótolhatjuk az elmulasztottakat.

Szokásos az őszibarackfák nyári zöldmetszése is. Ezt az iker- és vízajtások, valamint a túl sűrűn álló hajtások tőből történő eltávolítására korlátozzuk. A termőrügyek kifejlődése szempontjából előnyös lehet a hajtáscsúcsok visszacsípése; fennáll viszont a veszély, hogy mélyebben beavatkozunk a fák életébe és megzavarjuk a termőegyensúlyt.

A munkát úgy ütemezzük, hogy a hajtásválogatásra – zöldmetszésre – a permetezést megelőzően kerüljön sor. Ez azért ésszerű így, mert a „megválogatott”, megmetszett fára kevesebb permetlé szükséges, és a permetezés hatása a ritkább koronában jobban érvényesül.

Gyümölcsfáink és a mikroklíma

A gyümölcsfajok fényigénye

Gyümölcsstermesztéskor, a gyümölcsfajok és fajták megválasztásakor tekintetbe kell vennünk a termőhely éghajlati viszonyait – a mikroklímát. Ez nem más, mint az adott hely légköri állapotának, időjárási jelenségeinek rendszere. Az időjárás bizonyos határok között mindenütt változik, mégpedig a helyre jellemző, sajátos tulajdonságaitól függő mértékben és módon. Ezek a keretek jelentik a helyi mikroklímát. Vannak napos és árnyékos, szel és szélcsendes, száraz és nedves, fagyveszélyes és fagymentes helyek, s ezek bármilyen időjárás mellett megőrzik eredeti jellegüket. Gyümölcsstermesztéskor, főleg a kisebb-nagyobb gyümölcsös telepítésekor ezt mindig szem előtt kell tartanunk. Aligha járna munkánk sikerrel, ha például a melegkedvelő vagy fényigényes fajokat (fajtákat) nem a megfelelő helyen s a megfelelő feltételek között termeszténénk.

A gyümölcsstermesztés szempontjából a napfénytartamnak, a hőmérsékletnek, a csapadéknak és a szélviszonyoknak van kiemelt szerepük.

Most pedig tekintsük át az egyes fajokat fényigényük szerint:

Határozottan fényigényes fajok: az őszibarack, a körte, kajszi, mandula, füge, dió, málna. A fajtákon belül is van különbség. A kajszifajták közül például fényigényesebb a Rózsa kajszi, mint a Magyar kajszi.

Nem kíván egész napi megvilágítást, de a nagy árnyékolást nem tűri a meggy, szilva, ringló, naspolya, az alma, a szeder, a berkenye.

A legkevésbé fényigényes fajok a ribizske, köszméte, az áfonya, a mogyoró. Ezek félárnyékos területeken is szépen fejlődnek.

Sík vidéken minden hely egyformán napos, kivéve a magas fák és épületek árnyékát. Ha ilyenek vannak kertünkben, akkor azoktól lehetőleg csak déli irányban telepítsünk gyümölcsfát. Jó tudni, hogy időtartamban minden lejtő kevesebb napot kap, mint a síkság, mert az év és a nap bizonyos szakában a lejtő önmagára vet árnyékot, mégpedig annál hosszabb ideig, minél meredekebb. A legrövidebb idejű és leggyengébb napsütést az

északi lejtő kapja. Ugyancsak kedvezőtlenek az északnyugatnak és észak-keletnek lejtő területek is.

Bár nem a legrosszabbak, nem is elsőrendűek a keleti és a nyugati lejtők. Legjobb a délies (délkeleti, déli, délnyugati) fekvés és a mérsékelt lejtés. Vízhány esetén a déli lejtő is lehet kedvezőtlen, mert az ottani erős sugárzás, magasabb hőmérséklet és a vízhiány káros a gyümölcsre. Ezért a napos termőhely esetében annak vízellátásáról is gondoskodnunk kell.

Fagyzugok

A gyümölcsstermesztésnél kiemelt szerepe van a csapadéknak. Vízigényük szerint a gyümölcsfajokat három csoportba oszthatjuk.

Nagy vízigényű fajok – ezeknek legalább évi 700–800 mm csapadékra van szükségük. Ilyenek a fekete ribiszke, birs, szilva, alma, szamóca, málna, körte, szeder, dió. Mivel nagy a párolgásos vízleadásuk, ezért a dúsabb páratartalmú, szélcsendes fekvéseket kedvelik.

Közepes vízigényű fajok – legalább évi 600 mm csapadékösszeget igényelnek. Ide tartozik a piros ribiszke, cseresznye, köszméte, őszibarack, kajszi, berkenye.

Kis vízigényű fajok – csapadékigényük évi 500 mm körül mozog. Ilyenek a mandula, meggy, som, füge, naspolya.

A kis vízigény és a szárazságtűrés közé azonban nem tehetünk egyenlőségelet. Az azonos vízigényű csoportba tartozó fajok más-más módon viselik el a szárazságot. Viszonylag jól tűri az aszályt a köszméte és a meggy. Sajnos Dél-Szlovákiában a csapadék (főleg az utóbbi években) többnyire nem akkor jön, amikor nagy a fa vízigénye (tehát lombosodáskor), hanem később, amikor az éréshez már szárazabb idő kellene. A nagy záporokat pedig gyakran zivatar, jég, viharos szél kíséri; ezek nagy károkat okoznak a gyümölcsösben.

További fontos tényező az egyes gyümölcsfajok hőmérséklet-szükséglete. Ismerete az egyes fajok téli fagyűrése, illetve a vegetációs idő alatti hőmérsékletigényük miatt fontos.

A téli fagyokra a füge, az őszibarack, a kajszi és a mandula érzékeny. Ezek a fajok nem valók olyan területekre, ahol az abszolút minimumok rendszeresen elérik a -20 °C-ot, vagy ahol a hőmérséklet tartósan -15 °C körül alakul. A téli fagyok különösen azokra a fákra veszélyesek, amelyekben nyugalmi állapotban nem csökkent kellően a nedvkeringés. Ezekben az erős fagy törzsrepedést okozhat, s így teljesen elpusztulhatnak. Zárt fekvésű

helyen, medencében, katlanban vagy a levegő számára lefolyástalan területen jóval erősebb az éjszakai lehűlés, mint a környéken. Az ilyen területeket nevezzük *fagyzugnak*. Ott sokszor akár 6–7 °C-kal is hidegebb az éjszaka, és sokkal gyakoribbak a fagyok még tavasszal is, mint a szomszédos sík vagy lejtős területeken.

A tavaszi kritikus napokban a fagyzugokban a fák termőrügyei vagy virágai gyakran elfagynak, miközben a környéken a többi fa nem károsodik. A fagyzugok az év más szakaszaiban is felismerhetők. Ahol nagyobb esőzések után a víz megáll, ahol ősszel köd és dér képződik, ott fagyzuga lehet következtetni.

Jegyezzük meg: fagyzuggyanús helyeken nem tanácsos gyümölcsöst telepíteni!

Az ilyen helyek mikroklimáját valamelyest javíthatjuk, ha meggátoljuk a hideg levegő odaáramlását. Például a telek felső határán (vagy a lejtő felső részén) sűrű élő sövényt, fasorokat telepítünk, vagy ha nincs más lehetőségünk, akár falat is építhetünk. A telek alsó határán (a lejtő aljáról) a levegő elvezetéséről is gondoskodnunk kell. A lefolyó levegő útjából minden akadályt (sövényt, fát, töltést) el kell távolítanunk; néha elég a sövény megnyitása is.

Hőmérséklet, szélviszonyok, páratartalom

Az egyes gyümölcsfajok hőmérsékleti igénye a tenyészidőszak folyamán is eltérő.

Melegigényes fajok a füge, mandula, kajszi, az őszibarack; az almák közül pl. a Delicious fajtakörhöz tartozók.

Közepesen melegigényesek a dió, a körte, birs, gesztenye, cseresznye és a szeder.

A tenyészidőszak során a hőmérséklettel szemben közömbös a meggy, naspolya, szamóca és a som.

A hűvös éghajlatot kedveli az alma, a piros és a fekete ribizli, a szilva, a köszméte, mogoró, málna és az áfonya.

A szél, a légáramlás hatása a gyümölcsfákra lehet káros és hasznos. Az állandó széljárás megdontheti a fák törzsét, az erős szellőkések ronthatják a lombzatot, ágakat törhetnek le. Különösen a körte érzékeny a szélverésre. A szelek száríthatnak is, s ez vízhiány esetén különösen kedvezőtlen. Az erős szél érés idején leveri a termést.

Van azonban a szélnek hasznos is, például elősegíti a dió és a mogoró virágainak megtermékenyülését. A mérsékelt szellős helyeken az állandó gyenge légjárás serkenti a növény párolgtatását, ami a nedvkeringés előfeltétele.

Telepítéskor ügyeljünk a hely uralkodó szélirányára is, arra a pontra, ahonnan a leggyakoribb és a legerősebb szelek fújnak. Ezen az oldalon gondoskodjunk gyümölcsösünk mérsékelt szélvédelméről – például sövényvel, fasorral. Széljárta területeken célszerű a sorokat a fő széliránynak megfelelően vezetni.

Érdemes megjegyezni, hogy a túlságosan szélcsendes hely is kedvezőtlen. Fagyveszélyesebb, talaja nehezebben szárad, páratartalma fokozott, ezért ilyen helyen a kórokozók jobban elszaporodhatnak.

Komoly jelentősége van a levegő páratartalmának. Ha ez túl alacsony, akkor aszálykor hozzájárul a kár növeléséhez, mert egyebek mellett gátolja a harmat képződését is. A magas páratartalom pedig egyes kórokozók (különösen a gombák) elszaporodásának kedvez.

A gyümölcsös páratartalmát az ültetés sűrűségével és a szélviszonyok módosításával bizonyos mértékig magunk is szabályozhatjuk.

Néhány gyümölcsfaj környezeti igénye

Almatermésűek és csonthéjasok

Öröndötes, hogy Szlovákia déli részén egyre többen szeretnének gyümölcsöst telepíteni. A megvalósítás szempontjából nagyon fontos, hogy az ültetendő gyümölcsfajok, -fajták környezeti igényeit megismerjük. Egészséges gyümölcsöt csak akkor kapunk, akkor lesz csak igazán jó a termés, ha az adott faj, fajta a számára biztosítható legkedvezőbb feltételek közé kerül.

Az alma a nyirkos, párás, viszonylag hűvösebb fekvésű helyeket kedveli; bőséges és egyenletesen megoszló csapadékot kíván. Fényigénye határozott, az árnyékot nem kedveli. Ne ültessük száraz helyekre. Különösen ott érzi rosszul magát, ahol a nedvességhiány mellett meleg is van. Ilyen helyeken az almamoly és a lisztharmat erősen károsítja. Évi csapadékigénye 700–800 mm. A téli fagyoktól csak ritkán szenved; tavaszi virágzás körüli fagykár viszont előfordulhat. Jó minőségű homokon és jó szerkezetű középékkötött talajokon terem a legjobban. Szereti az eléggé nyirkos és meleg, szesz, humuszos, vízáteresztő talajokat. Fontos a talajvíz szintjének állása is. A vad alanyon álló almafák az 1–1,5 m mélységben lévő talajvizet még elviselik. Törpe alanyon viszont az 1,5 m mélységű talajvízállás mellett is szépen fejlődik. Almát sík és dombvidéken egyaránt termeszthetünk.

A körte egyike a leginkább víz- és hőigényes gyümölcsfajoknak. Minden tekintetben igényesebb, mint az alma. Széljárta helyekre ne telepítsük. A talajban is válogatós; a középkötött, mély rétegű, meleg, nyirkos, de víz-áteresztő helyeken érzi jól magát. A birsalanyon nevelt fajták általában érzékenyebbek, mint a vad alanyba oltottak. Szereti, ha a talajvíz 2–3 m körüli, de az 1,5–1,2 méteres talajvízszint sem károsítja. A körte a téli fagyoktól és főleg februárban a tartósan -20 °C alatti hőmérsékletektől károsodik. A nagyon meszes, száraz talajokon gyümölcse kövecses lesz.

A cseresznye a meleg, napos, nem túl páráos, eléggé, de nem túlzottan csapadékos területek gyümölcsfája. Rügyei és vesszői a -22–24 °C-nál hidegebb teleken károsodhatnak. Érzékeny a tavaszi virágzás körüli fagyokra. Kedveli a jó minőségű, tápanyagban és humuszban gazdag, mély rétegű, jó szerkezetű, középkötött talajokat. Elégséges mészellátottságot kíván. Nem érzi jól magát a száraz, hideg és kötött talajokon.

Az egyik legigénytelenebb gyümölcsfajunk a meggy. Teleinket jól bírja, s a tavaszi utófagyok is viszonylag kevésbé károsítják. A nyári forróságot jól elviseli; a hűvösebb, de nem túl nyirkos fekvésben is jól díszlik. Talajban sem válogatós, a sekélyebb termőrétegben is jól fejlődik. Mészigénye nagy, mészszegény talajban rövid életű. A magas talajvizet is elviseli.

A kajszis meleg és fényigényes faj. Éghajlati szempontból a kajszitermesztés ideális helye ott van, ahol télen a hőmérséklet nem süllyed -20 °C-nál alacsonyabbra, s a terület az utófagyoktól is mentes. A téli fagyokra érzékeny, mert mélynyugalmi időszaka rövid. Bár ebben az időszakban a -24 fokot is elviseli, de januártól, a mélynyugalom elmúltával már a -16–18 °C is károsítja. A nedvkeringés megindultával a fa érzékenysége növekszik. Virágzaskor -2 °C elegendő ahhoz, hogy abban az évben a fa termés nélkül maradjon. Mindenképpen olyan területre ültessük, ahol nem képződnek fagyzugok. Célszerű a túl meleg, délies fekvéseket is elkerülni, mert itt virágai korábban fakadnak, ami növeli a fagykockázatot. Csapadékigénye közepes. Elegendő számára az évi 600 mm-es csapadék, ha abból legalább 300 mm a tenyészidőszakban hull.

A talaj tekintetében, kivéve annak levegőzőttségét, igénytelen. A talaj levegőzőttségére nagyon oda kell figyelni, ebben a tekintetben ugyanis szinte minden más gyümölcsfajnál igényesebb. Ezért érzi jól magát a homoktalajokon, sőt a köves, kavicsos élőhelyeken is; szenved viszont a nagyon kötött, nyirkos területeken. Természetesen bizonyos mennyiségű humuszt is igényel, és meghálálja a tápanyagban gazdag, jó minőségű, jó szerkezetű középkötött vályogtalajokat is. Homoktalajon a megfelelő alanya a vadkajszis, kötöttebb területeken a mirobalán, illetve a szilvák.

Az őszibaracknak sok napfényre és megre van szüksége. Az árnyékot rosszul tűri. Az évi középhőmérséklet igénye 8–10 °C, a nyári hónapoké

pedig 20 °C felett van. Tűri a szárazságot, de nagyon meghálálja a jó vízellátást. Télen rügyei -20 °C alatt már károsodhatnak, sőt, ha tartós, a -16 fok is sokat árt neki. A tavaszi utófagyok idején kisebb veszélynek van kitéve, mint a kajszli, ugyanis később virágzik, s virágai valamivel nagyobb hideget is elviselnek. Mindenképpen délies, hideg szelektől védett fekvésbe telepítsük.

Az őszibarack a talaj tekintetében eléggé alkalmazkodóképes. Szereti a vizet áteresztő, elegendő tápanyagot tartalmazó középkötött, agyagos, meleg talajokat. A nagyon kötött, levegőtlen talajokon sárgul.

A szilva nem egységes környezeti igényű faj. Egyes fajtái azonban abban megegyeznek, hogy inkább a nyirkosabb, mint a szárazabb körülményeket kedvelik. A téli fagyokat általában jól viselik. A ringlók érzékenyebbek, mint a Besztercei szilva. Bár a szilva nem a legfényigényesebb fajunk, a beárnyékoltságot mégsem kedveli. A talaj tekintetében nem igényes, de a száraz helyeken szenved. Gyökerei jól bírják a levegőtleniséget, így a magas talajvízszintet is jól elviseli. A kötött talajokon szintén jól megél. A ringlók a talajra igényesebbek.

Bogyósgyümölcsűek

A bogyósgyümölcsűek háztáji termesztése egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Bár alkalmazkodóképességük jó, arról sem szabad megfeledkezni, hogy igazán eredményesen csak ott termesztethők, ahol fejlődésükhöz biztosítani tudjuk a megfelelő feltételeket.

A málna

A kiegyenlített klímájú vidékek növénye. Nem szereti, sőt kimondottan szenved a hőségtől. Forró, aszályos időszakban a gyümölcsök „rásülnek” a vacokúpra, ezért azokat nehéz leválasztani. Fényigénye nagy, nem tűri az árnyékolást. Gyümölcsjeink között egyike a legcsapadékigényesebb fajoknak. A mennyiség mellett a csapadék megoszlása is fontos szerepet játszik – ezt öntözésekor vegyük figyelembe. Ha a virágzás második felétől a szüret befejeztéig tartó időszak aszályos, terméshozamuk jelentősen csökkenhet még akkor is, ha egyébként az évi csapadék mennyisége elegendő. Legjobban a mélyebb termőrétegű, szerves anyagokban gazdag, levegős, savanyú talajokat kedveli. Különösen nem szereti a tömött, levegőtlen, magas mésztartalmú földet. Vegetációs időben még rövid ideig sem tűri a vízborítást, tehát ahol a csapadékvíz gyakran összegyűlik, oda ne telepítsünk málnát.

A szeder

A szeder a málnához hasonlóan sok csapadékot igényel, de jobban tűri a szárazságot, mint a málna. Ne ültessünk szedertövet a kert beárnyékolt részeibe, mert az esetben a növények ugyan megnőnek, de kevés és gyenge minőségű gyümölcsöt teremnek. Legjobban a meleg, nyirkos, tápanyagokban gazdag humuszos talajokon érzi jól magát. Késői virágzású, ezért nem szenved a tavaszi fagyoktól.

A köszméte

Északról származik, ezért hőigénye alacsony. A kemény teleket is jól tűri, s az utófagyoktól sem szenved. A nyári forró napok viszont sokat ártanak neki, különösen ha telepítésünk déli fekvésű. A nagy meleg lombhullást is okozhat. Nem túl nagy a csapadékgigénye, de ha a nyár aszályos, fejlődése megsínyli. A bogyók kifejlődéséhez a Szlovákia déli területeire jellemző átlagos téli csapadékmennyiség rendszerint elegendő. Szereti, ha a talajvíz nincs túl mélyen. Ha aszályos az időjárás, akkor már az 5–10 mm csapadéknak megfelelő frissítő öntözés is sokat segíthet.

A talajban nem válogatós, mégis legjobban a középköttött vagy lazább, levegős, jó vízgazdálkodású talajokat kedveli. Az optimális pH érték 5,0–6,0 közötti. Előnyösek számára a szellős, légtársa termőhelyek, ahol a forró levegő nem tud megrekedni. A köszméte természetes előfordulási helyén – az erdők cserjeszintjében – árnyékhoz szokott, ezt kertünkben, gyümölcsösünkben jól kihasználhatjuk. A köszmétét a házikertek mozgó árnyékot adó gyümölcsfái alá, köztes növényként is ültethetjük.

A ribiszke

Bár a piros és a fekete ribiszke környezeti igényei között nincs jelentős eltérés, mégis érdemes a kisebb-nagyobb különbségekre odafigyelni. Éghajlati igényét Szlovákia déli területeinek klímája kielégíti. Nálunk mindentől természetesebb, de inkább a hűvösebb, mint a forró fekvéseket kedveli. A fekete ribiszke elsősorban a forró nyarak, a napsütésnek erősen kitett helyek iránt érzékeny, ott leveleit lehullatja. A kissé árnyékosabb helyeket azért is kedveli, mert ott magasabb a páratartalom. Ezt az igényét telepítéskor vegyük figyelembe, és a tőtávot úgy válasszuk meg, hogy az ültetvény önmagát részlegesen leárnyékolja. A ribiszke a téli fagyoktól nem szenved, a tavaszi utófagyok azonban károsíthatják. A mérsékelt nedves, szerves anyagban gazdag, mély rétegű, középköttött talajokat kedveli. Nem érzi jól magát a kimondottan száraz talajokon, de akkor sem, ha a

talajvíz szintje a gyökérzónáig emelkedik. Érdeemes megjegyezni, hogy a piros ribiszke a talaj vonatkozásában igénytelen és a jobb homoktalajokon is jól megél. A fekete ribiszke igényli a kötöttebb talajt és a nagyobb nedvességet. Mindkettő a savanyú talajokat kedveli, de a piros mésztűró képessége valamivel jobb.

Elegendő nedvesség – gazdag termés

Szlovákia déli részein az utóbbi időben jelentős csapadékhiány tapasztalható; azt is tudjuk, ha a gyümölcsfák vízháztartásában fennakadás keletkezik, nem számíthatunk gazdag termésre.

Az egyes gyümölcsfajok vízigénye nagyon különböző. A csekély vízigényűek közé nálunk csupán a mandulát sorolhatjuk. Mérsékelt vízigényűnek tartjuk a kajszit és a meggyet. Közepes a vízigénye az őszibaracknak, a cseresznyének, a körtének, a diónak és a piros ribiszkének. Ezzel szemben az alma, a fekete ribiszke, a málna a nagy igényű gyümölcsfajok közé tartozik. A fiatal fák – különösen az ültetés utáni évben – nehezen viselik el a szárazságot. Érthető ez, hiszen a fácskák kevés felszívó gyökérrel rendelkeznek, lombozatuk viszont gazdag, tehát sok vizet igényelnek. A gyümölcsfák alanyuk, fajuk és koruk szerint is eltérő vízigényűek. A mélyen gyökeresedő alanyok (a vadalma, vadvörte) természetesen jobban bírják a hosszan tartó szárazságot, mint azok, amelyeknek gyökerei a gyorsan kiszáradó felületi talajrétegben helyezkednek el.

A tavaszi hajtásnövekedés és virágzás idején gyümölcsfáink nagyon meghálálják a vizet. A legtöbb nedvességet mégis a gyümölcs növekedése, érése idején igénylik. Több gyümölcsöt kapunk, ha virágzás után és az érés alatt is egyszer-egyszer öntözünk. A tavaszi és a nyári érésű gyümölcsöknél a termés betakarítása után is megöntözhetjük a fákat, bokrokat; így elősegíthetjük a következő év termését befolyásoló termőrugyképződést. Augusztus végétől azonban már ne öntözzünk, mert ezzel megzavarjuk fáink télre való felkészülését.

Az öntözéskor figyelembe kell vennünk, hogy hiába öntözzünk olyan kertekben, ahol a gyomok ellen nem védekeztünk, ahol nem műtrágyáztunk, s a fák egészségi állapotára nem fordítottunk kellő figyelmet. Az öntözésnek akkor van igazi jelentősége – akkor bizonyosodik be egyértelmű hasznossága –, ha az egyéb termesztési feltételeket már megteremtettük.

Elméletileg átlagos minőségű kerti földön 1 m² felületen 1 cm vastag talajréteg átnedvesítéséhez 1 liter öntözővízre van szükség. (Egyébként 1 mm csapadék 1 m²-en 1 liternek felel meg.) Az öntözővíz szükséges mennyi-

ségének kiszámításánál a hasznos gyökerekkel behálózott talajréteg vastagságából induljunk ki. Ha például a hasznos talajréteg 40 cm vastag, akkor annak feltöltéséhez – csapadék hiányában – négyzetméterenként 40 liter vízre volna szükség.

Általánosan követendő szabály, hogy inkább ritkábban és nagyobb víz-adagokkal öntözzünk, mintsem hogy gyakrabban kisebb mennyiséget juttassunk ki. A gyümölcsfák öntözésére a községi, a városi vízműből származó, a kevésbé szennyezett patakok, folyók vize is alkalmas. A fákra a levegő hőmérsékleténél hidegebb víz sem káros, mert kiöntözés közben felmelegszik. A fiatalabb gyümölcsfákat kanna segítségével is jól megöntöztethetjük. Az esőztető öntözés azonban sokkal fejlettebb és tökéletesebb vízellátást tesz lehetővé. A szórófejeket a talaj közelében is üzemeltethetjük, de jobbak és gazdaságosabbak az állványra szerelt szórófejek, amelyekkel a törpefákat és a gyümölcstermő bokrokat felülről öntöztethetjük. A legkorszerűbb módszer viszont a csöpögtető öntözés, mely egyben jóval gazdaságosabb is.

Gyepesítés a gyümölcsösben

Dél-Szlovákia háztáji gyümölcsöseiben egyre gyakrabban figyelhető meg a gyepesítés. Természetesen ez nem véletlen. A gyümölcsöskert talajának gyepesítése mellett több érv szól. A gyepek hatására a gyümölcsök színződése sokkal szebb, ízük pedig jobb lesz.

A gyepesített gyümölcsösben sokkal könnyebb a gyomok elleni harc, s a környezet is kellemesebbé válik. Rengeteg talajmunkától szabadulhatunk meg. Az egyetlen, amit el kell végezni, az a tavaszi gereblyezés. A gyepesítés mellett szól az is, hogy a gyümölcsösben úgysem érdemes más kultúrát termeszteni.

Feltehetjük viszont a kérdést, érdemes-e, lehet-e mindenütt a gyümölcsöst gyepesíteni, egyformán kedvez-e minden fajnak? Mivel a fűvel borított talaj a nyár folyamán nagy mennyiségű nedvességet párologtat el, gyepesíteni csak ott helyes, ahol a természetes évi csapadékmennyiség meghaladja a 700 mm-t vagy pedig ahol a hiányt öntözéssel pótolhatjuk. Az alma, a körte, a szilva és a dió jól érzi magát a gyepesített gyümölcsösben, de az őszibarack, a kajszli, a meggy jobban kedveli a rendszeresen művelt talajt. Hátrányt jelent, hogy a tápanyag-utánpótlást nehezebb elvégezni, s így kevesebb gyümölcsünk teremhet. A probléma viszont megoldható, mégpedig úgy, hogy a koronacsurgóba több lyukat fúrunk, azokat teleöntjük műtrágyaoldattal és így a tápoldatot a kívánt mélységbe juttathatjuk.

A gyepesítés ideje általában a tavasz és a nyár vége. Legkedvezőbb az augusztus végétől szeptember közepéig terjedő időszak, mivel ilyenkor általában a természetes csapadék mennyisége is elegendő a mag kezeléséhez, a fű pedig a tél beálltáig megerősödik. Ott, ahol rendszeres öntözésre van lehetőség, bármikor gyepesíthetünk.

Egy négyzetméternyi területre 30–40 gramm fűmagot számítsunk. Ne egyféle fűfaj magját vessük, hanem magkeveréket, amelyben gyengén és erősen bokrosodó, alacsony és magasra növő fűfélék is vannak.

A gyepek kemény magágyat kíván, ezért a talajt egy hónappal a vetés előtt ássuk fel, s négyzetméterenként dolgozzunk be 4–5 kg istálló- s mintegy 15 dkg-nyi vegyes műtrágyát. A talaj előkészítése után várjunk néhány hetet, hagyjuk ülepedni. Az ülepedést hengerezéssel segíthetjük elő. Ha a terület kigyomosodott, kapáljuk meg. Közvetlenül a vetés előtt a talaj felszínét gereblyével egyengessük el. Az apró magot – hogy a vetés egyenletes legyen – ajánlatos egy vödörben nyirkos homokkal jól összekeverni. Száraz időben a munkálatokat megelőzően tanácsos a területet alaposan megöntözni. Vetés után a gereblyével a magot úgy mond *bekapáljuk*, majd a bevetett területet lehengereljük és permetszerű öntözéssel alaposan megáztatjuk. A jó vetés már 10–12 nap után zöldell. Ahol a fű hiányosan kelt, ott pótoljuk. A gyepek ápolása a rendszeres kaszáláson kívül műtrágyázásból, öntözésből és pótvetésből áll.

A szamóca ültetése

A szamócának (*Fragaria vesca*) vannak egyszer termő – évente egyszer virágzó, gyümölcsüket rövid idő alatt, általában egy hónapon belül beérlelő – és többször termő fajtái. Az utóbbiak a májusi, júniusi főtermés beérése után június végétől ismét virágba borulnak, és júliusban-augusztusban is termést érlelnek. A házikertbe valók a hónapos szamócák, amelyek indákat nem hoznak, de folyamatosan teremnek.

A szamóca nem túlságosan igényes növény, de meghálálja a jó vízgazdálkodású, közepesen kötött, tápanyagokban gazdag vályog- és a jobb minőségű homoktalajokat is, ha azokat szerves anyagokkal kicsit feljavítjuk. Termesztésére viszont nem alkalmas a túlságosan kötött, hideg, mély fekvésű, köves vagy aszályra hajló sülévényes talaj. Legjobban a gyengén lúgos kémhatású talajokat kedveli.

A mikroklíma tekintetében sem túlságosan igényes, ennek ellenére legeredményesebben a napos, szélről védett helyeken tehermentesíthető. Fagyveszélyes, fagyzugas helyekre ne telepítsünk szamócát.

Aki most kezdi termelni, feltétlenül megbízható helyről szerezze be palántáit. A telepítésre szánt számócapalánta három kifejlett lomblevéllel és egy fejlődőben lévő szívlevéllel rendelkezzen. Gyökérzete erős, sűrű legyen. Ne vegyünk meg hervadt, fonnyadt, fertőzött, foltos levelű szaporítóanyagot. Termő számócaágyból magunk is nyerhetünk telepítéshez szükséges gyökeres palántákat. Beérése után tartsuk a sorközök talaját gyommentesen, porhanyósan, lazán. A jó erőben lévő tövek ilyen körülmények között bőségesen fejlesztenek ostorindákat, amelyek legyökereznek és augusztus végéig, szeptember elejéig önálló életre is képes, kiültethető gyökeres palántákká fejlődnek.

Ültetésre frigőpalántákat is beszerezhetünk. Ezeket minél előbb el kell ültetni. Előtte célszerű 24 órán át vízbe állítva tartani őket, hogy teleszívják magukat, majd következhet az ültetés, amelynek optimális ideje március vége. Még az ültetés évében termést is érlelnek, teljes terméshozam azonban csak a következő évben várható. A számócatelepítésre kijelölt területet már tavasszal jól elő kell készíteni, bár a sikeres termesztés egyik legfontosabb feltétele a kora őszi telepítés. Legjobb a számócapalántákat augusztus végén, szeptember elején elültetni. Ezek még az őszi folyamán meggyökeresednek, megerősödnek és a következő évben már teremnek.

Tavasszal a kijelölt területre 100 négyzetméterenként szórjunk ki 5 kg pétisót, és lehetőség szerint javítsuk a talajt komposztal, majd ássuk és gereblyézzük fel. A területet kapálással tartsuk gyommentesen.

A telepítés előtt hagyjuk a talajt két-három hétig ülepedni, pihenni. Az előkészítés célja az, hogy a telepítés időpontjára jó szerkezetű, tápanyagokban gazdag, gyommentes és jó vízháztartású talajt biztosítsunk. A háztájiban legjobban az 50 x 50 cm-es tőtávolság vált be, de ezt pl. 50 x 40 cm-es sor- és tőtávolságra is sűrítethetjük. Ismeretes a soros termesztés is, ahol a sor- és tőtávolság 40–60 x 20–40 cm között változik. Ágyrendszerbe szintén telepíthető. Erre a célra 120 cm széles ágyásokat jelöljünk ki, és ezekbe egymástól 40 cm-es távolságra három sor számócát telepítsünk. Az ágyások között lévő 30 cm széles munkautról az összes munkát zavaralanul elvégezhetjük.

A számócánál nagyon fontos az ültetési mélység betartása. A mélyre ültetett palánták gyakran azért nem erednek meg, mert a tenyészcsúcs föld alá kerül, befúlad és elpusztul, ha pedig a palánták magasra kerülnek, gyorsan kiszáradnak. A palántákat ezért olyan mélyre kell ültetni, ahogyan eredetileg voltak. Gyökereiket sohasé metsszük, és arra is ügyeljünk, hogy ne hajoljanak vissza, mert akkor elpusztulnak. Az erős palántákat legjobb kisméretű ásóval ültetni, a gyengébbek esetében ültetőfával is dolgozhatunk. Ezt követően a palánták körül ne hagyjuk lazán a talajt, hanem mérsékelt erősséggel nyomjuk a gyökerekhez a földet. Lehetőleg borús időben vagy

reggel ültessünk. A kiültetett palántákat bőségesen és ismételten öntözzük meg. A fagyok ellen ajánlatos a töveket szalmával, lekaszált fűvel vagy lombbal betakarni. Tavasszal, amikor a föld fagya kiengedett, a takaróanyagot össze kell szedni és elégetni.

Szamócafajták

A gyümölcsfák ültetésekor számolnunk kell azzal, hogy csak néhány év múlva mutatják meg első termésüket. Ezzel szemben a szamócát augusztus végén, szeptember elején ültetve, tavasszal már szedhetjük. A frgőpalánták esetében sokkal rövidebb ez az idő. Ismerünk egyszer- és folytontermő, valamint hónapos szamócafajtákat.

A leggyakoribbak az egyszer termő, nagy gyümölcsű fajták, melyek Szlovákia déli vidékein főleg júniusban szüretelhetők. A folytontermők a nyár elején adott, első nagyobb termésük után még többször hoznak gyümölcsöt. A hónapos szamócák a nyár elejétől egészen az őszi fagyokig teremnek, de gyümölcsaik aprók.

Egyszertermő fajták

Ilyen a nagyon elterjedt holland Gorella. Gyümölcsé nagy vagy közép-nagy, enyhén tompa kúp alakú. Korai, középkorai érésű; az első gyümölcsök alakja változatos, ezek kissé lapítottak a gyümölcs és a hús színe világos, fényes, vörös. Az első gyümölcsöket kivéve többnyire üregmentes. Óriási előnye, hogy nagyon jól szállítható; fogyasztásra, feldolgozásra egyaránt felhasználható. Növekedési és indaképzési erélye közepes.

A talajjal szemben nem túlságosan igényes, de öntözni kell. A Botrytis-sel szemben viszonylag ellenálló. Bőven terem, így telepítése a háztájiban indokolt.

Valószínűleg francia eredetű a Nyugat-Európában elterjedt Surprise des Halles.

Korai, közepes nagyságú gyümölcssei már május végén-június elején érni kezdenek. Az első csonka kúp, a későbbiek kúp alakúak. Felületük sima, élénkpiros. Húsuk közepesen kemény, gyakran üreges és világospiros. Szedési ideje 20–25 napig tart. Gyengén illatos, friss fogyasztásra alkalmas fajta. Viszonylag jól szállítható. Szárazságtűrése megfelelő, a betegségekkel szemben viszonylag ellenálló.

Indaképzése bőséges, indáit minél előbb el kell távolítani, mert azok meghagyása a bokrok előregeredéséhez vezet. Értékes fajta, s koraisága folytán jobb átlagárat lehet vele elérni, mint a többivel. Előnye, hogy hajtatásra is alkalmas. Megérdemli, hogy a háztáji kertekben nagyobb területen termesszük.

Senga Sengana, Senga Gigana

A Senga Sengana német eredetű középkorai fajta. Szinte minden termőtájon sikerrel termesztethető. Levelei közepesek vagy annál nagyobbak, a levélnyel közepesen hosszú vagy hosszú; erős, sőt gyakran igen erős növekedésű, sűrű, magas bokrot nevel. Június elejétől kezdve a hónap végéig szedhető.

Jó vízgazdálkodású talajt vagy öntözést kíván, s nagyon meghálálja a tápanyagban gazdag termőhelyet. Ha vízhiánnyal küszködik, gyümölcssei aprók maradnak, sőt ki sem fejlődnek. Párás helyen viszont könnyen rothad; a Botrytis a többi fajhoz mérten jobban károsítja. Az első gyümölcsök szív, a továbbiak csonka kúp alakúak. Húsa sötétpiros, kemény, lédús, felülete pedig sima, sötét meggypiros. Feldolgozáskor színtartó. Óriási előnye, hogy fogyasztásra, feldolgozásra és mélyhűtésre egyaránt alkalmas. Egész Európában elterjedt, több ország fő fajtája.

Német eredetű fajta a Senga Gigana is. Közepes érésű, gyümölcse igen nagy, kúp vagy tompán végződő kúp alakú, fénylőn vörös. Sűrű, tömött, erős növekedésű bokra van, s az indaképzése is erős. Eléggé fogékony a Botrytisre. Nagy előnye, hogy érési ideje viszonylag rövid, így néhány szedéssel betakarítható. Friss fogyasztásra elsőrangú. Nagyon szép, mutatós fajta, termesztése ezért ajánlatos.

Red Rich

Szlovákia déli területein bevált, folytontermő fajta.

Első termése június táján érik be; a második augusztus elején, közepén szedhető; ezt követően egészen az őszi fagyok beálltáig szedhető. Ültetésre érdemes fajta.

Rujana

Németországból származó, apró gyümölcsű, hónapos számóca. Egész Európában elterjedt. Júniustól az őszi fagyok beálltáig virágzik és terem. Fő szedési ideje augusztusban és szeptemberben van. Nagyon termékeny, minden évben megbízhatóan terem. Viszonylag igénytelen és a zor-

dabb helyeken is sikeresen termesztethető. Telepíthetjük akár járdák mellé is, miáltal díszítő szerepe lehet.

Az említetteken kívül akad még több kiváló régi és újabb fajta is. A választék oly bő, hogy szinte mindenki megtalálhatja a számára ízben, piaci elvárásokban megfelelőt.

A szamóca szüret utáni ápolása

Minden kisebb-nagyobb háztáji kertben helye van a szamócának, melynek kitűnő zamatú gyümölcse mindig is csemegét jelentett. Örömmel könyvelhetjük el, hogy ma már szinte minden kertben megtalálható ez a hasznos és értékes gyümölcs.

A szamóca termesztése és ápolása jelentősen eltér a többi gyümölcsétől. Hiszen amíg a többi fán vagy bokron hozza a termését, addig a szamóca a földön terem. A szamócaültetvény szüret utáni ápolása a gyomirtásból, az indák eltávolításából és az öntözésből áll. Ezeket a munkákat okvetlenül végezzük el.

Sajnos, sok termelő elköveti azt a hibát, hogy a letermett szamócatelepet nem gondozza. Pedig ilyenkor készülnek fel a tövek a következő évi termésre, ilyenkor halmozzák fel a tartalék tápanyagot. A szamóca őszi növekedése során két fontos folyamat játszódik le, amely a következő év termésmennyiségét alapvetően befolyásolja – az egyik az elágazódás, a másik termőrügyképződés. Az elgyomosodott területen mindkettő háttérbe szorul, s ennek következtében a növények termésmennyisége nem éri el az elvárt szintet.

A szamócatelep szüret utáni gyomtalanítását mechanikai úton kapálással, vagy kémiai úton gyomirtó vegyszerekkel is végezhetjük. Kertünkben gyomirtó szereket csak minimális mértékben alkalmazzunk, vagy egyáltalán ne használjunk. Szüret után kapálással a szedések során letaposott talajt is fel kell lazítani. Ügyeljünk arra, hogy ennek során a talajt ne húzzuk ki a sorközökbe, mert a talaj szintjében kialakult elágazódások is gyökereket fejlesztenek; fontos tehát, hogy alapi részük a talajjal továbbra is érintkezzen, vagy ami még fontosabb, a talaj felszíni rétegében helyezkedjenek el.

A termő szamócatelepen ne hagyjuk meg az indákat, mert ha megmaradnak, gyöngítik a töveket, és így kevesebb termést kapunk. Ha viszont szaporítani akarunk, az ágyás egy részében hagyjuk meg őket, másutt viszont távolítsuk el valamennyit.

Az öntözésre leginkább a termésérés időszakában és a termőrügyek képződésekor – augusztusban, szeptemberben – van szükség. Érdemes megemlíteni, hogy a gyakori, gyér öntözgetés inkább káros, mint hasznos.

Az utóbbi időben egyre több helyen lehetünk tanúi a lomblevelek szüret utáni lekasztálásának. Igaz, nyár közepén biológiai szempontból a levelek eltávolítása nem kívánatos, de a kísérletek eredményei és a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az öregebb ültetvények esetében ezáltal növelhető a következő év termés hozama. Az olyan szamócaültetvényeknél pedig, ahol a szamócaatkák erősen elszaporodtak, a lomblevelek lekasztása kifejezetten hasznos. A szamócaatkák szabad szemmel nem látható, igen apró állatkák. Szívogatásuk hatására a levelek és a hajtások meggörbülnek, torzulnak. A megtámadott részek aszályos időben elszáradnak, nedves körülmények között elrothadnak.

A szamócalevelek fehérholtossága esetén is érdemes lekasztálni a lombleveleket. A fehérholtosság először barnás, bíborvörös foltokban jelentkezik, amelyek közepe később kifehéredik, s ki is lyukadhat. Ahhoz, hogy a lomblevelek lekasztálása a jövő évi termésre jó hatással legyen, mindjárt a szüret után kell elvégezni. A kasztálást sarlóval vagy kaszával is elvégezhetjük. Száraz időjárás esetén a lekasztált szamócat öntözni kell. A lekasztált levelek komposztálhatók, ha azonban különféle betegségek tüneteit észleljük rajtuk, inkább tüzeljük el őket. A folytontermő fajták lombleveleit ne kasztaljuk!

A kínai kel

A kínai kel (*Brassica pekinensis*) Kelet-Ázsiában (Kínában, Japánban) már a III. század óta ismert és termesztett növény. Európába a múlt század elején került. Első állomáshelye Franciaország volt. Hosszú ideig alig ismerték, míg nem az utóbbi évtizedekben Nyugat-Európában nagy népszerűsége tett szert; Svájcban és Ausztriában az egyik legfontosabb zöldségnövényvé lépett elő.

A nálunk ismert káposztafélék távoli rokona. Egyéves növény. Biológiai értéke jelentős, mert a legtöbb zöldségféléhez képest meglehetősen nagy mennyiségű, könnyen emészthető fehérjét tartalmaz. A C-vitaminon kívül karotint és sok ásványi anyagot is tartalmaz.

A hidegtűrő zöldségfélék közé tartozik. Kifejlett állapotban $-4-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ -os fagyokat is elvisel. Magjainak optimális csírázási hőfoka $20\text{ }^{\circ}\text{C}$ körül van; a csírázástól a fejedésig a $15\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatti hőmérséklet a fejképződés nélkül magszárba szökkenését eredményezi, s ez nálunk megnehezíti kora tavaszi termesztését. A levelek borulása idején fejlődéséhez már a hűvösebb, akár a $10-15\text{ }^{\circ}\text{C}$ közötti hőmérséklet is elegendő. A kínai kel tehát tipikusan utóhasznosításra alkalmas növény. Igazán biztonságosan csak ősszel termeszthető.

A legvízigényesebb növények egyike. Sekélyen gyökerezik, ezért a talaj felső részének kiszáradása a növény pusztulását is okozhatja. Elsősorban hűvösebb, csapadékosabb őszön várhatunk nagy termést. Sok tápanyagra van szüksége – különösen nagy a nitrogén- és káliumigénye. A mészhiányra eléggé érzékeny, de a talajban nem nagyon válogat. Minden zöldségféle termesztésére alkalmas területen jól terem.

Őszi termesztésre július végétől augusztus közepéig-végéig kell a magot helybe vetni. Az előnövény után kapálással és gereblyézéssel készítjük elő a talajt. A sorokat egymástól 35–40 cm-re húzzuk meg. A tőtávolság 30 cm-re legyen. Ezt úgy is elérhetjük, hogy 3–4 magot kis fészkekbe vetünk, majd kelés után csak a legerősebb növénykéket hagyjuk meg. Ha nem fészkekbe vetettünk, akkor kikelés után 30 cm távolságra egyeljünk. Ha gyakran kapáljuk és öntözzük, akkor gyorsan növekszik, sőt hamarosan még a gyomokat is elnyomja.

A kiültetéstől és a fajtától függően szeptember végétől szedhetjük. Akár mínusz 4–5 °C-os fagyok alatt is szabad földben maradhat. Ha már ennél erősebb fagyok jönnek, akkor gyökerestül szedjük fel. Lehetőleg földlabdával együtt, a pincében tároljuk.

Többnyire salátaként fogyasztják, de főzelékkészítésre is alkalmas. Nyugat-Európában a salátát és a kelkáposztát helyettesítik vele. Az elmondottakat figyelembe véve, valamint a jó tárolhatósága miatt, nálunk is nagyobb figyelmet érdemelne – kibővíthetné a téli zöldségválasztékot.

Nálunk egy külföldi eredetű fajtája, a Nozakit engedélyezett.

A cékla termesztése

A cékla (*Beta vulgaris* var. *rubra*) több ezer éve ismert és kedvelt zöldségnövény. Sajnos az utóbbi időben termesztése fokozatosan visszaesik, amire egyáltalán nem szolgált rá. Őshazája a Földközi-tenger vidéke. Először – gyógyászati célokra – csak leveleit használták. A gyökeres fajok termesztését Bizáncban kezdték, és onnan terjedt tovább. Sok benne a foszfor a vas és a mész. Táplálkozási értékét jelentős cukortartalma növeli. A vitaminok közül nagyobb mennyiségben B₁- és B₂-vitamint tartalmaz.

Sovány talajokon is megterem, legjobban mégis a vályogos, homokos vályog- és a humuszos homoktalajokat szereti. Vízigényes növény; vízre fejlődésének minden szakaszában, de főleg a csírázás és a kezdeti fejlődés idején igényes. Kertünkben ezért oda ültessük, ahol az öntözése nem okoz gondot. Az árnyékos helyeket nem kedveli, és itt nem kielégítő a ho-

zama. Termeszthetjük elő- és utóveteményként is. Nálunk korai zöldségfélék utóveteményeként vetik. Jól előkészített, káliumban gazdag talajt igényel. Magja 3–4 cm mélyre és 30–40 cm sortávolságra kerüljön. A kikelés után kb. 15 cm-re egyeljük. (Ha a céklát csak teljes nagysága elérése után áll szándékunkban kiszedni, akkor elég az 5–8 cm-re történő ritkítás is.) Ezután a talaját kapáljuk meg, majd folyamatosan tartjuk gyommentesen. A cékla rendszeresen szedhető, de a fagyok beállta előtt minden példányt takarítsunk be. Ezt követően a leveleket távolítsuk el, a répatestet pedig pincében, nedves homokban tároljuk.

A cékla ízletes salátanövény, sokféle formában felhasználható. Lengyelországban, Oroszországban s másutt is ízletes levest készítenek belőle. Nálunk a téli időszakban jelentős szerepet játszhat mint vitaminforrás.

Betegségei közül megemlíti az a-céklamozaikot, melyet a Beet mosaic vírus okoz. A fertőzött leveleken az erek kivilágosodnak, a levéllemezen sárga vagy sárgászöld mozaikfoltok jelentkeznek. A leghatásosabb védekezés, ha a cékla környékét gyommentesen tartjuk. A fajták közül érdemes megemlíteni a Biborgömböt, a nagyon jó ízű Betinát, a konzerválásra alkalmas Renovát.

Mellőzött gyümölcsféléink

Mandula

A mandula (*Amygdalus*) őshazája Nyugat- és Kelet-Ázsia. Bizonyosra vehető, hogy a rómaiak korában került a Kárpát-medencébe. Ismeretes, hogy a háziasszonyok és a cukrászok évszázadokon át szívesen használták a tészták ízesítésére. Az édes marcipán alapanyaga is mandula.

Meleg- és fényigényes növény. Éghajlati igényei nagyjából megegyeznek az őzibarack igényeivel. Tavaszi fagyérzékenysége viszont nagyobb. Elterjedt nézet, hogy ott érdemes ültetni, ahol a nemes szőlőfajták is beérnek. A talajjal szemben igénytelen. Legjobban a tápdús agyagtalajokat kedveli, de megél a száraz, meszes, középköttött területeken is. Erősen mésztűrő és viszonylag kevés vízzel is beéri. Nedves, párás környezetben gyakran moníliafertőzéssel küszködik. Különösen veszélyes számára, hogy virágrügyei a februári átmeneti felmelegedés hatására már duzzadni kezdenek, s ha ismét lehűlés áll be, nagy valószínűséggel elfagynak. Ezen némiképp segíthetünk, ha a korai virágzást késleltetjük, például úgy, hogy a fák törzsét bemeszeljük!

A mandula önmeddő; ezért kertünkbe több, egy időben virágzó mandulafát ültessünk. Ne magról kelt csemetét, hanem mandulaalanyra szerezett nemes fajtájú oltványt telepítsünk. A fácskákat kb. négy éven keresztül alakító metszésben kell részesíteni. A termőre fordulás után már csak ritkító metszésre van szükség.

Magja édes és keserű is lehet. Szüretelését akkor kell elkezdeni, amikor külső, zöld burka felreped. Ha szedését sokáig elodázzuk, a termések a földre hullanak, s ott megbarnulhatnak, megpenészedhetnek.

Kórokozói és kártevői közül leggyakoribbak a pajzs- és levéltetű, valamint a monília.

A nemes fajták közül nálunk a következőket termesztik:

Sultán – erőteljes növéssű, nagy, terebélyes koronát alakít ki. Más fajtákkal összehasonlítva kissé később virágzik; virágai nagyok, tejfehérek. Gyümölcse nagy, megnyúlt, tojásdadon félhold alakú. Héja vastag, puha, könnyen törhető. Magja nagy és édes.

Budatétényi hölgymandula – aránylag erőteljes, felfelé törekvő fát nevel. Bőtermő. Gyümölcse középnagy, megnyúlt, lándzsa alakú. Héja nagyon vékony, ujjal könnyen szétnyitható. Magbele a héjat nem tölti ki egészen; színe szép sötétbarna, íze édes, kellemes.

Hlohoveci – fája egészséges növéssű, széles, sűrű koronát nevel. Gyümölcse középnagy, alakja igen hasonlít a Budatétényi hölgymandulához. Héja puha (félpapírhéjú fajta). Magja sötétbarna színű, édes. Rendszeresen terem.

Mogyoró

A mogyoróbokornak (*Coryllus avellana*) minden háztáji kertben ott lenne a helye, már csak azért is, mert termése mellett díszítő értéke is van.

Arányos növéssű, viszonylag sűrű bokor, mely térfatárolásra, cserjesornak is kiválóan alkalmas. Már a görögök és a rómaiak is termelték. Közvetítésükkel került a Földközi-tenger mellékéről Európa más tájaira. Manapság Törökországban és Olaszországban termelik a legtöbb mogyorót. Termesztésének feltételei nálunk is nagyon jók.

Természeténél fogva tövétől elágazó, 2–5 méteres bokor. A talajra nem igényes, de leginkább a jó vízgazdálkodású, tápanyagokkal bőven ellátott talajokon érzi jól magát. A nagyon száraz és az erősen kötött talajokat nem kedveli. Vastag termőrétegre nincs szüksége, mert sekélyen gyökerezik; gyakran rászorul a nyári öntözésre. Fénykedvelő, viszont a közvetlen napfényt nem nagyon szereti. Télen jól tűri a hideget. A kora tavaszi hirtelen hőcsökkenések azonban a barkák elfagyását okozhatják. A mogyoró trágyaigényes növény. Környékét – ha módunkban áll – évente szórjuk meg komposztal, istállótrágyával. Ősszel ássuk fel az alját.

Mivel a mogorófajták nagyobb része önmeddő, ezért jól tesszük, ha több fajtát keverten telepítünk. Általában ivaros úton szaporítják, legegyszerűbb azonban, ha az idős bokrok tősarjait gyökerestül kiszedjük, s azokat telepítjük. Ne feledkezzünk meg arról, hogy térigénye elég nagy, ezért a bokrok 4–5 méterre kerüljenek egymástól.

Az ősszel vagy tavasszal ültetett csemetéket, hogy elágazzanak, úgy 20 cm magasságban vágjuk vissza. A mogoróbokrokat a továbbiakban nem kell metszeni, csak az előregedett, vastag ágakat kell fokozatosan ritkítani.

A mogoró lombja a betegségeknek jól ellenáll. Makktermése van, s ha ezt időben nem szüreteljük le, kiesik a kupakból. Gyakran elhangzó panasz, hogy a bokor szépen, erőteljesen fejlődik, de termést nem érlel. Jegyezzük meg, hogy fák alatt, mély árnyékban a mogoró nem hoz gyümölcsöt.

A hazánkban gyakrabban termesztett, engedélyezett fajták:

Hallei óriás – a legjobb minőségű fajták egyike. Virágzása a tavasz legelőjére esik. Igen termékeny, szeptember végén érlik. Nagy előnye, hogy a mogoróormányos csak ritkán támadja meg.

Fehér Lambert – Európában gyakran termesztett fajta. Virágzása és érése szerint a koraiak közé soroljuk; augusztus végétől, szeptember elejéig érlik. Bő hozamú, kiváló minőségű, a fagyokra azonban érzékeny. Háztáji kertbe ajánljuk.

Webb mogoró – középkésőn virágzik, igen termékeny; későn, szeptember második felében érlik. Termése jó minőségű.

A mogoró a háztartásban a dióhoz hasonló szerepet tölt be, a cukrász-
ipar is gyakran használja. A rugalmas mogorófából sítotot, sétatálcát, szerszámnyelet készítenek. A méhészek is nagyon kedvelik, mert bokra adja az első tavaszi virágport.

Eperfa

Valamikor nagy becsben tartották ezt a gyümölcsfajt. Régebben minden parasztudvarban és az utak mellett is megtalálható volt. Lényegében két fajról van szó. Egyik a fehér gyümölcsű, édes ízű fehér eper (*Morus alba*), a másik a fekete vagy sötétpiros, savanykás fekete eper (*M. nigra*). (Egyébként a köznyelvben az eperfát tévesen ma is szederfának nevezzük.)

A fehér eper a selyemhernyó-tenyésztés révén volt korábban igen elterjedt. Erjesztett gyümölcséből nagyon jó ízű pálinkát is főztek. A fekete eperfának kellemesebb, ízletesebb gyümölcse van, ezért elsősorban ezt javasoljuk telepítésre. Középmagas, eltérbélyesedő koronát nevelő fa; szép levelei, formás fája alapján díszfaként is értékes. Gyümölcsét frissen és

befőzve is fogyaszthatjuk, jó gyümölcslé és lekvár is készíthető belőle. Nagy előnye, hogy nyáron 3–4 hétig folyamatosan szedhető.

Az eperfa fekvésben és talajban nem válogatós, de a hideg, nedves talajokat nem nagyon kedveli. A téli hideget jól bírja. Gyökérsarjról vagy eperfamagoncra szemezve oltványról szaporítható. Az oltványok telepítése és gondozása hasonló bármely gyümölcsfáéhoz. Egyetlen hátránya, hogy lombját az amerikai szövőlepké kedveli, ezért ellene fokozottan kell védekezni.

Naspolya

A naspolyát (*Mespilus germanica*) nálunk nem értékelik kellőképpen, gyümölcse a kereskedelembe nem is kapható. Még a háztájiban is ritkán ültetik, pedig szép bokra bőven ontja a termést. A naspolya 3–4 méterre növő cserje. A talajban és az éghajlatban nem válogat, minden gyümölcs-termő vidéken jól érzi magát. A téli fagyokat jól bírja, a félárnyékos helyen is terem. A száraz és nedves talajokon egyaránt megél. Fehér virágait későn, a májusi fagyok után hozza, ezért az erősebb tavaszi lehűlések nem tesznek benne kárt. Mélyzöld, fonákján bolyhos levele, nagy virágai folytán szép dísz lehet kertünknek. Birsalanyra oltva telepíthető.

Jellegzetesen fanyar-édes, 3–4 cm hosszú, lapított körte alakú gyümölcse akkor élvezhető, ha az első dér már megcsípte, illetve a tárolás során már utóérett. Bokor alakra neveljük. Sok beavatkozást nem igényel, szép, természetes koronát alakít. Metszegetését azért is kerüljük, mert termését a vesszők csücsrügeiből fejlődött rövid hajtásokon hozza. Az egyéves vesszők visszametszése tehát csökkenti a termést. A kártevők, kórokozók alig bántják, szinte nem szorul permetezésre.

A naspolyának nálunk két fajtáját, a 3–4 cm-es gyümölcsű „*Macrocarpa*”-t és a mag nélküli „*Apyrena*”-t termesztik. A nemesített egyedek ellenállóbbak, mint a magoncok

Birs

Nagyon értékes gyümölcs, aki teheti, telepítse! Sokan helytelenül birsalmának, birskörtének mondják, pedig sem „birsalma”, sem „birskörte” nincs. Van viszont fajtától függően körte és alma alakú birs.

A sovány, száraz talajok kivételével mindenütt megterem. Négy-öt méter magasra is megnövő fácskává vagy bokorrá nevelhető. Sötétzöld leveleivel, rózsaszínű virágaival, ősszel érő szép sárga gyümölcsével díszíti is kertünket. Sekélyen gyökeresedik, ezért gyökérzete fagyérzékeny. Termését az egyéves hajtások végén neveli, ezért metszeni nem szabad. Használatos alanya a vadbirs. Gyümölcsének veszélyes kártevője a keleti gyümölcsmoly; nagyon érzékeny a monília fertőzésre is. A birs gyümölcsét október közepén vagy legkésőbb a hónap második felében szedjük le. A molyhos héjú termésről ne töröljük le a védőréteget.

Zselének, kompótnak, birssajtnak, valamint káposzta ízesítésére is kiválóan alkalmas.

Berkenye

Ennek a fának Európa erdőiben több rokon faja él. A házi vagy kerti berkenye (*Sorbus domestica*) szép, egyenes derekú, szabályos alakú koronát viselő fa. Májusban virágzik, dió nagyságú, körte alakú sárga termései barnára érve, megpuhulva fogyaszthatók. Ízük a naspolyáéra emlékeztet. Szinte mindenütt megél, de legjobban a nyirkosabb talajokat kedveli.

A berkenyét (barkócák) metszegetni nem kell. Termést az éves vesszők csúcsán fejlesztenek. Telepítésekor vegyük figyelembe, hogy elég nagy, s főleg magas fává nő. Mint díszfa is nagyon tetszetős, ezért a pihenőkertbe ajánlatos telepíteni. A hazánkban engedélyezett, ehető gyümölcsű fajta a Merva édes. Megemlítenéd még, hogy több, piros bogvőjű fajtát, fajtáját egyre gyakrabban ültetik díszfaként, köztük az ehető, bár csípős, sava-nyú gyümölcsű madárberkenyét (*Sorbus aucuparia*) is.

A házi berkenye termése többé-kevésbé körte alakú vagy gömbös, zöldből barnára változik, először kemény, majd „szotyósra” érik. Íze édeskés, de fanyar, összehúzó. Levelei 13–17 fogazott levélkéből összetettek, páratlanul számyaltak

Ősz

A szüretelés általános szabályai

A gyümölcsöt sosem szabad esős időben, harmatos hajnalon szedni, mert a vizes termés könnyen megromlik. Forró napsütésben sem ajánlott szüretelni, mert a felforrósodott gyümölcs romlékonyabb. A szedéshez minél laposabb edényeket használjunk. Ha lehetséges, már szedés közben válogassuk át a termést. A leszedett almát, körtét, szilvát stb. haladéktalanul tegyük árnyékba vagy hűvös helyiségbe.

Vigyázzunk rá, hogy szedés közben a rügyeket, ágakat ne tördeljük le. Ezt megakadályozandó létráról, szedőállványról – és nem fára mászva – végezzük a munkát. Ügyeljünk rá, hogy a szüret befejezése után egyetlen gyümölcs se maradjon a fán, mert ezek a kártevők és a betegségek terjesztésével jövőre nagy károkat okozhatnak, s növelik kiadásainkat.

Betakarítás a háztáji gyümölcsösben

A gyümölcsök érése bonyolult folyamat, amelynek során a cukrok és savak mennyisége, aránya állandóan változik. A fogyasztó számára az érés legkedvezőbb állapota az, amikor a cukor és a sav aránya a gyümölcsben leginkább kellemes.

A gyümölcsök két csoportját különböztetjük meg. Az egyikbe azok tartoznak, amelyek leszedve nem érnek tovább. Ilyenek a cseresznye, a meggy, a szilva és a csemegeszőlő. Ha ezeket éretlenül szedjük, kénytelenek leszünk éretlenül is fogyasztani. A másik csoportnál az érés a leszedés után is folytatódik. Ezt nevezzük utóérésnek. Ilyenek a téli alma, téli körte, birs, naspolya, a kajszi- és az őszibarack.

Bár a szakkönyvek és a katalógusok rendszerint meghatározzák az egyes gyümölcsfajták érési, illetve szüretelési időpontját, ebben évenként akár többhetes eltérés is lehet. A naptár alapján tehát nem lehet szüretelni. A fákon a gyümölcsök nem egyszerre érnek. A délre néző ágakon minden fajjal előbb érleli be termését, mint az ellenkező oldalon. Legjobb ezért, ha szakaszosan szüretelünk, mert akkor a fán maradó, még éréfélben lévő gyümölcsök több tápanyagot kapnak és így jobban kifejlődnek. Az alma téli fajtáit a biológiai beérésüket megelőzően szüreteljük. A téli almák akkor válnak szedésre érette, amikor nagyságuk a fajta szokásos méretének megfelelő és kocsányuk a termőrésztől könnyen elválik. Szüreteléskor az almát először vegyük kézbe és emeljük meg, majd csavarjunk rajta negyed fordulatnyit – így kocsánya az ágtól könnyen elválik. Ügyeljünk rá, hogy az almát mindig kocsányával együtt szedjük.

A téli körte szintén utóérő gyümölcs. Ha már elérte a fajtára jellemző nagyságot és a kocsány a termőrésztől könnyen elválik, szedhető. A körte szedésénél különösen ügyeljünk arra, hogy a gyümölcs ne sérüljön, ne nyomódjon meg, ugyanis a sérülés helyén megbarnul, s hamar romlik. Az almát és a körtét ne takarítsuk be túl korán, mert az éretlen gyümölcsök a tárolás folyamán gyorsan fonnyadnak. Túlágoson későn se szüreteljünk, mert a túlrett alma nyomásra érzékeny, és így csak rövid ideig tárolható. Az érett körte pedig könnyen lehullik, húsa taplóssá válik.

A szilva nem utóérő gyümölcs. Fogyasztásra csak akkor szedhető, ha a fajtára jellemző nagyságot elérte, már beszíneződött, húsa kemény, de rugalmas. A magvaváló szilva akkor szedhető, ha roppanva szétnyílik. A szilvát is kocsánnyal együtt szedjük, közben tetszetős hamvát is kíméljük.

Az őszibarackra jellemző, hogy az érési időszak utolsó két hetében a gyümölcsök súly- és méretbeli gyarapodása rendkívül nagy. A házikertben ezért féleletten vagy éretlenül nem érdemes leszedni. Az érett őszibarack rugalmas tapintású, illatos, színe a fajtára jellemző. Ezt sem szakítva, hanem könnyű csavarással kell az ágról leválasztani.

A mandula szedése előtt hasznos, ha a fák alatt elegyengetjük, gyomtalanítjuk a talajt, mert termésének zöme rendszerint magától lepotyog. Az érés kezdetét a zöld burok felrepedése jelzi. A később érő gyümölcsöt azonban rázogatóssal kell az ágakról leválasztani. Ügyeljünk rá, hogy mindig teljes érésben szüreteljünk, mert korán leszedve a bele nem éri el a fajtára jellemző teltséget, lapos és ráncos lesz.

Gyümölcsszüret utáni tennivalók

A háztáji gyümölcsösben a szüret után még sok fontos munkát kell elvégezni. A gyümölcsfákat fel kell készíteni a télre. A frissen kiültetett és az egy-két éves csemetéket védenünk kell. A fák legérzékenyebb része a gyökérnyak, ezért nagyon fontos a törzs felkupacolása.

A téli növényvédelmi periódus a lombhullással kezdődik. Maga a lombhullás kezdete – október vége, november eleje – jelzi az első, nagyon fontos permetezés időpontját. Ha a lomb lehullott, már alig használ, viszont túl korán végezve nem elég hatásos, sőt még árthat is a fa téli felkészülésének. Ilyenkor általában az áttelelő gombák ellen tudunk védelemet biztosítani. Ezt a permetezést érdemes minden gyümölcsfán és cserjén elvégezni. Alkalmazható növényvédő szerek például a Fundazol 50 WP 0,2 százalékos, a bordói lé 1, a rézoxid-klorid 0,3 százalékos töménységben.

Gyümölcsstermő növényeink számos kórokozója a lehullott leveleken tel el át. A lombot ezért ősszel talajba forgatással (ez legalább ásonyomnyi mélyre történjen), elégetéssel semmisítjük meg. Így elpusztíthatjuk az al-mafa-varasodás, a körte mikoszfereállás, a kajszi gnomóniás kórokozónak áttelelő alakjait. Novemberben a fatisztogatási munkák során metsszük le a vértetves vesszőket, a hernyófészkeket, szedjük le a gyümölcsmúmiákat. Végezhetünk még kéregtisztogatást is. A kaparékot gyűjtsük össze, és égessük el. Nyulak ellen a fák törzsének védelmére szalmát vagy kukoricaszárát ne használjunk, mert ebbe szívesen belefészkelnek az egerek, és súlyos károkat okozhatnak.

Ha a fagyponat alá hűlt gyümölcscsák felületére meleg légáramlattal érkező eső esik, akkor ónos jégbevonat képződik rajtuk. Az esőcseppek ilyenkor a túlhűlt felületen hirtelen megfagynak, és az ágakat, vesszőket összefüggő jégpáncél vonja be. Ha ez csak 24–28 óráig tart, még nem veszélyes, ha viszont hosszabb ideig megmarad, a rügyek jelentős része elpusztul. A védekezés viszonylag egyszerű: rázogassuk, ütögessük meg a fákat, hogy a jégbevonat feltöredezzon.

Bár a fák oltásának tavasszal jön el az ideje, célszerű már ősszel, a lombhullás után a kiválasztott alanyról megszedeni az oltóvesszőket. Ezeket a tél folyamán fagymentes pincében vagy hűtőszekrényben tartjuk: nedves homokba ágyazva, nedves újságpapírba göngyölve, vagy fóliazacskóba téve – egészen az oltás idejéig.

Diószedés

Szinte minden falusi portán található egy-két diófa. Termése étrendünk egyik fontos alapanyaga. Díszfaként is szépen mutat, ipari célokra kiválóan használható.

A dió a legfontosabb héjas gyümölcscsünk. A Juglans nemzetségbe tartozó fajok közül természetesi szempontból a közonséges diónak (Juglans regia) van jelentősége. A meszes, mély, tápdús talajt és a kései fagyoktól védett helyeket kedveli. Különösen a nyirkos talajokon – ahol a talajvíz nem süllyed 2 méternél mélyebbre – díszlik jól. Ilyen helyen hatalmas koronát nevel, és igen hosszú életű. Általában magról nevelik fel a gyümölcscsöben és a faiskolában is. Termőre fordulására 12–15 évig kell várni. Az oltott diófák – ellentétben a magról neveltekkel – megbízhatóan fajtaazonosak. Nagy előnyük az is, hogy gyorsabban fordulnak termőre, s már a harmadik-negyedik évben megmutatják termésüket. Fel-nőve sűrű, tömött koronát fejlesztenek, és bőségesen teremnek. Aki te-

hát azért akar diót ültetni, hogy szüreteljen a fájáról, feltétlenül oltott diócsemetét telepítsen.

A diófa több szempontból is eltér a többi gyümölcsfától. Levelének illata rovarriasztó hatású. Eléggé közismert az is, hogy koronája alatt más növények nem szívesen élnek, s a fa leveleiben levő juglan nevű anyag akadályozza a talajban élő, mikroszkopikus szervezetek tevékenységét. Ezeket a tulajdonságait telepítésénél figyelembe kell venni. További különlegesség, hogy levele nem keverhető a komposztálandó szerves anyagok közé, ezért az őszelel megszáradt diófalevelet égessük el. Annak viszont nincs akadálya, hogy hamuját a komposztba szórjuk.

A dió szüretelését azzal kezdjük, hogy a fa alatt a fűvet lekaszáljuk, a területet gyomtalanítjuk. A dióverést akkor kezddhetjük el, amikor a zöld burok a termések háromnegyed részén felrepedt. Ez jelzi, hogy a dióbél már kifejllett és beérett. A dióverést hajlékony rudakkal végezzük, vagy az ágak rázogatóásával válasszuk el a magot a termőrésztől. Ügyeljünk rá, hogy a termőágakat ne tördeljük le, mert akkor már a következő évi termés nagy részét is „leszüreteljük”. A fa alá érdemes ponyvát teríteni, ezzel az összeszedést megkönnyíthetjük. A levett diót tisztítsuk meg a zöld buroktól. Azokat a példányokat, amelyekről a zöld burok nem választható el, rakjuk halomba és kevés vízzel öntözzük meg, majd tegyük műanyag zsákba, s azt kössük be. A burok 24 óra múlva megfűlled, és könnyen eltávolítható a maghéjról.

A megtisztított diót vékony rétegben szétterítve a padláson vagy más száraz, szellős helyen szárítsuk meg.

A szőlőszüret ideje

A bor minősége és mennyisége szempontjából nagyon fontos a szüret idejének megválasztása, melyet több tényező befolyásol. Ezek közül a legfontosabb a szőlőtermés fajtára jellemző érettsége, egészségi állapota, valamint az időjárás.

A legtöbb fajta esetében a teljes érettségre kell törekedni, mert a szüret akkor a leggyazdaságosabb. Hogy mi a teljes érettség, csak tapasztalat alapján dönthető el. A szőlő érettségéről leginkább a must cukortartalma árulkodik. A cukortartalom fajtánként, évjáratonként, termőhelyenként változó. Kevés cukrot termelnek a nagy bogyójú csemege-szőlő-fajták, például a Szőlőskertek királynője, a Pannónia kincse, az Afuz Ali, a közepes bogyójú Chasselas (sasza). Ezeket 13–15 mustfok között szüreteljük; hiába várnánk ugyanis a szedéssel, cukortartalmuk lényegesen nem növe-

kedne. Az említettek közül a Szőlőskertek királynőjének szedésével azért sem szabad késlekedni, mert ha túlérlik, a belőle készített bor kellemetlen mellékízt kaphat.

Közepes cukortermelő fajtának minősíthető a borszőlők jelentős része, mint például a Kövidinka, az Olaszrizling, a Rizlingszilváni, az Ezerjő, a Leányka, a Muscat Ottonel, a Hárslevelű, a Furmint. Az említettek 15–18 mustfokok között érnek be, ha a túlérést nem számítjuk.

Nagy cukortermelő fajták a Szürkebarát, a Tramini, a Zala gyöngye, a Zenit. Ezek legtöbbször 19–20 mustfok elérésére, sőt túlérésben még lényegesen többre is „képesek”.

A közepes és a nagy cukortermelő fajták közül az illatosakat – az aroma- és az illatanyagok megővése végett – legfeljebb teljes érésben vagy néhány nappal azt megelőzően szüreteljük. Túlérésben ugyanis a szőlőbogyók finom illatanyagai átalakulnak, és a bor értéke csökken. Ilyen fajták a Muscat Ottonel (s általában a muskotályos fajták), a Tramini, a Rizlingszilváni.

A nem illatos fajták közül némelyiknél jó időjárási és termőhelyi viszonyok között ajánlatos megvárni a túlérést. Ilyenkor, főleg a Hárslevelű, az Olaszrizling, a Zenit 20 mustfok fölötti terméséből különlegesen finom bor készíthető.

Jó vörösbort csak tökéletesen érett (de nem túlérlett!) és teljesen egészséges szőlőből lehet készíteni. Az éretlen szőlőben kevés a színanyag, és a belőle készített bor rendszerint savasabb a kelleténél. A túlérésben szedett kék szőlőből szép színű vörösbort nem készíthető, mert színanyaga már a szőlőtőkén bomlik. A kék fajták legkedvezőbb állapotának a 17–19 mustfok tekinthető. A bogyók cukortartalmának gyarapodásáról az érési időszakban rendszeresen, két-három naponként végzett próbaszürettel győződünk meg. Ilyenkor több tőkéről arányos elosztással szedjük a szőlőt. A cukortartalmat mustfokolóval mérjük. Ha a must elérte az egyes fajtákra jellemző cukorszintet, vagyis a mustfok már nem növekszik számottevően, megkezdhetjük a szüretelést.

A szüret idejét az érettségen kívül jelentősen befolyásolja az időjárás és a szőlő egészségi állapota is. Ezek a tényezők összefüggnek. Ha sok a csapadék, a szőlő penészesedni, rothadni kezd. A penészgombák közül a legnagyobb kárt a szürkepenész okozza. Erőteljes rothadáskor, vagy ha tartósan ígérkezik az esőzés, kényszerűségből azonnal szüreteljünk. Ha a szőlőt korai fagykár érte, ne várjunk a szürettel. A megfagyott levelek elpusztulnak, s ezzel megszűnik a további cukorképződés. A fagyott bogyóhéj vízáteresztővé válik, s nagy lesz a mennyiségi csökkenés.

Amikor eljön a szüret ideje, a présházat, pincét ki kell takarítani. A burgonya, káposzta, a gyümölcsfélék borral egy helyiségben való raktározá-

sát kerülni kell, ugyanis ezek szagát rövid idő alatt átveheti, és kellemetlen ízűvé válhat a bor. A falakat mésszel fertőtlenítsük. Jól növelhetjük a fertőtlenítő hatást, ha a mészbe kevés rézgálicot is keverünk.

A hordókat természetesen alaposan tisztítsuk meg, abroncsaikat rozsdátlanítsuk, és mázoljuk át miniumfestékkel. A már tiszta helyiségeket szellőztessük ki. A szedéshez, szőlőfeldolgozáshoz szükséges összes edényt, eszközt súroljuk tisztára. A műanyag edényeket, főleg a még nem használt újakat gőzöljük. A gumi- vagy műanyag csöveket töltsük meg, áztassuk ki egy-két százalékos langyos szódaoldattal. Néhány nap múlva cseréljük az oldatot, s végül gondosan öblítsük ki a csöveket. Az erjesztő- és tárolóhordókat vizsgáljuk meg. A töltőképes hordó levegője egészséges borillatú, fája tiszta, legfeljebb csillogó borkókristályokat látunk benne. Ha a hordó kiszikkadt, használatbavétel előtt egy nappal töltsük fel tiszta, hideg vízzel, és hagyjuk duzzadni.

A szőlő eltartása

Télen nagyon finom csemege a szőlő. Eltartására több módszer létezik. Egyik a fűrtök felaggatása. Erre olyan fagymentes helyiségek felelnek meg, amelyekben keveset ingadozik a hőmérséklet, s a páratartalom 80 százalék közelében állandósítható. Tárolásra a nagy fűrtű és bogyójú, vastagabb héjú, ritka fűrtöt adó, később érő fajták a legalkalmasabbak, főleg a Saszlák, a Zala gyöngye stb. A fűrtöket száraz, napos időben, teljes érettségben kell szedni, s a sérült vagy rothadó bogyókat ki kell csípni belőlük. Az előkészített fűrtöket úgy kössük párosával műanyag zsinórra, hogy a felüggesztés után fejfelé lógjanak. Így a fűrt fellazul, s kevésbé érnek össze a bogyók. Hosszabb rúdra úgy aggassuk fel a fűrtöket, hogy ne érjenek össze (az egyik magasabban, a másik alacsonyabban helyezkedjen el). Ha az aggatást befejeztük, a helyiségben égessünk el egy-két kénseletet, ezzel megakadályozzuk a penészgombák elterjedését. A kénezést célszerű kéthetenként megismételni.

A másik érdekes módszert egy francia szőlősgazda kísérletezte ki, aki szerint a tőkéről a vesszővel együtt levágott fűrtök vizes edénybe állítva hosszú időn át eltarthatók. Az említett gazda a beérett fűrtöket a szárrésszel együtt leszűreteli oly módon, hogy a fűrt alatt két-három ízköznyi, a fűrt felett egy ízköznyi vesszőrész maradjon. A leveleket, hónaljajtásokat, esetleg kacsokat eltávolítja a vesszőről. A kb. félliteres, hosszúkás üvegedényekbe faszénport vagy néhány darabka faszén és 5 grammnyi konyhasót tesz, ezáltal a víz algásodása elkerülhető. Egy-egy edénybe két-három

fürtöt helyez, melyeket úgy válogat össze, hogy különböző hosszúságú szárral (vesszővel) kerüljenek egymás mellé, így nem érintkeznek.

A gyümölcsfák őszi ültetése

A gyümölcsfák ültetésének ideje az őszi és a kora tavasz. Előnyösebb az őszi ültetés, kivéve az őszibarackot és a diót, melyeket mindenképpen tavasszal, a rügyfakadás előtt ültessük.

Az ősszel ültetett csemeték gyökerei már ősszel és tél idején hegedni kezdenek, és megkezdődik az új gyökerek fejlődése is. Tavasszal, a nedvkeringés megindultakor a fa már majdnem zavartalanul fejlődik. Előny az is, hogy őszi ültetés esetén a gyökerek a téli nedvességet jobban hasznosítják. Az őszi telepítés ideje október vége és november, amikor a lomb már lehullott a csemetékről, s fagyveszély még nem áll fenn. Faggyal semmiképpen se ültessünk, mivel a fagyott föld görongyei között a hideg levegő akadálytalanul mozoghat, így a csemeték gyökerei télen rendszerint elfagynak. Ültetés előtt a gyökereket meg kell metszeni. A gyökérágakat viszont csak annyira messzük vissza, hogy törött, roncsolt gyökérrészek ne maradjanak. A hajszálgyökereket egyáltalán ne vágjuk meg, ne csonkítsuk a gyökérzetet – minél nagyobb a kiterjedése, annál jobb. A megmetszett gyökérzetet tanácsos agyagpépbe mártogatni, ami a gyökerek nedvesen tartására szolgál. Célszerű a pépbe kevéske fertőtlenítőszert (Basudin G, Orthocid) is keverni. Ez jó védelmet nyújt a talajban lévő kártevők, illetve gombák ellen. Ha az ültetőgödört már előre kiástuk és a földet is visszatettük, akkor az ásóval csupán annyit emeljük ki, hogy a kis gödörbe a csemete megmetszett gyökérzete kényelmesen beleférjen.

Az ültetést mindig két személy végezze. Az egyik tartsa a csemetét – ügyelve arra, hogy a gyökérzet a gödör közepén helyezkedjen el és a törzs függőleges legyen –, a másik pedig kapával húzza rá a földet a csemete gyökerére. A gyökérzetre morzsalékos föld kerüljön, miközben a fácskát gondosan rázogatjuk. A föld ismételt ráhúzása és a csemete rázogatása közben a fácscsa tövétől óvatosan megtapossuk. Ügyeljünk arra, hogy az oltás helye egy-két ujjnyival magasabban helyezkedjék el az eredeti talajszint fölött, mert az oltás csak az ülepedés után fog a kívánt magasságba kerülni.

(Az ilyenkor ültetett fácskáknak nincs szükségük beöntözésre, mert a télen lehulló hó, eső úgyszólván kellőképpen átnedvesíti a gyökérzet körüli földet. Karózásra sincs szükség, ha ugyanis a fácscsa törzse nem elég erős, akkor hiába ültettük el. Ilyen csemetét tehát egyáltalán ne vásároljunk.)

Végül az elültetett csemetét kupacoljuk fel, hogy a szemzés helyét és a fagyérzékeny gyökérzetet megvédjük az alacsony téli hőmérséklettől. Ha a kertünk nincs bekerítve, akkor nyulak ellen a fák törzsét dróthálóval fogjuk körül, vagy műanyag fóliával, újságpapírral kötözzük be.

Háztáji ültetési rendszerek

A háztájiban is érdemes ültetési rendszer alapján telepíteni. Ez nem más, mint a gyümölcstermő növények meghatározott mértani formában történő elhelyezése a kertben. Az ültetési rendszerrel a sor- és a tőtávolságot, a tőszámot és az állománysűrűséget határozzuk meg. A sor- és a tőtávolság eldöntésénél figyelembe kell vennünk a telepítendő fák alanyát, a terület tápanyag- és vízellátását, a gyümölcs fajtáját, azt, hogy milyen koronaformát tervezünk; a sortávolság esetében azt is vegyük figyelembe, hogy milyen kerti szerszámokat (gépeket) szándékozunk alkalmazni.

A gyümölcsfák helyét bizonyos mértani ábrák szerint jelöljük ki. A háztájiban alkalmazhatunk hármast, négyest, ötöst és ún. szélessoros kötetést – ezek a legmegfelelőbbek és a leggyakoribbak.

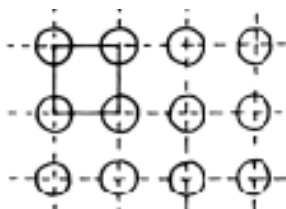
Hármast kötés: Ennél a területet egyenlő oldalú háromszögekre osztjuk, mégpedig úgy, hogy a háromszög oldalának a nagysága a kívánt fatávolság legyen. A fák tehát a háromszög csúcsain állanak.

Négyest kötés: A területet négyzetekre osztjuk; ezek oldalhossza lesz a kívánt tőtávolság. A fák tehát a négyzetek csúcsaira kerülnek.

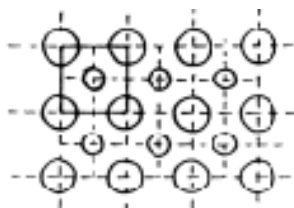
Ötöst kötés: A négyest kötéshez hasonló, az ötödik fa pedig a négyzet közepére kerül. Ez a közepső az ún. „ideiglenes” fa,

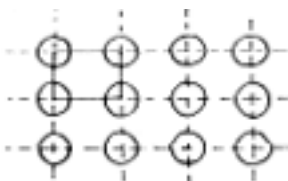
Hármast kötés

Négyest kötés

Ötöst kötés

Szélessoros kötés

amelyet – ha a főültetvénynek útjában van – eltávolítunk, s a fő fák négyes kötésben maradnak.

Szélessoros kötés: Ez tulajdonképpen a négyes kötés egyik változata, itt azonban a terület téglalapokra oszlik, a fákat ezek csúcsaira ültetjük. Így az egyes sorok távolabb állnak egymástól; a sorokon belül az egyes fák ágai néhány éven belül összeérhetnek, s szinte sövényt alkothatnak.

Végül feltehetjük a kérdést: Melyik kötetést érdemes választanunk? Az egyes kötéseknek természetesen vannak előnyei és hátrányai is. Egységnyi területre a hármas és az ötös kötés alkalmazásával ültetjük a legtöbb fát, ezért ha kicsi és drága telek beültetéséről van szó, akkor ezeket alkalmazzuk. Hátrányuk viszont az, hogy a fák sűrűbben állnak és az igényeiket nem mindig tudjuk kellően biztosítani. A négyes kötés esetében a fa életkörülményei általában jobbak, mint a hármas kötésnél, de ugyanakkora területen azonos távolsággal kevesebb fa helyezhető el. A szélessoros kötés előnye, hogy jobb a kerti gépek kihasználhatósága, a termőre fordulás előtti években pedig számocát, zöldségnövényt is termesztethünk a sorokban.

Fontos apróságok

Háztáji vegyeskertünkben (ahol többnyire megtalálható a gyümölcs, a szőlő, a zöldség és a virág, sőt a gyógynövény is), vagy kisebb-nagyobb gyümölcsösünkben a látszólag kevésbé fontos dolgokra is érdemes odafigyelni, mert jelentősen befolyásolják a termés mennyiségét és minőségét is. Ilyenek például a következők:

– Vegyeskeretünk legmagasabb növényei a gyümölcsfák, még akkor is, ha ezeket sövény formájában neveljük, ezért árnyékvetéseket érdemes számításba venni. Kertünk akkor kapja a legtöbb fényt, ha a gyümölcsfákat a déli, illetve az északi széleken helyezzük el. Ennek értelme egyszerű, mert délben a legmeredekebb a napállás, és így a legrövidebb az árnyék is; a keleti, illetve a nyugati szélen ültetett fák már nagy felületeket árnyékolnak be, s mindezt viszonylag hosszú időn keresztül.

– Nagyon fontos a megfelelő sorközszélesség megválasztása. A minimálisan szükséges sorközszélességet a napfény beesési szögétől függő beárnyékolás határozza meg. A beárnyékolás fontos tényezője viszont a koronamagasság is. Dél-Szlovákiában a következő táblázatot érdemes figyelembe venni, amely közli a koronamagasság esetén szükséges sorközszélességet:

Koronamagasság cm-ben	Sorközszélesség cm-ben
200	168
250	210
300	252
350	294
400	336
500	420

– Érdemes odafigyelni a sorok irányára is. Legideálisabb az észak–déli sorvezetés. Ha azonban telkünk mérete és alakja ezt nem teszi lehetővé, akkor a telek hosszabb oldalával párhuzamosan alakítsuk ki a sorirányt. A lejtőn, megakadályozandó az eroziót, legjobb annak irányára merőlegesen vezetni a sorokat. Ha az elsődleges széljárást vesszük figyelembe, akkor a fő széliránynak megfelelően vezessük a sorokat.

– Vegyük figyelembe a terepadottságokat is. Ha a kertünket lejtőn kell kialakítanunk, akkor a melegigényes, szárazságtűrő fajokat a felső részen, a vízigényesebbeket pedig az alsóbb részekben helyezzük el.

– Sokak számára okoz fejtörést az is, hogy csináljanak-e, s ha igen, milyen kerítést. Ez nagyon aktuális kérdés, ha figyelembe vesszük, hogy a kerítés elkészítése egyre drágább lesz, s rendszeres karbantartást is igényel. Sok helyütt – főleg Nyugat-Európában – ma már nem kerítést építenek, hanem sövénykort ültetnek, és ezzel jelezve a tulajdon határát. Nálunk azonban még mostanság is a kerítés divik. Ésszerű megoldás lehet, ha a kerítés pl. csupán térdmagasságig ér, s a kapu sem magasabb. Ez a megoldás praktikus, esztétikus és az ára is elfogadhatóbb.

Ha mindenáron kerítést készítenek, akkor a célnak legjobban az általánosan használt drótháló felel meg. A kerítést mindig a saját telken kell felállítani. Tehát pl. az oszlopos kerítés támasztóoszlopának mindig a saját telek felé kell fordulnia.

Fajták társítása

A termelők nem kis része panaszkodik, hogy gyümölcsösükben évről évre nem érnek el megfelelő terméshozamot, vagy legalábbis nem olyat, amelyet szeretnének, pedig állításuk szerint ennek érdekében mindent megtettek. A gyümölcsös talaja tápanyagban gazdag, az ültetést, a csemeték nevelését, gondozását, alakító metszését minden évben szakszerűen végezték, a növényvédelemre is nagy gondot fordítottak, az ered-

ménnyel mégsem elégedettek. A sikertelenségnek valószínűleg az a fő oka, hogy telepítéskor a gyümölcsfajták társításának fontosságát alábecsülték, vagy egyáltalán nem vették figyelembe.

De mit is értünk a fajtatársításon? Nagyon leegyszerűsítve: a fajták vegyes ültetését és így a kedvező megporzás feltételeinek biztosítását. Ha az egyes gyümölcsfajok esetében megfelelő fajtaválaszték áll rendelkezésünkre, akkor telepítésekor az öntermékenyülő fajtákat részesítjük előnyben. Ezek társítás nélkül is jól teremnek, termésbiztonságuk nagy. Az önmeddő fajtáknál pedig minden esetben követelmény a más fajtákkal való társítás. A fajtákat ebben az esetben úgy kell kiválasztani, hogy azok együtt virágozzanak és lehetőleg kölcsönösen megtermékenyítsék egymást. Ha ezek a követelmények nem biztosíthatók, más, jól termékenyítő fajták közbeiktatása is szükséges.

Mit jelent az öntermékenyülő fajta? Öntermékenyülőknak tekintjük azokat a gyümölcsfajtákat, amelyek saját virágporukkal megporozva jól termékenyülnek, és a gyümölcsükben csíráképes mag fejlődik.

S mit értünk önmeddő fajta alatt? Önmeddő fajtáknak nevezzük azokat, amelyek saját, egyébként életképes virágporukkal nem termékenyülnek meg. Az ilyenek termésbiztonsága kizárólag megfelelő pollenadó fajták közbeültetésével érhető el.

Gyakorlatilag önmeddő a cseresznye, öntermékenyülők a naspolya, az őszibarack (egyes fajtái hímsterilek), a málna, szamóca (egyes fajtái hímsterilek). (Hímsterilitás esetén a pollen nem képes funkcióját – a megtermékenyítést – ellátni.)

Vannak olyan gyümölcsfélék is – ilyen a dió, gesztenye, mogyoró –, amelyek virágaiban a hím és a női ivarszervek nem egyidejűleg válnak funkcióképesé, hanem különböző időpontokban érlelik be az ivarsejteket (ezt nevezi a szakirodalom dichogámiának).

Idegen megporzásra szorulnak az alma, a körte, a mandula fajtái. A teljesen önmeddőtől az öntermékenyülőig, minden átmenet megtalálható a meggynél, szilvánál, kajszinál, köszméténél és a ribizkénél.

Szél- és rovarmegporzású gyümölcsök

A pollenszemcsék átvitele a bibére a szél, s még inkább a rovarok (és más állatok) segítségével történik.

Szélmegporzásúak (anemofil fajok) a dió, gesztenye (itt részben rovarmegporzás is előfordul), mogyoró. Rovarmegporzásúak (entomofil fajok) az alma, körte, cseresznye, meggy, szilva, kajszi, őszibarack, mandula, köszméte, ribiszke, szamóca stb.

A rovarmegporzású gyümölcsfajoknál a pollenátvitelt – a megporzást – elsősorban a méhek, másodsorban a „vad rovarok” végzik. A megfigyelések szerint a gyümölcsfák virágait látogató rovarok között 60–90 százalék a mézelő méh. A korán virágzó gyümölcsfajokat (mandula, cseresznye, kajsi) a „vad rovarok” látogatják gyakrabban, míg a később virágzókat (körte, alma) a méhek. Érdekességgént megemlíjtük, hogy a viráglátogatás gyakorisága a gyümölcs fajtájától is függ. Például a Golden Delicious virágait gyakrabban keresik fel a méhek, mint a Jonathanét. Meg kell állapítanunk, hogy az eredményes gyümölcsstermesztés az önmeddő megporzású gyümölcsfajoknál (-fajtáknál) méhek nélkül elképzelhetetlen! Nagyobb gyümölcsös telepítésénél ezért erre is ügyelnünk kell!

A szélmegporzású növényeknél a megporzás sikere függ a levegőben lévő (lebegő) pollen mennyiségétől, a pollenforrás távolságától, a szél irányától és erősségétől.

Most pedig nézzük meg az egyes fajták fajtakombinációját az egyes gyümölcsfajok esetében:

Az almánál

A megporzandó fajta	A megporzó fajta
Jonathan	Starking, Golden Delicious
Starking	Jonathan, Golden Delicious
Golden Delicious	Starking, Jonathan
Mutsu	Starking, Gloster
Jonagold	Starking, Jonathan
Idared	Éva
Gloster	Jonathan, Golden Delicious
Stark Earliest	Éva
Starkrimson	Golden Spur
Staymared	Jonathan, Starking

A körténél

A megporzandó fajta	A megporzó fajta
Clapp kedveltje	Vilmos, Bosc kobak
Vilmos körte	Bosc kobak, Hardy vajkörte
Hardy vajkörte	Vilmos, Hardenpont téli vajkörte
Bosc kobak	Hardy, Clapp kedveltje
Hardenpont téli vajkörte	Esperen bergamottja, Vilmos
Serres Olivér	Bosc kobak, Hardenpont
Esperen bergamottja	Hardenpont
Téli esperes	Vilmos, Serres Olivér

A kajsziról elmondhatjuk, hogy fajtái – pl. a Magyar kajszi, a Rakovszky, Sabinovská, Veľkopavlovická, Paviot, Ružová skorá, Bredská – általában öntermékenyülők; néhány pedig – pl. a Szegedi mamut – idegenmegporzású.

Hogyan, milyen távolságra telepítsünk

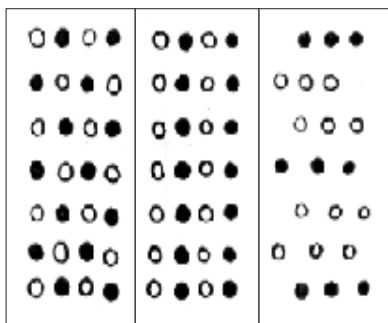
A szilvafajták között vannak öntermékenyülők, mint pl. a Stanley, a Korai Besztercei, Besztercei, az Olasz kék. Vannak azonban önmeddő is, mint pl. az Althann ringló, a Debreceni muskotály.

A meggyfajták között vannak öntermékenyülők, pl. az Érdi bőtermő, a Kései Morela, Korai Meteor, Fanel, Morellenfeuer. Vannak azonban önmeddők is, ilyen a Pándy üvegmeggy.

Az ültetésnél fontos, hogy az egyes fajták arányát betartsuk. A vegyesen ültetett fajták számát minden esetben a termékenyülési viszonyok ismeretében kell meghatározni. A nem kielégítően öntermékenyülő három fajta vegyes ültetése biztonságossá teszi a megporzást. Két önmeddő fajta abban az esetben telepíthető vegyesen, ha kölcsönösen jól megtermékenyítik egymást, és egy időben virágoznak. Önmeddő és öntermékenyülő, együtt virágzó fajták is ültethetők vegyesen. Egy önmeddő fajta két öntermékenyülővel telepítve, nagymértékben fokozza a gyümölcskötést.

Nagyon fontos a fajták elhelyezése is. Néhány kedvező megporzást biztosító fajtaelhelyezési változatot (Free nyomán) a mellékelt ábrán szemlélhetünk.

A sikerhez tudnunk kell, hogy milyen maximális távolságra kerülhetnek egymástól a pollenadó és pollenfogó fajták.

alma	25 m
körte	20 m
birs	10 m
cseresznye	10 m
meggy	8 m (ha önmeddő)
szilva	16 m (ha önmeddő)
kajszi	20 m (ha önmeddő)
mandula	6 m

o megporzandó fajta ● pollenadó fajta

Telepítsünk bogyósokat

A bogyósgyümölcsű cserjék ültetésének legalkalmasabb időpontja az őszi, ellentétben a törzsös változatokkal, melyeket a tavaszi hónapokban ajánlatos telepíteni. Őszi ültetés esetén a begyökeresedés még a fagyok beállta előtt megtörténik. Az ültetést minél korábban, de legalább október közepéig végezzük el. A cserjéket néhány cm-rel mélyebben ültessük, mint ahogy a szaporítóanyag a faiskolában vagy az anyatövön van, ezzel elősegítjük a jobb begyökeresedést. A fiatal növényeket a téli fagyoktól felkucpacolással védjük. Ne feledjük el telepítés előtt a cserjéket a gyökérnyak fölött 20–25 cm-rel visszavágni.

Helyük a kertben

A ribiszkebokrokat, különösen ha összefüggő sövényként neveljük, az utak és kerítések mentén, a magasabb koronájú fák elé telepítsük. A köszmétebokrok a közlekedőutaktól távolabb kapjanak helyet, mert tüskézett-ségük sok kellemetlenséget okozhat. A málnát szintén a kerítés mellé telepítsük, gondolva arra, hogy fejlődésére nagyon kedvezőtlenül hat a talaj túlzott felmelegedése és kiszáradása. A szeder esetében kedvező eredményeket napos termőhelyen érhetünk el. Ne ültessük a töveket a kert fákkal beárnyékolt sarkába, mert itt nőnek ugyan, de kevés és gyenge minőségű gyümölcsöt teremnek.

A talaj előkészítésének legszakszerűbb módja a készlettrágyázással egybekötött talajforgatás. A két ásónyom mélységű (kb. 35–40 cm) talajforgatás elégséges. Mélyebbre ne forgassunk, nehogy a szerves anyagban gazdag és jó tápanyagtartalmú feltalaj az aktív gyökérzóna alá kerüljön. A ribiszke és a köszméte számára a 35–40 cm mély barázda alját még további 15–20 cm mélységig ásóval vagy csákánnyal, forgatás nélkül lazítsuk fel. A munkát 35–40 cm mélységű nyitóárok kiásásával kezdjük. A forgatás alkalmával juttassuk ki a szerves és műtrágyákat is. A szerves trágyák közül csak érett istállótrágya vagy komposzt javasolható (3–10 kg/m²). Érdemes megjegyezni, hogy minél kötöttebb vagy lazább a kertünk talaja, annál indokoltabb nagyobb mennyiségű szerves trágyát használni. A szervesetlen trágyák esetében a nitrógentartalmú műtrágyákat kora tavasszal, a foszfor- és káliumtartalmú műtrágyákat pedig ősziel juttassuk a talajba.

A sövényművelés előnyei

A ribiszkét lehetőleg sövénynek neveljük (a málna és a köszméte is telepíthető így), mert a sövényművelés csupán néhány fő termesztése ese-

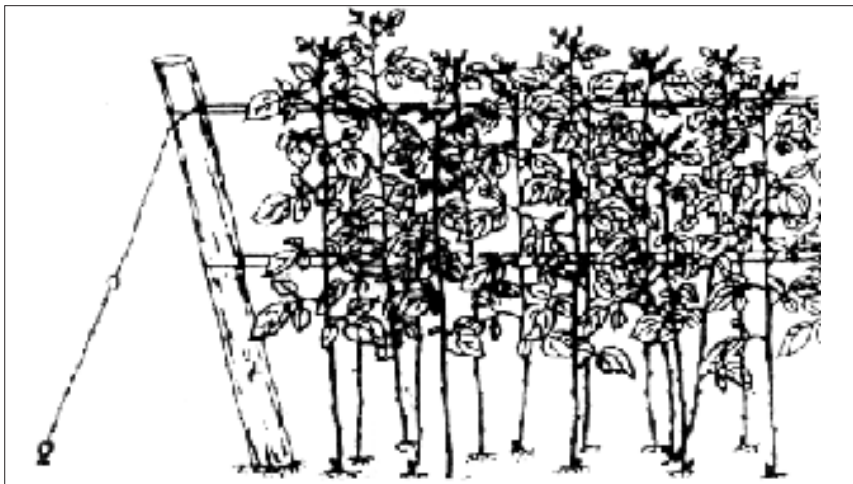
tén is számos előnnyel jár. A sűrűn ültetett ribiszkebokrok termőfelülete gyorsabban kialakul. Az egymással érintkező bokorrészek következtében már a harmadik évben összefüggő, természetes sövényfal alakul ki.

Az egymást átfedő bokrok nagyobb páratartalmú és alacsonyabb hőmérsékletű mikroklimát alakítanak ki, így a ribiszke teljesítőképessége jelentősen növekszik. Sövényművelés esetén – a választott fajta növekedési erejétől függően – a fekete ribizskét 2,2 méter, a piros ribizskét 2 méter sortávolságra ajánlatos telepíteni. A legkisebb tőtávolság 0,6–0,7 méter lehet.

Telepítésre gyökeres dugványt használunk. A jó szaporítóanyag fejlett gyökérzetű és 2–3 vesszeje van. Kissé mélyebbre ültessük, mint ahogy a faiskolában volt. Célszerű néhány rügymélységig a vesszőket is a talajba süllyeszteni, így a ribizskedugvány szebben fejlődik, jobban gyökeresedik, és a vesszők folyamatos felújulása is jobb.

A köszméte esetében a bokrokat egymástól egy méter tőtávolságra ültessük. Amennyiben több sort helyezünk el kertünkben, a sortávolság legalább 1,5 méter legyen. A bokor formájú köszmétét tőosztással magunk is szaporíthatjuk, csupán arra kell ügyelnünk, hogy minden résznek elegendő gyökérzete legyen.

A málna esetében a kertekben alkalmazható sortávolság elsősorban a talajművelés módjától és a fajta növekedési erélyétől függ. Gyengébben sarjadzó fajta ültetésekor és a sorközök kézi művelése esetén a sortávolság 1–1,2 méter lehet. Továbbá, amennyiben tövenkénti művelést alkal-

Házikertben, kerttelepen is előnyös sövénynek ültetni, támrendszer mellett nevelni bogyósokat, főleg a málnát, a ribizskét és a tuskétlen szedret

mazunk, a tőtávolságot legkevesebb 0,5–0,8 m-ben határozhatjuk meg. Minél nagyobb a sortávolság, annál kisebb legyen a tőtávolság. A málnát fejlett gyökérzetű, nem tépett, sérüléstől mentes gyökérsarjakkal telepítjük. Ezeket ültetés előtt a gyökérnyak fölött 15–20 cm magasan messzük vissza. Hozzávetőlegesen ásonyomnyi mélységbe kerüljenek, mégpedig úgy, hogy a sarjak gyökérnyaka a talajszinttel azonos magasságban legyen. Vigyázzunk a gyökérsarjakon lévő rügyekre, mert ezekből fejlődnek a jövő évi hajtások.

A szeder támrendszere

A szeder kedveli a tápanyagokban gazdag, meleg, nyirkos talajt. Gyümölcs savanykás, kellemes ízű; gyümölcsíz és szörp készítésére kiválóan alkalmas. Házikertbe és kerttelepre a tüskétlen, kerítés mellé, amolyan védő élősövénynek, a régi, tüskés fajták ajánlhatók.

Telepítéskor figyelembe kell venni, hogy 13–15 éves időtartamra ültetünk. Kiskertekben a sorok 2,5 méterre lehetnek egymástól, a tőtávolság pedig mintegy 2 méter legyen. Ha lehetséges, észak–déli tájolású sorirányt válasszunk. A merev vesszejű fajtákat sarjakról, a kúszó jellegűeket fejbujtással szaporítjuk. A fejbujtás egyszerű szaporítási eljárás. Szeptemberben a szederinda csúcsát fejjel lefelé laza, tápdús földbe vezetjük. Ehhez előbb gödröt készítünk, az indát lehajlítjuk, földdel betakarjuk, majd a talajt enyhén megtapossuk. Gondoskodjunk róla, hogy a bujtás talaja mindig nyirkos legyen. Novemberre a hajtáscsúcs meggyökeresedik, s ha a növényke elérte a 20–25 cm-es nagyságot, válasszuk le az anyatőről.

A szedret erős támrendszer mellett ajánlatos nevelni. Az első évben fejlődő hajtások támasztékaul még egy tövenként levert, hosszabb karó is megteszi, ám a második évben feltétlenül ki kell építeni a nagy teherbírássú támrendszert.

Idősebb gyümölcsfák átültetése

Gyakran előfordul, hogy gyümölcsfáinkat a kellenénél sűrűbbre, vagy olyan helyre ültettük, amely később nem mutatkozott megfelelőnek. Mivel a fák nevelése több évet vesz igénybe, a bőven és jó gyümölcsöt termő fákat érdemes átültetni.

A telepítés utáni 2–3. évben az átültetés nem okoz különösebb gondot. Az öregebb fák áttelepítése azonban már nem egyszerű feladat, s csak némi technikai felszereltséggel, gondos előkészítéssel tudjuk eredménye-

sen megoldani. Megszívlelendő az a tanács is, hogy 8–10 évnél idősebb fát nem érdemes átültetni.

Jól átültethetők a szilvafák, továbbá az almafák s a birsalanyon lévő körtefák. Idősebb korban nagyon rosszul viselik az átültetést az őszibarack- és a diófák, a cseresznye, a meggy, végül a kajszibarack. Az idősebb fák áttelepítését lehetőleg fagyos időben végezzük. Számoljunk azzal, hogy ehhez a munkához több napra is szükségünk lehet. A fát, melyet át akarunk ültetni, ássuk körül úgy, hogy a gyökérzetén minél nagyobb földlabda maradjon. Ezt úgy érhetjük el, hogy ásás közben a tövét gyakran megöntözzük, így fagyos időben a föld egy tömegbe fagy és nem esik széjjel. Minél nagyobb a földlabda, annál eredményesebb lesz az átültetés. Számolnunk kell azonban a szállítással is. A háztáji kertekben összeszegeelt deszkák segítségével akár 100 kilogrammos földlabdát is kiemelhetünk, és kiskocsira rakva elszállíthatunk a kijelölt helyre. Itt azután, szintén deszkák segítségével, a fát a gödörbe csúsztatjuk. Az előre kiásott gödörnek jóval nagyobbak kell lennie a csemeteültetéskor szokásosnál. A visszatöltendő földhöz keverjünk tőzeget, komposztot, jól öntözzük be, s ezt a tavasz folyamán többször ismételjük meg. Hogy az átültetett fa minél kevesebb nedvességet veszítsen, kötözzük be törzsét műanyag fóliával, melyet azonban a fa megeredése után távolítsunk el.

Az átültetett fa koronáját a szokásosnál erősebben metsszük meg, hogy a gyökérzet és a korona egyensúlyát megtartsuk. Azzal azonban számolnunk kell, hogy a fa fejlődése lelassul.

A spur fajták

A termesztett gyümölcsfajtákat növekedési erélyük alapján két nagy csoportba sorolhatók; az egyik a standard, a másik a spur.

A standardnövekedésű fajták erős, középerős, illetve gyenge növekedésűek lehetnek. A termesztésben található fajták többsége a standard csoportba tartozik.

A spur szó angol eredetű, magyarul sarkantyút jelent; ugyanis a spur fajták hajtásképletei dúsán berakodnak rövid, sarkantyúhoz hasonló termőrészekkel. A spur-jelleg általában a rügy genetikai megváltozásából, rügymutációból származik. Az almafajták közül eddig a Deliciousnál fordult elő a legtöbb mutáció. A Delicious első standard mutánsát, a Richaredet a Starking, majd az első spur fajta, az Okanoma követte. A termesztők figyelmét a spurokra elsősorban a Wellspur és a Starkrimson hívta fel, s megindult a versenyfutás a mutánsok keresésében, szelektálásában. A Delicious

fajtakörhöz ma már kb. félszáz spur fajta tartozik. A Golden Deliciousnak, a Jonathánnak, a McIntoshnak is vannak spur változatai.

A spur fajták hajtásrendszere általában felfelé törő, ennek ellenére igen jó a termőrész-berakódásuk. Koronaméretük kb. 30 százalékkal kisebb, mint a standard fajták koronáié, így egységnyi területre jelentősen több fa ültethető. A spur fajták ágrendszere termőnyársas típusú. Ez azt jelenti, hogy a hajtásoknak gyakran csak a csúcsrügyéből keletkezik hajtás, az oldalrügyekből termőrészek képződnek. A vágásokat is dúsán borítják a rövid termőrészek. A korona ágrendszerének elágazódása sokkal kisebb mértékű, mint a standard fajtáké. A spur fajták internódiumai rövidebbek, s ezzel magyarázható, hogy egységnyi felületre jóval több levél és termőrész jut, mint a standard fajták esetében. A spurok csúcsdominanciája a felfelé törő hajtások ellenére gyengébb, mint a standard fajtákéi. Egyéves oldalhajtásai ugyanolyan hosszúak, mint a standard fák hajtásai, de a kétéves képződmények sokkal rövidebbek, felkopaszodásra kevésbé hajlamosak. Ágfolyóméterre jutó leveleinek száma jóval nagyobb, de az összes levélfelület nem emelkedik ilyen arányban, mivel a levelei valamivel kisebbek, mint a standard fajtákéi, ugyanakkor sokkal vastagabbak, sötétebbek, zöldebbek. A reproduktív szervek aránya is jóval nagyobb, különösen a fiatalokori fákön, ami gyorsabb termőre fordulást eredményez.

A spur fajták előnyös tulajdonságait – kisebb faméret, nagyobb állománysűrűség lehetősége, a korai termőre fordulás, kevesebb metszés – figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy megfelelő termőhelyi viszonyok között, főleg jó tápanyag és vízellátottság mellett (ezek a háztájiban biztosíthatók), gazdaságosan és eredményesen alkalmazhatók.

A korai termés titka

Az agyagos talajú kiskertekben gyakran megesik, hogy a kerti munkák csak késő tavasszal kezdődhetnek, mert a talajon nem lehet járni. Így aztán a vetéshez még a tél elején kell egy olyan időpontot keresni, amikor a talaj már gyengén fagyos és egyben száraz is. Ez nálunk általában október végén–november elején kövekezik be. A magok ekkor már nem tudnak kicsírázni, de ez nem is szükséges, legfeljebb megduzzadnak, s kora tavasszal kikelnek. Azokat a sorokat tehát, amelyekbe a korai veteményeket terveztük, most ősszel vessük be korai fajtákkal. Nagyon fontos tudnivaló, hogy tél alá vetéskor ne áttelelő fajtákat (pl. áttelelő salátát) vessünk, hanem a legkorábbi tavaszi salátát, rövid tenyészidejű sárgarépat stb. Így ezek a vetemények még azelőtt kikelnek, mielőtt a talajra léphetnénk. Bi-

zonyíthatóan akár háromhetes növekedési előnyük is lehet. Nyugodtan várhatunk tehát a zöldségeskert további tavaszi munkáival, hiszen a legfontosabb magok már ősszel a földbe kerültek.

A tél alá vetéshez olyan zöldségféléket kell választanunk, amelyek a keles után nem túl érzékenyek a viszonylag alacsony hőmérsékletre. Erre a célra beváltak a legkorábbi fejes saláta, sárgarépa, petrezselyemfajták, a spenót, a póréhagyma, a feketegyökér, mert ezek nem szöknek magszárba, ha alacsony hőmérséklet éri őket.

A fokhagyma őszi ültetése

A fokhagyma őshazája Közép- és Nyugat-Ázsia, de már az ókorban eljutott a Földközi-tenger mellékére. A régi arab orvosok gyógyszerként használták. Gyógyászati jelentősége a mai napig megmaradt. Ezenkívül egyike a legnagyobb tápértékű zöldségeknek is. Ezt elsősorban szárazanyag- és fehérjetartalma adja.

Konyhakertben saját szükségletre és értékesítésre is érdemes ültetni, hiszen kis befektetéssel, ügyszólván minden felszerelés nélkül, öntözetlenül is gazdaságosan termelhető. A hőmérsékleti hatásokra közömbös. A talajban a legkeményebb hideget is átvészeli, s a nyári magas hőmérséklet sem károsítja, beérését viszont sietteti. A fényviszonyok változására különösebben nem reagál, kisebb árnyékot is elvisel. Vízigénye nem nagy, aszályos időjárás esetén azonban a tavasszal elduggatott gerezdek kisebb termést hoznak, mint az ősszel ültetettek, ezért ezt a tényt érdemes figyelembe venni!

A fokhagymát nem szokták frissen trágyázott talajba ültetni. A legjobban azokon a középkötött talajokon fejlődik, ahol az előző növény kapott szerves trágyát. Maga a fokhagyma valamennyi zöldség számára jó elővetemény. Korán beérik, így a rövid tenyészidejű zöldségnövények (pl. a paraj, cékla, saláta) még követhetik. A nálunk termesztett fokhagymát – késő ősszel vagy kora tavasszal – gerezdekről szaporítjuk. Az őszi ültetés előnye, hogy a begyökeresedés még az évszak folyamán bekövetkezik, s tavasszal – mielőtt az időjárás kedvezőre fordul – a növény már fejlődésnek indulhat. Az őszi duggatással ezért nagyobb termés érhető el. Közvetlenül az ültetés előtt a fokhagymának magágyat kell készíteni. Ennek alapfeltétele a gondosan végzett ásás. Ültetés előtt a fokhagymát gerezdekre szedjük. A duggatást – hogy az ápolási munkákat kényelmesen végezhessük – legalább 30–35 cm sor- és körülbelül 6–8 cm tőtávolságra tesszük. Tekintettel arra, hogy egy-egy fejben 12–14 gerezd van, egy fokhagyma kb. egy folyóméterre elegendő. Súlyra átszámolva ez 3–5 dekagramm.

A kapáláson kívül egyéb gondoskodást alig igényel. Kapálni azonban csak sekélyen szabad. Az első kapálás akkor esedékes, mikor levelei el-
érik a 4–6 cm-t. A következő a gyomosodás mértékétől függ.

Mind az őszi, mind a tavaszi ültetésű fokhagyma szinte egyszerre, júli-
us első felében érik. Ennek kezdetét a levelek sárgulása jelzi, melyek ha-
marosan elszáradnak. Ezután következik a szedés, melyet ásóval végez-
zünk. A felszedett fokhagymát először rendre rakva szárítsuk, utána tisz-
títsuk meg – a pikkelyszerű borító- és a lombszeleket távolítsuk el. Fűzér-
be fonva, száraz helyen tároljuk.

Almafajták

Nyári almák

Vista bella

Ez a fajta az USA-ból származik; fajtajegyzékünkben 1987-től szerepel. Kezdetben erőteljes növekedésű, de a termőre fordulás után növekedése gyengébb lesz. Levelei nagyok, világoszöldek; virágai fehérek és elég na-
gyok. Gyümölcsei nagyok; héjuk alapszíne sárgászöld, fedőszínük piros. Hú-
suk lédús, nagyon finom.

Termését augusztusban szedjük. A szedés után rövid időn belül eléri a
fogyasztási érettséget. A szállítást rosszul viseli.

Quinte

Kanadai fajta, amely jegyzékünkben 1985-től szerepel. Középerős, erős
növekedésű, levelei világoszöldek, közepesen nagyok. Virágai szintén kö-
zepesek, fehéresek. Gyümölcse közepesen nagy, héja vékony, alapszíne
sárga, nagyrészt pirosan fedett. Húsa sárgás, kicsit édeskés, aromatis,
nagyon finom. Íze kissé hasonlít a Vista bellához.

Gyümölcsét augusztus elején szedjük. Fogyasztási érettségét röviddel
a szedés után eléri. Két évig tárolható. A szállítást rosszul bírja.

Helios

Németországból származik. Növekedése viszonylag buja. Levelei na-
gyok, világoszöldek. Virágai fehérek, nagyok, korán nyílnak. Gyümölcse kö-
zepesen nagy, gömb alakú. Héja vékony, alapszíne szalmasárga, napos ol-
dalan gyakran pirosas csíkokkal. Húsa lédús, sárgásfehér, kellemesen aro-
matikus.

Gyümölcsét augusztus elején szedjük. A szedés után közvetlenül eléri a fogyasztási érettséget. Klimatizált raktárakban ugyan két hónapig is eltartható, de háztáji tárolóban csak rövid ideig, kb. 10 napig áll el. A szállítását nem jól bírja. Előnye viszont, hogy a magasabban fekvő vidékeken is eredményesen termesztethető.

Melba

Az USA-ból származik, a McIntosh szabad beporzású hibridje. Középerős növekedésű, s szétterülő koronát nevel. Gyümölcse középnagy vagy nagy, gömbölyű. Héja zsíros tapintású, vékony, kemény. Színe sárgászöld, napos oldalon feltűnően szép kármínpirossal bemosott, amelyet sötétebb csíkozás élénkít. Húsa hófehér, bő levű, kellemesen fűszeres ízű. Július közepén érik.

Bőtermő, de szakaszosságra hajlamos. A szárazságot rosszul tűri, ilyenkor gyümölcse apró marad.

Close

Amerikából származik. Növekedési erélye közepes. Gyümölcse nagy, hosszúkas, enyhén lapított csúcsa felé púpos. Héja sima, vékony, természetesen piros. Húsa fehér, szemcsés, nem bő levű; kellemesen édes-savanyú. Június végén, július elején érik, de ez 3–4 hétig is elhúzódhat, így többször kell szedni.

Gúla alakú koronát visel, ezért intenzív koronaformák kialakítására alkalmas. Elhúzódó érése miatt elsősorban a háztájiba ajánlott.

James Grieve

Skóciából származik, már 1890-től ismert. Fajtajegyzékünkben 1954 óta szerepel. Kezdetben erőteljesen, termőre fordulása után gyengébben növekszik.

Levelei nagyok, sötétzöldek. Virágai szintén nagyok, fehéres rózsaszínűek. Középkorán, gazdagon virágzik. Gyümölcse közepesen nagy vagy nagy, héjának alapszíne sárga, gyakran narancspirossal átfedve. Húsa fehéres-sárga, lédús, nagyon finom. A termőhely fekvésétől függően augusztus végén vagy szeptember elején szedjük. A fogyasztási érettséget 14 nappal a szedés után éri el. Október végéig még házilag tárolva is eláll, a szállítását viszont nem jól tűri.

Ez a gazdagon termő fajta mind a háztájiba, mind nagyobb gyümölcsösbe ajánlható.

James Grieve Red

Skóciából származik, a James Grieve fajta színes mutációja. Fajtajegyzékünkben 1970-től szerepel.

Közepesen erős növekedésű, de termőre fordulása után növekedési erélye gyengül. Levelei nagyok, sötétzöldek. Virágai nagyok, fehéres-rózsaszínűek, középkorán nyílnak. Gyümölcse közepesen nagy vagy nagy, zömmel pirosas csíkozással. Húsa fehéres-sárga, nagyon bő levű. A James Gri eve után 10 nappal szedjük. Viszonylag hosszú ideig tárolható. Fogyasztási érettségét mintegy 18 nappal a szedés után éri el.

Nagyon perspektivikus, mind a háztájiba, mind a nagyobb gyümölcsösbe ajánlható.

Stark Earliest

Az USA-ból származik. Fája középérső növekedésű, korán termőre fordul. Rendszeresen, jól terem. Gyümölcsének héja vékony, sima; sárgásfehér alapszínét a gyümölcs nagy részén élénkpiros fedőszín borítja. Húsa sárgásfehér, leves, édes-savas, ízletes, kellemes illatú.

Június közepén érik, friss fogyasztásra alkalmas. Viszonylag rövid ideig tárolható, háztájiba ajánlott fajta.

Paulared

Középérső növekedésű, amerikai fajta. Gyümölcse közepes vagy nagy; augusztus elején színeződik. Csaknem teljesen éretten kell szedni. Húsa vajszerű, enyhén savanykás, finom.

Korán termőre fordul; a háztájiba ajánlható.

Gravensteini

Németországból származik. Több változata ismert. Fája nagyon erős növekedésű. Szedésre augusztus végén, fogyasztásra szeptemberben-novemberben érett. Gyümölcse lapított; húsa fehér, bő levű; nagyon kellemes ízű. Nyomásra érzékeny, ezért rosszul szállítható.

Korán termőre forduló, bőven termő fajta.

Őszi almák

Akane

Japánból származó, középérső növekedésű őszi fajta, melynek növekedési erélye a termőre fordulás után gyengül. Gyümölcsei közepesen nagyok vagy nagyok. Gömb alakúak, héjuk piros, húruk fehér, lédús, édes-savas. Szeptember 15-e táján szedjük; 2–3 hónapig fogyaszthatók; a szállítást jól bírják.

Bőtermő, a termőhelyhez jól alkalmazkodik. A háztájiba ajánlható.

Prima

Fajtajegyzékünkben 1983-tól szerepel. Levelei közép-nagyok, virágai hérekek, nagyok. Gyümölcssei közép-nagyok, héjuk alapszíne sárga, narancs-sárgával fedve. Húsuk sárga, kevésbé aromatikusan, finom, sőt nagyon finom. Szedni szeptember közepén ajánlatos. Fogyasztási érettségét október elején éri el; november végéig tárolható. Jól bírja a szállítást.

Növekedési erélye közepes. Előnye, hogy korán termőre fordul, s gazdagon terem. Tulajdonságai alapján mind a háztájiba, mind nagyobb gyümölcsösbe ajánlható.

Téli almák

A téli almafajták nagy népszerűségnek örvendenek, hiszen évtizedeken át ezek voltak a vitaminszegény időszak árban leginkább hozzáférhető gyümölcssei. Most azonban fordult a kocka, jelentősen emelkedett az árak. Ez viszont egy újabb ok, hogy fajtaival megismerkedjünk, s gyümölcsösünkbe telepítsük őket.

Jonathan

Az USA-ból származik; fajtajegyzékünkben 1954-től szerepel. Fája, más fajtákhoz viszonyítva, a fekvéssel és a talajjal szemben igényes. Kiültetése után közepes, később gyengébb a növekedése. Telepítéséhez leginkább a mély rétegű, tápdús talajok felelnek meg.

Levelei kisebbek, világoszöldek, a hajtás alsó részén szélesedők, kétszeresen fűrészesek. Virágai kisebbek, középkoraiak. Gyümölcse közép-nagy, néha tompán szögletes. Héja sima, fényes sárga, napos oldalán élénkpiros, néha bordóval bemosott. Gyümölcse olykor teljesen piros. Húsa sárgásfehér, a héj alatt rózsaszínű, finom, bő levű, illatos. Októberben szedjük, fogyasztási érettségét viszont decemberben éri el. Márciusig, sőt tovább is eltartható. Jól tűri a szállítást. Károsíthatja a lisztharmat, a varasodás, a vértetű. Említett negatívumai ellenére egyetlen háztáji gyümölcsösből sem hiányozhat.

Golden Delicious

Az USA-ból származik. Egyike a legbővebben termő téli fajtáknak. Középerős növekedésű, koronája laza, jól alakítható. Korán termőre fordul. Levelei, virágai nagyok, fehéres-rózsaszínűek vagy rózsaszínűek. Középkorán, gazdagon virágzik.

Szinte minden termőtájban jól érzi magát, de rendszeres és nagy termést csak gazdag és mély rétegű talajokon ad. Gyümölcse éretten arany-

sárga, húsa fehéres-sárga, lédús, édes, enyhén savas, aromatikusan. Szeptember végén, október elején szedhető, fogyasztási érettsége szeptembertől áprilisig tart. Parásodásra hajlamos, perzselődésre nagyon érzékeny. Mind közvetlen fogyasztásra, mind feldolgozásra alkalmas. Háztáji, nagyobb gyümölcsösbe egyaránt ajánlható.

Golden Spur

A Golden Spur a Golden Deliciousnak csupán növekedési jellegében eltérő változata. Fája gyenge növekedésű, a termővesszők képződése 25 százalékkal nagyobb, mint az alapfajtáé. Nagyon korán termőre fordul, és kiváló a termőképessége, karcsú orsónak, gyümölcsössvénynek kiválóan alkalmas. Szedési ideje szeptember vége, október eleje. Gyümölcse valamivel nagyobb és kiegyenlítettebb, mint a Deliciousé. Egyéb tulajdonságaiiban nem különbözik tőle. Háztáji gyümölcsösbe ajánlható.

Idared

A Jonathan és a Wagener fajták hibridje. Keresztezését az USA-ban végezték. Fája gyengébb növekedésű, mint a Jonatháné. Korán termőre fordul, és rendszeresen jól terem. Levelei közepesen nagyok, virágai szintén; színük fehéres-rózsaszín, rendszeresen és középkorán nyílnak. Lapított, gömb alakú gyümölcse közepes vagy nagy. Héja közepesen vastag, alapszíne világossárga, napos oldalán élénkpirossal fedett. Húsa vajszerű, lédús, kellemesen savanykás. A Jonathán után 8–10 nappal, október elején szedhető. Vigyázzunk, mert ha korán szedjük, akkor íze és színeződése nem lesz kielégítő. Decembertől áprilisig, sőt még később is fogyasztható.

Az Idared jól alkalmazkodik a környezeti feltételekhez; a lisztharmatra kevésbé érzékeny, mint a Jonathan. Jól bírja a szállítást. Mind a háztáji, mind a nagyobb gyümölcsösökbe alkalmas, s szinte nélkülözhetetlen fajta.

Jonadel

Szintén az USA-ból származik; a Jonathan és a Delicious keresztezésével kapták. Fája közepesen erős növekedésű. Valamivel erősebb és felfelé törőbb, mint a Jonathán. Jól és rendszeresen terem. Gyümölcse közepes vagy nagy; alakja kissé megnyúlt, igen tetszetős. Héja viaszos, világospiros, húsa tömött, kicsit édes. Szeptember közepén, végén szedhető; októbertől áprilisig fogyasztható. Nagyon jól szállítható és tárolható. Kevésbé igényes, edzett fajta; a lisztharmatra alig érzékeny. Hátránya, hogy hullásra hajlamos. A háztáji kertekbe ajánlható.

Körtefajták

Nyári körték

Vilmos körte

A XVIII. század végén, Angliában fedezte fel egy tanító. Egyike a legelterjedtebbeknek; fajtajegyzékünkben 1954-től szerepel. A kiültetés után közepersen vagy erősen növekszik. A termőre fordulás után – ez korán következik – növekedése gyengébb lesz. Levelei középnyagok, sötétzöldek; középkorai virágai fehérek, középnyagok. Gyümölcsei középnyagok vagy nagyok; a csésze felé a legszélesebbek, felületük egész magasságában gyengén hullámosak. Héjuk élénk szalmasárga, húszuk fehér, igen finom, olvadó, bő levű. Piacra augusztus végén szedjük. Ilyenkor a szállítást is jól bírják. Körülbelül két hétig tárolhatók. Közvetlen fogyasztásra és konzerválásra is jól megfelelnek.

Edzett fajta, betegségekre nem érzékeny. A melegebb vidékeket szereti, ezért termesztésre Szlovákia déli részein ajánlható. Minden alakban nevelhető, a metszést jól tűri. Törpefának nagyon alkalmas, s ez a háztáji-ban előnyt jelent.

Piros Vilmos

A Vilmos körte színes változata; 1938-ban, az USA-ban nemesítették. Fája közepes vagy gyenge növekedésű. Termőképessége jó, korán termőre is fordul. Augusztus végén, szeptember elején érik, 10–14 nappal a Vilmos körte után. Gyümölcsének alakja, mérete, húszának tulajdonságai meg egyeznek az alapfajtaéval, bár kicsit édesebb. Színe bordópiros, mely teljes éréskor sötét narancspirosba megy át. Színeződése nem mindig kielégítő. Elsősorban friss fogyasztásra alkalmas. A különleges csemegéket kedvelők gyümölcse!

Clapp kedveltje

Amerikából származik, ahol gyorsan elterjedt, majd Európát is meghódította. Erőteljes növekedésű. Törpefát, sövényt egyaránt nevelhetünk belőle. Termőkorban koronáját rendszeresen kell ritkítani. Levelei középnyagok, sötétzöldek. Virágai nagyok, későn nyílnak: jó virágport adnak. Viszonylag korán termőre fordul; rendszeresen és bőven terem. Gyümölcse szép nagy, szabályos. Héja sárgászöld, a napos oldalon barnásvörös. Húsa fehér, igen finom, vajszerű, bő levű. Nagyon finom kompót készíthető belőle. Augusztus közepén szedhető, s ezt követően jól szállítható.

A háztáji kertekbe nagyon ajánlható.

Solani-körte

Csehországból származik. Erőtéljes növekedésű fajta, ezért főleg nagyobb területű gyümölcsösökbe ajánlható. Aránylag későn fordul termőre. Levelei nagyok, sötétzöldek. Virágai fehérek, középnagyok. Termései leggyakrabban közepesek, megnyúltak. Héjuk citromsárga, a napos oldalon pirosas színeződéssel, apró rozsdás foltokkal. Húsa sárgásfehér, igen lédús, olvadó, édeskés, fűszeres ízű. A gyümölcsök alakját a talaj tulajdonságai befolyásolják.

Piacra augusztus közepétől a kemény gyümölcsöt szedjük, így a hosszabb szállítást is jól bírja. Elsőrendű piaci körte, amely körülbelül három hét alatt érkezik be.

Őszi körték

Bosc kobakja

Belgiumból származik. Egész Európában termesztik; vidékeink egyik legelterjedtebb fajtája. A magasabb fekvésű helyeken gyümölcse kevésbé jó minőségű. Középerős növekedésű. Kissé ritka és kuszált koronát nevel. Levelei sötétzöldek. Virágai közepesek, fehérek. Gyümölcse nagy, tipikus kobak alakú. Alapszíne világoszöld, többnyire fahéj színű rozsdamázzal borított, kiváló ízű. Szeptember végén szedhető; három hét alatt érkezik be. Nagyon jó fajta. Mind friss fogyasztásra, mind konzervipari célokra kitűnően megfelel.

Gyümölcsösbe, házikertbe egyaránt ajánlható.

Conference

Angliából származik, 1884 óta termesztik. Nálunk az 1. világháború után kezdett terjedni. Fája középerős növekedésű. Levelei nagyok, sötétzöldek. Virágai nagyok, fehérek. Gyümölcse közepes, hosszúka. Héja zöldessárga, foltos, rozsdamázos. Húsa sárgásfehér, bő levű, kellemesen fűszeres. Szeptember végén szedjük, s télen fogyasztjuk.

Eredményesen termeszthető az északibb és a magasabb fekvésű területeken is. Háztájiba és a nagyobb gyümölcsösökbe is ajánlható.

Téli körték

Madame Verté

Belgiumból származik, Nyugat-Európában nagyon elterjedt, de a melegbb vidékeken nálunk is gyakori fajta. A fajtajegyzékünkben 1954 óta szerepel. Közepes növekedésű, levelei hosszúkásak, virágai közepesen nagyok, fehérek. A késői fagyokra virágai érzékenyek. Gyümölcsei közepesen nagyok vagy kisebbek. Héja zöldesbarna, húsa bő levű, fűszeres ízű. Október második felében szedjük, étkezési érettségét december és január hónapban éri el. A szedés után közvetlenül jól szállítható, ami a későbbiekben már nem mondható el róla. Telepítése a háztáji kertekbe ajánlható.

Lucas körte

Európában elterjedt téli körte; Franciaországból származik. Nálunk mind a háztáji kertekben, mind a nagyobb gyümölcsösökben megtalálható. Fajtajegyzékünkben 1954 óta szerepel. Közepes növekedésű. Levelei viszonylag nagyok, sötétzöldek. Virágai középnagyok, fehérek. Gyümölcse nagy, héja világossárga, húsa fehér, bő levű, nagyon finom ízű. Szedési érése október közepére esik, étkezési érettsége pedig novembertől februárig tart. Nagyon jól lehet tárolni, hűtőházban akár 6 hónapot is kibír. Jó termést főleg a melegebb területeken ad. Bőtermő fajta.

Párizsi körte

Franciaországból származik. Főleg Nyugat- és Közép-Európa melegebb területein termesztik. A fajtajegyzékünkben 1954-ben került.

Közepes növekedésű, vesszői hosszúak, középvastagok, barnásszürke színűek. Levelei középnagyok, világoszöldek, virágai kicsik, fehérek. Gyümölcse középnagy, megnyúlt, körte alakú. Héja világoszöld vagy sárgászöld, húsa fehéres, finom, olvadó, bő levű, nagyon jó. Október 15-e után szedjük; decemberben beérik, februárig eltartható. Nagyon jól szállítható és rakározható. Finom kompót készíthető belőle. A legértékesebb téli körtefajták közé tartozik.

Kajszifajták

Magyar kajszi

A Magyar kajszit (Magyar legjobb) nálunk már 1954-ben engedélyezték. Eredete ismeretlen. Európa többi országába Magyarországról terjedt el, ezért általában magyar eredetű fajtának tartják. Kontinensünk legelterjedtebb kajszifajtája; a Közép-Rhône völgyétől a Duna mentén át a Kaukázusig még napjainkban is vezető fajtának számít.

Fája gyenge növekedésű, koronája kusza szerkezetű, közepesen sűrűn másodrendű hajtásokat is hoz. Termőgallya világos szürkésbarna, vesszői világos barna-pirosak. A környezeti tényezőkkel szemben nem túl igényes, jól alkalmazkodik. Termőképessége magas, ami gazdag virágzásának, ki egyenlítően jó kötődésének köszönhető. Terméshozama viszonylag egyenletes, és elég korán fordul termőre. Az alacsony hőmérséklettel szembeni ellenálló képessége jó. Virágzási ideje közepes, virágai törékenyek. Gyümölcse gömbölyded, oldalról kissé lapított, középnagy vagy nagy, tetszetős. Túl bő termés esetén azonban apró maradhat. Molyhos héjának alapszíne narancssárga, a napos oldalon kárminpirossal színezett. Hússzíne narancssárga, húsa érettségétől függően félkemény, kemény, kissé rostos, lédús. Íze nagyon finom, aromadús, jellegzetes zamatú, kellemesen édes-savas. Magürege tág, magbele édes.

A Magyar kajszi a legkedveltebb, friss fogyasztásra alkalmas fajta, ráadásul kitűnő piaci tulajdonságokkal rendelkezik. A jó minőségű befőtt egyik alapanyaga. Említést érdemel az is, hogy belőle készül a legjobb minőségű pálinka. Szlovákia déli területein általában július közepén érik, míg a fajtaköréhez tartozó, Dél-Morvaországban elterjedt Velkopavlovická fajta érési ideje július 25-ére tehető; ez a Magyar kajszi javára 10–14 napos előnyt jelent.

Az alábbi magyarországi és szlovákiai nemesítésű fajtákat már négy évtizede sikerrel termesztik tájainkon. Több tekintetben az újabban elterjedt fajtákkal is állják a versenyt, így további telepítésre ajánlhatók.

Velkopavlovická

A fajtajegyzékbe 1954-ben került. Erőteltjes növekedésű; levelei, virágai nagyok, öntermékenyek, a kései tavaszi fagyokra érzékenyek. Gyümölcse gömbölyded, oldalról kissé lapított, nagy. Héjának alapszíne narancssárga, a napos oldalon pirossal színezett. Magvaváló húsa szintén narancssárga, kellően kemény, kissé rostos. Íze kellemesen aromatikussá. Július vége felé érik. Közvetlenül a szedés után jól viseli a szállítást. Sok tulajdon-

ságában hasonlít a Magyar kajszira. A meleg, védett területeket szereti. Mind közvetlen fogyasztásra, mind feldolgozásra alkalmas.

A betegségekkel szemben eléggé ellenálló.

Sabinovská

Szlovákiából, Kiszzeben környékéről származik. A fajtajegyzékbe 1954-ben került. Erőteljesebb növekedésű, mint a Magyar kajszí. Levelei közepesen nagyok, virágai nagyok, fehérek, öntermékenyek; a kései tavaszi fagyokra eléggé érzékenyek. Gyümölcse közepesen nagy vagy nagyon nagy, változó alakú. A nagy termések gömbölydedek, a kisebbek pedig a csúcs felé megnyúlnak. Héjuk narancssárga, a napos oldalon pirosas vagy pirosan pontozott. Húsuk narancssárga, bő levű, kissé rostos, finoman aromatikusan magvaváló.

Július végén érik, jól viseli a szállítást. Mind közvetlen fogyasztásra, mind feldolgozásra alkalmas.

Rakovszky-kajszí

Szlovák fajta, a Trencsén melletti Kocsóc községből származik. A fajtajegyzékbe 1954-ben került. Erőteljes növekedésű, levelei kisebbek, virágai közepesen nagyok, fehérek, csak alulról rózsaszínűek. Gyümölcse középnagy vagy nagy, héja citromsárga, napos oldalán piros. Magvaváló húsa narancssárga, bő levű, aromatikusan. Július végétől augusztus elejéig érik. A szállítást nagyon jól bírja. Közvetlen fogyasztásra és feldolgozásra egyaránt alkalmas. Főleg háztáji termesztésre ajánlott.

Ligeti óriás

Magyar fajta, középkesei érésű. Közepesen erőteljes növekedésű, levelei középnagyok, intenzíven zöldek. Virágai közepesen nagyok, majdnem fehérek. A téli és a késő tavaszi fagyokkal szemben ellenállóbb, mint a Magyar kajszí. Korán kezd teremni; termései nagyok, megnyúltak és oldalról lapítottak. Narancssárga héja kármínpirossal fedett és pontozott. Húsa narancssárga, magvaváló, bő levű, finom. Mind közvetlen fogyasztásra, mind konzervgyári feldolgozásra alkalmas. Jól bírja a szállítást; óriási előnye, hogy egy ideig tárolható is. A Magyar kajszí után 3–5 nappal érik. Értékes tulajdonsága, hogy nagy terméshozam esetén sem aprósodik. A meleg, napos területeken érzi jól magát. Háztájiba, nagyobb kajszibarackosokba egyaránt ajánlható.

Köszmétéfajták

A köszméték óriási előnye, hogy a teleinket jól bírja és a tavaszi utófa-gyoktól sem szenved. Az árnyékot jól tűri, így az északi fekvésű területe-ken, házak közelében, például a járdák mellett is eredményesen termeszt-hető. Nem kedveli a forró, száraz fekvésű élőhelyeket; leginkább a laza, jó vízgazdálkodású, levegős, savanyú kémhatású talajokon érzi jól magát.

A köszméte termése álbogyó, mert vékony vacokburok veszi körül. Bel-seje húsos, 40–50 magot tartalmaz. Alakja lehet körteszerűen megnyúlt, gömbölyű, hosszúkas vagy tojás formájú. Színe zöldes, pirosas, sárgás vagy fehéres. Felülete sima, fényes vagy molyhos. Ismerünk bokorművelésű (ko-rábban ez volt általánosan elterjedt), illetve törzs-es művelésű köszmétét; az utóbbi manapság egyre jobban divik, mivel – egyéb előnye-in túl – a jár-dák mellett és másutt díszítő hatása is van.

Fehér győztes

Angliából származik, ahol már az 1800-as évek elején termesztették. Európában még ma is egyike a leginkább elterjedt köszmétéfajtáknak. Faj-tajegyzékünkbe 1963-ban került. Közepesen erős vagy erős növekedésű. Egyéves hajtásai vastagok, hosszúak; bokra felfelé nő. Középkorán nyí-ló virágai közepesen nagyok. Levelei sötétzöldek.

Termése nagy, gömbölyded vagy ovális. Héja enyhén szőrözött. Július 15-e után érik. Színe fehéres-zöld; friss fogyasztásra, ipari feldolgozásra egyaránt alkalmas. Termőképessége kiváló. Háztájiba, gyümölcsöskertek-be egyaránt ajánlható.

Lady Delamare

Angliából származik, ahol 1873-tól termesztik. Nálunk most is nagyon elterjedt. Erős, sőt nagyon erős növekedésű. Levelei nagyok, világoszöl-dek. Középkorán virágzik. Nagy, sima, világoszöld, sárgás árnyalatú termé-se július 20-a után érik. Főleg konzervipari célokra ajánlható, de alkalmas friss fogyasztásra is.

Érdemes megemlíteni, hogy nem kedveli a huzatos, szeles helyeket. Ter-meszthető bokorként és törzs-es alakban is. Bokorművelés esetén rend-szeres metszést igényel.

Triumphant

A XIX. század nyolcvanas éveiben Mladá Boleslavban nemesítették ki. Faj-tajegyzékünkbe 1959-ben került. Hajtásrendszere középerős növeke-désű, sűrű állású. Levelei és annak csúcskaréjai nagyok, a levelek széle-sen felhajlók. Virágai középnyagok, korán nyílnak. Gyümölcse tojásdad, hal-

ványzöld, majd sárga. Megbízhatóan, bőven terem, de egyenlőtlenül érik, általában július második hetében.

Friss fogyasztásra, ipari feldolgozásra egyaránt alkalmas. A háztájiban törzsés alakját termesztik. Egyenlőtlen érését rendszeres metszéssel részben korrigálhatjuk, így ugyanis a bokrot, a törzsés fácskát világosabbá tehetjük.

Britannia

Angol eredetű fajta, mely jegyzékünkbe 1954-ben került. Bokra erős növekedésű. Egyéves hajtásai hosszúak, vastagok. Levelei nagyok, világoszöldek. Virágai közepesek vagy nagyok. Termése nagy, ovális, színe arany-sárga; július második felében érik. Viszonylag igényes fajta; tápanyagokban gazdag talajba ültessük, és biztosítsuk be az öntözést is. Főleg a gomba-betegségekre érzékeny. Elsősorban a háztájiba ajánlható, perspektivikus fajta.

Industria

Skóciából származik, a legrégebbi és a legelterjedtebb piros gyümölcsű fajta; 1954-ben került jegyzékünkbe. Középerős, szétterülő bokrot nevel. Egyéves hajtásai hosszúak, középvastagok. Levelei középnyagok, sötétzöldek. Kisebb virágai vannak, ezeket korán hozza. Termése világos vagy egészen sötétpiros, gömbölyded, finoman szőrözött. Július 15–20-a körül érik. Rendszeresen és gazdagon terem. Főleg friss fogyasztásra alkalmas; bogyói jól bírják a szállítást.

A tápanyagban gazdag, elegendő nedvességgel bíró talajokat kedveli.

Ribiszkefajták

Szlovákia déli részein a ribiszke mindenütt termesztetők, de a kissé hűvös mikroklimát jobban kedveli. Megkülönböztetünk piros, fekete és fehér ribiszkefajtákat.

Telepítéskor vegyük figyelembe, hogy a piros ribiszke talajigénye különbözik a feketétől. A piros ribiszke legjobb talaja a vályog, a vályogos homok, de ha elegendő vizet kap, a homokon is jól fejlődik. A fekete ribiszke inkább a nedvesebb, kötöttebb talajt kedveli, és még az esetleges vízborítást is viszonylag jól elviseli. Mindkét ribiszke a savanyú talajokat szereti, de a piros jobban tűri a meszet.

Piros ribiszkék

Jonkheer van Tet's

Holland fajta. Egész Európában elterjedt. Fajtajegyzékünkbe 1976-ban került. Hajtásrendszerére jellemző, hogy erőteljes növekedésű és felfelé törő. Vázágai vastagok, sok termőgallyal, egyéves vesszői meglehetősen hosszúak és erősek. Levelei nagyok, esetleg közepesek. Virágai átlagos nagyságúak; esetleg annál kissé nagyobbak. A fürtje középhosszú, átlagosan 11–13 darab nagy, sötétpiros bogyót tartalmaz. Korai fajta, június végén, július elején érik. Melegebb, lehetőleg a tavaszi fagyoktól védett területeken termesszük. Jó körülmények között kiváló minőségű és nagyon termékeny. Gyümölcse friss fogyasztásra, de különösen tartósításra alkalmas. Mindent egybevetve koraisága és tulajdonságai miatt értékes fajta.

Losan

„Csehszlovák” fajta. A bokra erős növekedésű, magas ágrendszere eléggé tömött. Egyéves vesszői hosszúak és eléggé vastagok. A levelei nagyok, esetleg közepesek, a virágai középnyagok, zöldessárgák. A gyakori kórokozókkal szemben ellenálló. Fürtjei hosszúak. Általában egy héttel a Jonkheer van Tet's után érik be. Bogyói nagyok, lapítottan gömbölydedek, kívül-belül sötétpirosak és nagyon lédúsak. Gyümölcse nagyon jól szállítható. Összegzőként elmondhatjuk, hogy korai, igen egyenletesen érő, nagyon termékeny fajta, s a feldolgozóipar számára is értékes.

Rondom

Világhírű holland fajta. Egész Európában elterjedt; fajtajegyzékünkbe 1976-ban vették fel. Bokra középnyag vagy nagy, laza szerkezetű. Ágrendszere felfelé törő. Fürtje középhosszú, tömött, s fürtönként 15–20 bogyót nevel. Virágai középnyagok. A bogyók sötétpirosak, kellemes zamatúak, bő levűek. Július 15-e után érik be. Bőven és rendszeresen terem. Öntermékenysége kiváló. Friss fogyasztásra és feldolgozásra egyaránt alkalmas. A gombás megbetegedésekkel szemben viszonylag ellenálló, de gyakori a mikoplazmás fertőzöttsége.

Fehér ribiszkék

Versailles-i fehér

Francia eredetű fajta. Az első évben erőteljes növekedésével tűnik ki. Fürtjei nagyok, tetszetősek, elég tömöttek, 14–18 bogyóból állók. A bogyó

héja áttetsző, sárgásfehér, vékony. Húsa finom, bő levű, édes-savanykás ízű. Termőhelye iránt viszonylag igényes; megkívánja a meleget, a nyitott fekvést. Konyhakertekbe, de nagyobb ribiszkeültetvényekbe is alkalmas.

Blanka

Az engedélyezett fajták jegyzékébe 1977-ben került. Bajmóci nemesítésű. Erős, középérős növekedésű. Vázágai erősek, aránylag hosszúak. Virágai közepesek, levelei nagyok. Fürtjei hosszúak, bogyói nagyok, s július 20-a után érnek be. Minden évben bőven terem. Házi és ipari feldolgozásra egyaránt alkalmas; jól viseli a szállítást is. Kézzel könnyen és gyorsan szüretelhető. Megérdemli, hogy a háztájiban minél szélesebb körben elterjedjen.

Primus

Bajmócról származik. Az engedélyezett fajták jegyzékében 1977 óta szerepel. Középérős, erős növekedésű. Virágai és levelei közepesek, esetleg nagyok. Elvirágzás után fürtjei egész hosszukban berakódnak – egy-egy fürtön 17–30 bogyó is lehet. Július első felében érik be. Házi és ipari feldolgozásra, valamint friss fogyasztásra is alkalmas. Gazdagon és rendszeresen terem, szinte valamennyi tájegységünk számára alkalmas fajta. Megérdemli, hogy minél szélesebb körben elterjedjen.

Fekete ribizskék

A fekete ribizskék kevésbé népszerűek és elterjedtek, mint a pirosak. Pedig ezek között is akad friss fogyasztásra, befőzésre, szirup vagy bor készítésére alkalmas.

Silvergieter

Holland eredetű fajta. Hosszú ideig Nyugat- és Közép-Európa fő fajtája volt. Közepesen erőteljes növekedésű, széles, felfelé törő bokrot nevel. Vázágai vastagok, középhosszúak, ritkán elhelyezkedő termőnyársakkal, jól kifejlett rügyekkel. Levelei nagyok, világoszöld színűek. Elég korán és gazdagon virágzik. Bogyója gömbölyű, erősen kékesfekete színű. Héja közepes vastag, teljesen beérve eléggé vékony. Húsa bő levű, kellemesen aromás, finom. Július 10–15-e körül érik. Nagyon jól terem. Befőtték készítésére kevésbé, de friss fogyasztásra és borok készítésére kiválóan alkalmas. Tetszetős bokrot nevel, de rendszeres ritkításra és trágyázásra van szüksége.

Wellington XXX

Angol fajta. Közvetlenül a Silvergieter után szedhető. Bokra középerős növekedésű, erős ágrendszere felfelé törő. A termőrészekeken a termőrügyek sűrűn helyezkednek el, ezért fürtjei a vesszőket borítják. A fürtök hosszúak, bogyói nagyok, egyenlőtlenek, túlétten is kevésbé peregnek le. Ön-megporzó fajta.

Otelo

A Bajmóci Gyümölcs- és Díszfakutató Intézetből származik. Az engedélyezett fajták jegyzékébe 1983-ban került. Csaknem gömbölyű bokrot nevel. Az egyéves hajtások hosszúak, közepesen vastagok. Levelei és virágai is közepesen nagyok. Nagy bogyóit hosszú fürtökön hozza, melyek július első napjaiban érnek be. Finom ízű gyümölcse mind friss fogyasztásra, mind feldolgozásra alkalmas. A szállítást a bogyók jól viselik.

Brödtorp

Finnországból származik. Bokra középerős növekedésű, szétterülő. A betegségekkel (főleg a levélbetegségekkel) szemben ellenálló. Nagy fürtű és nagy bogyójú. Kiegyenlített és bőven terem. Bogyóit éretten is jól tartja.

Málnafajták

Nálunk a konyhakertben és a kisebb-nagyobb gyümölcsösben általában piros gyümölcsű málnafajtákat termesztene. Vannak azonban sárga, fekete és bíbor gyümölcsű fajták is, melyek a fekete (*Rubus occidentalis*) és a piros málna (*Rubus idaeus*) keresztezéséből származnak.

A piros málnafajtákat két szempont alapján csoportosítjuk. Vannak egyszer és kétszer termők, a gyümölcsméret alapján pedig kis és nagy gyümölcsűek.

Malling Promise

Angliából származó, erőteljes növekedésű, erősen sarjadó fajta. A Malling Promise vesszői felálló, csúcsuknál visszahajló, világosbarnák, tüskézettek. A gyümölcs nagy, kúp alakú, középpiros, édeskés, gyengén zamatos. Érése június harmadik dekádjától július közepéig-végéig tart. Túl csapadékos években az érett gyümölcs kissé puha. A nyirkosabb, tápanyagban gazdag talajt kedveli. Meszes, lúgos élőhelyen klorózisra hajlamos. Elsősorban feldolgozásra, másodsorban nyers fogyasztásra és mélyhűtésre alkalmas.

Malling Exploit

Angliából származik. Hajtásrendszere erős növekedésű, vesszői barnák, gyakran elágazók. Bogyója igen nagy, egyenletesen érő. A részterméskék összetartása jó, ezért a „bogyó” a vacokról könnyen leválasztható. Gyümölcse sötétvörös, hosszúkás, kúp alakú. Érési ideje június végétől július végéig tart. A talajok iránt kevésbé igényes, mészklorózisra nem hajlamos. Nyersfogyasztásra és mélyhűtésre is alkalmas. Az egyik legkönnyebben szedhető fajta.

Malling Joy

Angol eredetű, gyengén sarjadzó, középerős bokrú. Vesszője sötétbarna, erősen tüskés. Gyümölcse nagy és kúp alakú, sötétvörös, erősen szőrös. Bőtermő, kemény és jó ízű. Nagyon későn érkezik. Gyümölcse mind feldolgozásra, mind mélyhűtésre alkalmas.

Lloyd George

Angol eredetű. Remontáló, kétszer termő fajtának is nevezzük, mivel a zöld sarjak csúcsán augusztus végén, szeptemberben virágzat fejlődik, amelyről szeptember végén, október elején másodszor is szüretelhetünk. Első termését az egyszer termő, középkorai fajtákkal egy időben hozza. Nálunk az engedélyezett fajták közé 1954-ben sorolták be. Az egyik legelterjedtebb fajta. Középerős növekedésű, sarjadzó növény. Fiatal hajtásai aránylag vastagok, szürkésbarnák. Levelei középnyagok vagy nagyok, virágai szintén középnyagok. Gyümölcse nagy, hosszúkás, kúp alakú, sötétvörös, nagyon ízletes.

Alkalmas nyersfogyasztásra, kompót és szörp készítésére is. A szállításra eléggé érzékeny. A környezetéhez jól alkalmazkodik.

Granát

Bajmórcról származik, a fajtajegyzékben 1982-től szerepel. Középerős növekedésű; levelei nagyok, sötétzöldek, hajtásai kevésbé tüskézettek. Virágai középnyagok vagy aprók. Gyümölcse közepesen nagy, kúp alakú. Érési ideje június vége és július első fele, színe sötétpiros. Mind nyersfogyasztásra, mind feldolgozásra – főleg kompótkészítésre – alkalmas. Előnye, hogy nagyon jól szállítható. A betegségekkel szemben viszonylag ellenálló. Érdemes mind a háztájiba, mind a kisebb-nagyobb gyümölcsösbe ültetni.

Rubin

Bulgáriából származik. Az engedélyezett fajták jegyzékébe 1977-ben vették fel. Erőteljes növekedésű, levelei nagyok, virágai középnyagok, közép-későn nyílnak. Gyümölcsei aránylag nagyok, tűzpirosak; július végén,

július első felében érnek. Egyike a legtermékenyebb málnafajtának, s emellett rendszeresen terem! Közvetlen fogyasztásra, feldolgozásra egyaránt alkalmas. A betegségekkel szemben viszonylag ellenálló. Hátránya, hogy termése gyorsan túléri, ezért – főleg az esős években – a szüretelés időpontjára nagyon oda kell figyelni.

Zeva II.

Svájci eredetű, nálunk 1978 óta engedélyezett fajta. Középerős növekedésű; levelei és virágai is középnagyok. Gyümölcse nagy vagy középnagy, sötétpiros. Mind közvetlen fogyasztásra, mind feldolgozásra alkalmas. Gyümölcse nagyon jól szállítható. A betegségekkel szemben eléggé ellenálló.

Heritage

Az USA-ban nemesítették ki. Nálunk 1992-től engedélyezett, kétszer termő málnafajta. Növekedése erős, vesszője merev, közepesen tüskés. Gyümölcse kúp alakú, nagyon tetszetős, élénkpiros és kemény. Jellemző rá, hogy őszi termése korán, már augusztus közepén érni kezd.

Canby

Az USA-ból származik, a legfiatalabb fajták egyike. Közepesen erőteljes növekedésű, felfelé törő hajtásokkal. Bogyói átlagos nagyságúak, közepkésőn érők, nagyon aromatikusak. Óriási előnye, hogy gyümölcsei túlérve sem barnulnak meg. Gépi betakarításra is alkalmas.

Amber

Nagyon erős növekedésű, vesszője sárgásbarna, erősen tüskés. Gyümölcse nagy, sárga-narancssárga, kúp alakú, édes, késői érésű. Konyhakerti termesztésre javasolható, hátránya viszont, hogy érzékeny a betegségekre.

Bristol

A fekete gyümölcsű fajták közé tartozik. Az USA-ból származik. Erős növekedésű, vesszői elágazók. Gyümölcse kemény, közepes méretű. Bőtermő, közepes érésű fajta.

Cseresznyefajták

A cseresznye főleg a koraisága miatt közkedvelt. A meleg, napos, nem túl páráos, de azért elegendő csapadékkal rendelkező területek gyümölcsfája. Rügyei és vesszői a mínusz 22–24 °C-nál hidegebb telken sem károsodnak. Érzékeny a tavaszi, virágzás körüli fagyokra. Kedveli a jó minőségű, tápanyagban és humuszban gazdag, mély rétegű, jó szerkezetű, közepkötött talajokat. Jó mézellátottságot kíván. A száraz, kötött talajokon nem érzi jól magát.

A gyümölcs alakja és húsa szerint megkülönböztetünk puha, szív alakú és kemény, ropogós cseresznyét. A gyümölcs húsának leve lehet színes, vagy színtelen. Vannak átmeneti fajták is.

A cseresznye legjobb bevált alanyai a vadcsesznye, a sajmeggy és a vadmeggy.

Napóleoni ropogós

Németországból származik, fajtajegyzékünkben 1954-től szerepel. Kezdetben erős, majd gyengébb növekedésű. Levelei nagyok, hosszúkásak, sötétzöldek. Virágai nagyok, fehérek, középkoraiak. Középkorán termőre fordul, majd rendszeresen és bőven terem. Gyümölcse nagy, majdnem szív alakú, egyik oldalán jobban, a másikon kevésbé lapított. Héja világospiros, teljesen megérve barnáspiros. Húsa világossárga. Íze enyhén fűszeres, édes, kellemes. Július első felétől július közepéig érik.

A legjobb ropogós fajták egyike. Közvetlen fogyasztásra, ipari feldolgozásra egyaránt alkalmas; a szállítást jól bírja. Gyümölcse esős időben könnyen megreped, de a seb gyorsan beszárad. Konyhakertbe, gyümölcsösbe egyaránt ajánlható.

Hedelfingeni óriás

Németországból származik, nálunk 1954 óta engedélyezett fajta. Kezdetben erős, később gyengébb növekedésű. Levelei nagyok, sötétzöldek. Virágai közepesek, fehérek. Viszonylag későn fordul termőre, de utána rendszeresen és bőven terem. Gyümölcse nagy vagy igen nagy, szív alakú, néha megnyúltabb, tompán szűkülő végekkel. Héja erős, fényes, piros-sötét-piros. Húsa kemény, ropogós, pirosas, bő levű, sok festékanyaggal. Július közepe körül érik. Gyümölcse sokáig megmarad a fán, s jól bírja a szállítást.

Mind közvetlen fogyasztásra, mind ipari célokra felhasználható. Az esős időjárás a termését megviseli, megreped, ennek ellenére telepítését háztájiba, gyümölcsösbe egyaránt ajánljuk.

Van

Kanadából származik, fajtajegyzékünkben 1981-től szerepel. Középerős növekedésű, később azonban a növekedési erélye gyengébb lesz. Levelei és fehér virágai is középnyagok. Későn virágoznak. Nagy előnye, hogy korán termőre fordul, s rendszeresen és bőven terem. Gyümölcsei nagyok, majdnem szív alakúak. Héja erős, kárminpiros vagy sötét kárminpiros. Húsa kemény, piros színű, világos erezettel. Nagyon kellemes, édeskés íze van, s a gyümölcshús leve színes. Július 10-e körül érik. Esős időjárás esetén a gyümölcsei megrepednek.

A szállítást nagyon jól bírja. Mind közvetlen fogyasztásra, mind ipari célú feldolgozásra alkalmas. Telepítése a háztáji s a nagyobb gyümölcsösökbe egyaránt ajánlható.

Melléklet

Miklós Dénes

Négy évszak a háztájiban

Kiadta: NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2002

P. O. Box 72., 929 01 Dunajská Streda

Felelős kiadó: Barak László igazgató

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Borító: Mészáros Angelika

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó

Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely (Dunajská Streda)

ISBN 80-89032-22-2

A tisztelt olvasó bizonyára felteszi a kérdést, hogy kinek és milyen célból, milyen szándékkal íródott ez a könyv.

A kezdő háztáji kertészkedőknek a háztáji megtervezésében, a zöldségek, gyümölcsfajták kiválasztásában (amelyek a hazai fajtajegyzékben is szerepelnek), a megfelelő gyümölcs-sövények és a gyümölcsfák koronájának a kialakításában próbálunk segíteni, valamint a zöldség-, gyümölcs- és szőlőszürettel és a termények tárolásával kapcsolatos teendők elvégzésében igyekszünk tanácsot adni.

A gyakorló kertészkedőknek pedig a már eddig is megszerzett ismereteik gyarapításához-bővítéséhez kívánunk néhány javaslat erejéig segítséget nyújtani.

Miklós Dénes
kertészmérnök

160,- Sk

